

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Institut nutné obhajoby

Vypracoval: Mgr. Štěpán Petrovický

Plzeň, březen 2016

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Institut nutné obhajoby

Jméno a příjmení:

Mgr. Štěpán Petrovický

Název oborové katedry:

Katedra trestního práva

Název oboru:

Trestní právo

Plzeň, březen 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Mladé Boleslavi, dne 14. března 2016

.....
Mgr. Štěpán Petrovický

Poděkování

Na tomto místě bych rád vyslovil poděkování JUDr. Petru Škvainovi za jeho cenné rady a připomínky při výběru tématu této rigorózní práce. Rovněž bych rád poděkoval mé advokátní školitelce Mgr. Evě Ciprysové za sdílení svých praktických znalostí a zkušeností a rovněž za její shovívavý přístup po celou dobu vypracování této závěrečné práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Pojem a význam institutu nutné obhajoby.....	4
2. Prameny právní úpravy nutné obhajoby	8
2.1 Ústavněprávní rovina	8
2.2 Zákonná rovina.....	13
2.2.1 Trestní řád	13
2.2.2 Zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních	14
2.2.3 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.....	16
2.2.3.1 Osoby mladistvé	17
2.2.3.2 Osoby mladší než patnáct let	19
2.2.4 Zákon o odpovědnosti právnických osob.....	21
3. Důvody nutné obhajoby dle trestního řádu	23
3.1 Důvody nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 1 TŘ.....	25
3.1.1 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 1 písm. a) TŘ.....	28
3.1.2 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 1 písm. b) TŘ.....	33
3.1.3 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 1 písm. c) TŘ.....	35
3.1.4 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 1 písm. d) TŘ.....	37
3.2 Důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 2 TŘ.....	38
3.3 Důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 3 TŘ.....	41
3.4 Důvody nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 4 TŘ.....	44
3.4.1 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 4 písm. a) TŘ.....	45
3.4.2 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 4 písm. b) TŘ.....	46
3.5 Nutná obhajoba po právní moci rozhodnutí (ust. § 36a TŘ).....	48
4. Snaha zákonodárce o zúžení rozsahu nutné obhajoby	50
4.1 Zavedení tzv. relativní nutné obhajoby	50
4.2 Racionálnější využívání nutné obhajoby.....	53
4.3 Prohlášení o vzdání se obhájce a jeho zpětvzetí.....	54
4.4 Hodnocení ust. § 36b TŘ.....	57

5. Obhájce v trestním řízení	59
5.1 Základní práva a povinnosti obhájce.....	61
5.2 Realizace povinnosti obviněného mít obhájce	67
5.2.1 Zvolený obhájce	68
5.2.2 Ustanovený obhájce	75
6. Náklady nutné obhajoby v rámci trestního řízení.....	86
6.1 Vliv snižování odměny na kvalitu obhajoby	89
6.2 Bezplatná obhajoba a obhajoba za sníženou odměnu	91
6.3 Možná moderace nákladů států spojených s nutnou obhajobou	94
Závěr	101
Seznam použité literatury a dalších pramenů.....	108
Resumé.....	117

Seznam použitých tabulek

Tabulka č. 1: Náklady státu vynaložené na odměny ustanovených obhájců od roku 2010 do roku 2014.....	88
---	-----------

Úvod

Při volbě tématu své rigorózní práce jsem vycházel z aktuálně široce diskutované otázky spojené s připravovanou rekonstrukcí trestního práva procesního, tou je postavení obviněného¹ v trestním řízení. Konkrétně jsem se rozhodl zaměřit se na současné a připravované vymezení případů, za kterých je obviněný povinen mít v trestním řízení obhájce, tedy na takzvaný institut nutné obhajoby. Mám za to, že v odborné literatuře chybí komplexní zpracování této problematiky, zejména z pohledu aplikační praxe. Toto téma považuji za aktuální rovněž vzhledem k již zmiňované přípravě nového trestního řádu, ze které je možné vyzkoušet, že zákonodárce se chystá výrazně omezit práva obviněných osob, mimo jiné právě i tím, že oproti stávající právní úpravě by napříště měly být zúženy případy nutné obhajoby obviněných v trestním řízení.²

Téma nutné obhajoby mi je blízké rovněž pro mé povolání advokátního koncipienta. Při výkonu právní praxe jako substitut zvoleného či soudem ustanoveného obhájce, pravidelně obhajuji v trestním řízení obviněné, na které se vztahuje některý z důvodů nutné obhajoby. V této souvislosti mne rovněž vždy zajímala praktická realizace tohoto institutu a důsledky, které z něho pro obviněného plynou. A to jak po stránce pozitivní, tak po stránce negativní, spojené zejména s úhradou nákladů za poskytované právní služby obhájce.

Cílem mé práce je kriticky zhodnotit účel institutu nutné obhajoby a šíři důvodů, pro které je dle současné účinné právní úpravy obviněný povinen mít v trestním řízení obhájce. Na základě zjištěných skutečností bych následně chtěl, mimo jiné i za pomoci komparace českého právního řádu s právními řády sousedních států České republiky, porovnat a posoudit, zda je správné současnou šíři důvodů nutné obhajoby v novém trestním řádu zachovat či zda je na místě jejich moderace. K naplnění těchto cílů

¹ Obviněným se člověk stává v okamžiku, kdy je proti němu zahájeno trestní stíhání (ust. § 32 TR), tj. od okamžiku, kdy je v souladu s ust. § 160 TR policejním orgánem vydáno usnesení o zahájení trestního stíhání. Po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný (ust. § 12 odst. 8 TR) a v případě nabytí odsuzujícího rozsudku právní moci, je obžalovaný nadále označován jako odsouzený (ust. § 12 odst. 9 TR). Konkrétní označení tedy vychází ze stádia trestního řízení, v němž příslušný orgán o takové osobě rozhoduje. Se zřetelem k této skutečnosti však bude pro potřeby větší přehlednosti této práce jako obviněný označován též obžalovaný a odsouzený, pokud z povahy věci nevyplývá něco jiného.

² ŠÁMAL, Pavel. Zázraky se nedějí a v justici už vůbec ne. *Bulletin advokacie*. 2000, č. 3. s. 6.

nemohu opomenout jednak zákonodárcem již v minulosti provedené zásahy do právní úpravy nutné obhajoby, ale zejména pak analýzu praktické realizace povinnosti obviněného mít v zákonem stanovených případech obhájce. Závěrečnou část této práce bych chtěl věnovat nákladům spojených s nutnou obhajobou. A to jak z pohledu obviněných osob a jejich obhájců, tak z pohledu státu.

Hlavní hypotézou, která má být v rámci této rigorózní práce ověřena, je prokázání nepravdivosti tvrzení zákonodárce, že rozsah nutné obhajoby je v českém právním řádu nastaven až příliš široce, a že v některých případech dokonce přesahuje smysl tohoto institutu.³ Dílčími hypotézami jsou dále tato tvrzení:

- 1) Zúžením rozsahu důvodů nutné obhajoby na řízení o zvlášť závažných zločinech dojde k ohrožení práv obviněných osob v trestním řízení.
- 2) Vložení ust. § 36b do trestního řádu⁴ bylo nekoncepční změnou, která je v rozporu s podstatou institutu nutné obhajoby.
- 3) Trestním řádem upravený postup při ustanovení obhájce obviněnému ohrožuje spravedlnost trestního řízení.
- 4) Náklady státu spojené s institutem nutné obhajoby není nutné snižovat prostřednictvím zúžení rozsahu důvodů, pro něž je obviněný povinen mít obhájce.

K dosažení výše uvedených cílů využiji kromě již zmíněné komparativní metody, též metodu analytickou, kterou rozdělím zkoumaný problém na jednodušší díly, které se následně pokusím vyřešit. Při výkladu textu právních norem pak budu užívat jak metodu jazykovou, tak metodu teleologickou. Vzhledem ke snaze o přiblížení též aplikační praxe nutné obhajoby, budu jako zdroj pro tuto práci využívat kromě knižních a

³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna České republiky, vydáno dne 13. dubna 2011 [cit. 2016-02-29], s. 39. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=70587&pdf=1>

⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“ nebo „TR“).

časopiseckých publikací též judikaturu českých a v určitých částech i zahraničních soudů věnujících se tomuto tématu.

Aby tato práce byla pro čtenáře co nejpřehlednější, rozdělím ji na celkem šest dílčích kapitol, ve kterých se postupně zaměřím na řešení jednotlivých problémů. V úvodní části se budu věnovat vysvětlení samotného pojmu institutu nutné obhajoby a jeho významu pro trestní řízení. V druhé kapitole pojednám o právních pramenech, ze kterých institut nutné obhajoby vychází, a které ho následně provádějí. Vlastním meritem této práce pak bude zejména kapitola třetí a čtvrtá, ve kterých budou detailně rozebrány současné důvody, pro které obviněný musí mít v trestním řízení obhájce a zhodnotím zde správné nastavení jejich šíře. V této souvislosti se budu zabírat též posouzením správnosti zásahů zákonodárce do právní úpravy nutné obhajoby, a to jak zásahů učiněných v minulosti, tak změn v budoucnu zamýšlených. Následně se zaměřím na postavu obhájce, jakožto zástupce obviněného v trestním řízení a způsob, jakým se tímto zástupcem v případě naplnění některého z důvodů nutné obhajoby stane a to zejména po praktické stránce. Součástí této práce bude též část, v níž se budu věnovat problematice nákladů spojených s povinným zastoupením obviněného obhájcem.

Závěr své rigorózní práce věnuji celkovému zhodnocení stávající právní úpravy nutné obhajoby v trestním řízení. V případě, že se potvrdí výše uvedené hypotézy, pokusím se na tomto místě též *de lege ferenda* navrhnout možná opatření, které by zákonodárce mohl učinit při přípravě nového trestního řádu. Tyto úvahy se pokusím rovněž uvést v jednotlivých kapitolách, jako navrhovaná řešení dílčích otázek. Budu při nich vycházet mimo jiné i ze zahraničních právních úprav, které použiji buď jako inspirací pro náš trestní řád, či naopak jako příklad, kterého by se měl český zákonodárce vyvarovat.

1. Pojem a význam institutu nutné obhajoby

Ochrana společnosti a jejích hodnot v minulosti vždy byla a stále i je, jednou z hlavních úloh státu. Je proto samozřejmé, že stát za tímto účelem má ve své moci nástroje, kterými tuto ochranu zajišťuje. Max Weber v této souvislosti hovoří o monopolu státu na legitimní použití násilí. Jedním z nejvýznamnějších nástrojů k ochraně společnosti je trestní represe osob, které ji svým jednáním ohrožují.⁵ Vzhledem k zásadnímu dopadu, které trestněprávní řešení představuje, je třeba, aby i osoby, vůči nimž směřuje, byly dostatečným způsobem ve vedeném řízení procesně chráněny. Jednoduše řečeno, aby na základě tohoto řízení nebyla odsouzena nevinná osoba a současně, aby případný pachatel byl odsouzen v zákonném procesu ke spravedlivému trestu pouze za to, co skutečně spáchal.⁶

Základy této ochrany jsou realizovány prostřednictvím zásad, jež trestní řízení upravují v každém demokratickém právním státě.⁷ Mezi ty nejdůležitější patří zejména rovnost účastníků trestního řízení⁸ a právo na obhajobu⁹, která jsou společně s mnoha dalšími garantovány mezinárodními smlouvami i zákony České republiky té nejvyšší právní síly. Jednou ze složek práva obviněného na obhajobu označuje trestní nauka jako materiální obhajobu. Ta představuje právo obviněného hájit se v trestním řízení sám a prostředky podle vlastního uvážení.¹⁰ Vzhledem ke složitosti trestního řízení a jeho možným zásadním negativním následkům pro obviněného, sám obviněný často není schopen kýžené rovnosti účastníků trestního řízení dosáhnout. Z toho důvodu je nejednou jeho právo na obhajobu realizováno prostřednictvím profesionálního obhájce s potřebnými znalostmi a schopnostmi nezbytnými k řádnému a účelnému vedení obhajoby. Je třeba zdůraznit, že aby byl obhájce skutečně schopen zajistit procesní

⁵ WEBER, Max, HAVELKA, Miloš (ed.). *Metodologie, sociologie a politika*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 22-34.

⁶ MINÁRIK, Štefan. *Trestný poriadok: stručný komentár*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 36.

⁷ Srov. ASHWORTH, Andrew. *Principles of criminal law*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 1999. s. 16-18.

⁸ Zásadu procesní rovnosti účastníků řízení nalezneme například v ust. čl. 37 odst. 3 Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (dále jen „Listina“ či „Listina základních práv a svobod“).

⁹ Ust. čl. 40 odst. 3 Listiny.

¹⁰ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, Jaroslav FENYK a Tomáš GRIVNA. *Trestní právo procesní*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, s. 174.

rovnost stran, musí se jednat výlučně o advokáta¹¹, který se při určitých úkonech v trestním řízení může dát zastoupit advokátním koncipientem.¹² Obviněnému tak kromě práva se samostatně hájit, náleží rovněž právo zvolit si obhájce a radit se s ním. Tato druhá složka práva na obhajobu je označována jako obhajoba formální a bude jí věnována převážná část této práce.¹³

Existují ovšem i určité zákonem předvídané okolnosti, pro které obviněný není obhajobu sám schopen vykonávat. Nastanou-li tyto skutečnosti, vzniká obviněnému *de iure* povinnost mít v trestním řízení obhájce. Toto povinné zastoupení obviněného profesionálním obhájcem se nazývá nutnou obhajobou a právní naukou je považována za důležitou součást práva na obhajobu.¹⁴ Důvodem, proč právní úprava tuto povinnost pro obviněného obsahuje, je skutečnost, že mohou nastat takové okolnosti, kdy obhajoba obviněného obhájcem je považována za natolik důležitou, že rozhodnutí o ní není možné ponechat na volné úvaze obviněného. Jádrem současné platné a účinné právní úpravy nutné obhajoby nalezneme v ust. § 36 a ust. § 36b trestního řádu.

Trestní řád je však zákonem, který je na našem území účinný již více než padesát let a jako takový je poplatný době, za které vznikal. Z toho důvodu, jak již ostatně bylo v úvodu této práce zmíněno, Česká republika usiluje o kompletní rekonstrukci svého trestního práva procesního, která samozřejmě ovlivní i institut nutné obhajoby. A to zejména úpravou širšími důvody, pro které obviněný bude napříště muset mít v trestním řízení obhájce a stanovením postupu, jak obviněný obhájce získá. I přes tuto již dlouhou dobu trvající snahu však do současné doby k přijetí nového trestního řádu, jež by nahradil zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, stále nedošlo. Namísto toho jsme svědky jeho neustálých novelizací, které mají za cíl vychýlit trestní řád z koncepce socialistického právního předpisu směrem k potřebám moderního trestního procesu 21.

¹¹ Za advokáta oprávněného vykonávat obhajobu obviněného v trestním řízení, není možné považovat evropského advokáta, jenž není oprávněn poskytovat právní služby na území České republiky. Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. února 2014, sp. zn. 4 Tz 68/2013.

¹² Ust. § 35, odst. 1 TR.

¹³ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, Jaroslav FENYK a Tomáš GRIVNA. *Trestní právo procesní*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, s. 174.

¹⁴ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 64.

století.¹⁵ Nyní již téměř nemůže být pochyb o tom, že se v budoucnu právního předpisu, který by zcela nahradil v současnosti účinný trestní řád, skutečně dočkáme. Otázkou však zůstává, kdy se tak stane. V březnu 2014 zahájila svou činnost pracovní komise pro nový trestní řád, jejímž předsedou byl jmenován profesor Šámal. Výsledkem práce této komise se stalo schválení vládou „Východisek a principů nového trestního řádu“, ze kterých by mělo být patrné, jakým směrem se bude nový trestní řád uchylovat.¹⁶ Konkrétními cíli, které si komise od nového trestního řádu slibuje, by mělo být zejména zrychlení trestního řízení, zavedení zásady kontradiktornosti do trestního řízení či posílení postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení.¹⁷

Profesora Šámala na pozici předsedy komise pro nový trestní řád nahradila na jaře 2015, vzhledem k jeho jmenování předsedou Nejvyššího soudu, profesorka Císařová.¹⁸ Od té doby nejsou zprávy o dalších postupech a výsledcích komise na tvorbě nového trestního řádu příliš známy. Profesor Šámal si jako bývalý předseda této komise kladl za cíl připravit návrh trestního řádu do konce volebního období Poslanecké sněmovny České republiky, tedy do roku 2017.¹⁹ Že tohoto cíle bude skutečně dosaženo, jsou odborníci vesměs skeptičtí. Ostatně i současný ministr spravedlnosti Robert Pelikán poslance informoval, že zákon v dohledné době ke schválení Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky nepředloží.²⁰ I přes to je již nyní možné z vládou schválených východisek a principů nového trestního řádu, ale i z cílů stanovených pracovní komisí pro nový trestní řád, z vyjádření jejich členů či i z dřívějších novelizací v současnosti účinného trestního řádu, dovodit, jaké změny nový trestní řád pro práva obviněného v trestním řízení přinese. Jednou z veřejně proklamovaných změn je plánované zúžení rozsahů nutné obhajoby oproti současné účinné právní úpravě.²¹

¹⁵ Za dosavadní největší úspěch těchto novelizací je pokládána takzvaná „velká novela“, provedená zákon č. 265/2001 Sb., jež nabyla účinnosti 1. ledna 2002. Stále se však jedná pouze o rekodifikaci trestního procesu probíhající v rámci zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu.

¹⁶ Východiska a principy nového trestního řádu. *Justice.cz.* [online]. 26. 2. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

¹⁷ Rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz.* [online]. 26. 2. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=2814600>

¹⁸ Komisi pro nový trestní řád povede prof. Dagmar Císařová. *Česká advokátní komora.* [online]. 26. 2. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=14479>

¹⁹ ŠÁMAL, Pavel. Zákraky se nedějí a v justici už vůbec ne. *Bulletin advokacie.* 2000, č. 3. s. 6.

²⁰ Odklad trestního řádu. *Česká advokátní komora.* [online]. 26. 2. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=15250>

²¹ ŠÁMAL, Pavel. Zákraky se nedějí a v justici už vůbec ne. *Bulletin advokacie.* 2000, č. 3. s. 6.

Zásadním v tomto směru je předpokládané omezení nutné obhajoby na řízení o zvlášť závažných zločinech, tedy na úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.²² Jedná se tak o zdvojnásobení výše horní hranice trestu odnětí svobody, oproti stávající právní úpravě. Dnes musí mít obviněný obhájce mimo jiné i tehdy, pokud se koná řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí převyšující pět let.²³

O správnosti tohoto kroku však nejsem zdaleka přesvědčen. Jak již bylo uvedeno, nutná obhajoba představuje důležitou součást práva na obhajobu. Obávám se, že pokud zákonodárce přistoupí k moderaci důvodů, pro které je obviněný povinen mít v trestním řízení obhájce, dojde k narušení zásady rovnosti stran v trestním řízení a práva obviněného budou zásadním způsobem ohrožena. Ostatně i dle Jelínka: „*bez plného uplatnění práva na obhajobu ve všech jeho projevech a v plném zákonném vyjádření, nelze bez výhrad hovořit o dosažení spravedlnosti.*“²⁴ Nicméně ověření této hypotézy je jedním z cílů této práce a je třeba ji zkoumat ze všech pohledů a souvislostí. Nejprve považuji za důležité zaměřit se na prameny práva nutné obhajoby a její současnou úpravu v právním řádu České republiky. Právě tomuto zkoumání budou věnovány navazující kapitoly.

²² Východiska a principy nového trestního řádu, s. 27, Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

²³ Ust. § 36 odst. 3 TŘ.

²⁴ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 17.

2. Prameny právní úpravy nutné obhajoby

Rámcem druhé kapitoly této práce tvoří seznámení s právními prameny, které zakotvují a dále rozvíjí institut nutné obhajoby v trestním řízení a právo na obhajobu vůbec. Jedná se dle mého o nezbytný předpoklad pro správné pochopení účelu tohoto institutu a jeho esenciální role k dosažení spravedlivého rozhodnutí v trestní řízení vedeném proti obviněnému.

Prameny právní úpravy nutné obhajoby jsou v této kapitole seřazeny hierarchicky dle síly dané právní normy, v níž je institut nutné obhajoby obsažen. Úvodní podkapitola je tak věnována rovinně ústavněprávní s krátkým exkurzem do mezinárodních smluv a souvisejícím nálezům Ústavního soudu. Na tuto podkapitolu pak navazuje část věnována rovinně zákonné, zejména pak trestnímu řádu, kterému je ostatně v celé této práci věnována největší pozornost a to nejen z důvodu jeho nejvýznačnějšího postavení při úpravě trestního řízení, ale též s ohledem na jeho zákonodárcem plánované nahrazení zákonem zcela novým. Opomenuty však nezůstávají ani jiné zákonné právní normy upravující nutnou obhajobu obviněných osob, jako je zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních²⁵ či zákon o soudnictví ve věcech mládeže.²⁶

2.1 Ústavněprávní rovina

„Atributem právního státu je spravedlnost, která je formálně, materiálně i institucionálně podmíněna.“²⁷ Spravedlnost je tedy esenciální složkou trestního řízení v každém demokratickém právním státě a je povinností zákonodárce, aby procesní spravedlnost trestního řízení zajistil. V České republice je tato zásada garantována v ústavním pořádku České republiky. Konkrétně ji nalezneme v Listině základních práv a svobod a také v mnohých mezinárodních smlouvách, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas.²⁸ Zásada procesní spravedlnosti trestního řízení tak vytváří ústavněprávní limity

²⁵ Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních (dále jen „zákon o mezinárodní justiční spolupráci“).

²⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“).

²⁷ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 17.

²⁸ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 33 – 34.

pro nástroje trestního práva, které zasahují do integrity jednotlivce.²⁹ Tyto ústavněprávní limity je třeba následně konkretizovat a provést v jednotlivých trestněprávních předpisech, stejně jako rovnost stran, která je nedílným předpokladem pro spravedlivé trestní řízení.

Dosažení kýžené rovnosti procesních stran je však v trestním řízení velmi obtížně. Obviněnému je sice ústavně garantována možnost v trestním řízení hájit svá práva samostatně, ale jak již bylo uvedeno v první kapitole této práce, mohou nastat takové případy, kdy toho buď sám obviněný není absolutně schopen nebo by neodborný výkon obhajoby jím samotným ohrožoval jeho ústavně zaručená práva a potažmo i samotnou spravedlnost trestního řízení.³⁰ Důvodem, proč v některých případech obviněný není sám schopen obhajobu vykonávat, může být existence objektivních překážek, které obviněnému fakticky znemožňují svou obhajobu samostatně náležitě obstarávat. Těmito překážkami je například skutečnost, že se obviněný nachází ve vazbě či ve výkonu trestu odnětí svobody. Tedy případech, kdy je obviněný omezen na osobní svobodě a jeho komunikace s okolím a volný pohyb, jež jsou k řádnému výkonu obhajoby nezbytné, jsou zásadním způsobem redukovány. Jiný případ znemožňující obviněnému samostatný výkon obhajoby, představují překážky subjektivní, spočívající v osobě obviněného.³¹ V těchto případech obviněný pro závažnost skutečností, které mu jsou kladeny za vinu či pro právní složitost dané věci, není sám schopen „čelit“ orgánům činným v trestním řízení. Dochází tak k jednoznačné nerovnosti mezi stranami trestního řízení a je ústavně zaručeným právem obviněného, aby byla tato nerovnost z trestního řízení, odstraněna. Řešením tohoto problému je zastoupení obviněného obhájcem, který výše uvedené nerovnosti procesních stran odstraní. Právo mít obhájce patří mezi nejvýznamnější práva osoby, proti které je trestní řízení vedeno.³² Úkolem obhájce je po celou dobu trestního

²⁹ BAŇOUC, Hynek. Vybrané ústavní garance práva na spravedlivý proces (komentář k článku 40 Listiny). In WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK, Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 811-813.

³⁰ Srov. EMMERSON, Ben, Andrew ASHWORTH a Natasha TAHTA. *Human rights and criminal justice*. 1st ed. London: Sweet & Maxwell, 2001. s. 336.

³¹ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 106.

³² CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 171.

řízení dbát, aby obviněný mohl využít všechna práva, která mu zákon dává, a aby ve svých právech nebyl nikterak poškozen.³³

Imperativ zákonodárce, aby bylo procesní rovnosti dosaženo, se odráží ve skutečnosti, že obviněný nejen, že má právo si obhájce zvolit³⁴, ale v určitých případech mu právní řád ukládá povinnost ho mít. Pokud by si obhájce nezvolil a nezvolí mu ho ani jeho zákonný zástupce či jiná z osob k tomu oprávněných, bude mu obhájce na dobu, po kterou pro to trvají důvody, ustanoven soudem.³⁵

Výše uvedené právo na obhajobu, jehož součástí je i nutná obhajoba, nalezneme v Listině základních práv a svobod v ust. čl. 40 odst. 3. Dle tohoto článku: „*obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl sám hájit nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoli ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou obhajobu.*“³⁶ Bylo by však dle mého názoru chybou zužovat právo na obhajobu pouze s tímto článkem. Abychom skutečně dostáli významnosti této zásady, je třeba ji vykládat širěji, konkrétně pak s odkazem na ust. čl. 37 odst. 2 Listiny.³⁷ V něm je obsaženo právo každého na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. V literatuře i v rozhodnutích nejvyšších soudů České republiky však můžeme narazit na názor, dle kterého právo na obhajobu je dovozováno výhradně z jednotlivých výše uvedených článků.³⁸

K otázce, ze kterých ustanovení Listiny je možné dovozovat povinnost mít v trestním řízení obhájce, se v jednom ze svých nálezů vyjádřil i Ústavní soud České republiky. Přičemž současně vyslovil i svůj postoj ke smyslu a rozsahu nutné obhajoby, když k tomuto konstatoval: „*Právě institut nutné obhajoby je jedním z prostředků, jímž je zajištěno ústavně zaručené právo na obhajobu (čl. 40 odst. 3 Listiny). Toto právo je odvoditelné i z čl. 37 odst. 2 Listiny, podle něhož má každý právo na právní pomoc*

³³ Tamtéž s. 177.

³⁴ Ust. § 33 odst. 1 TŘ.

³⁵ Ust. § 38 odst. 1 TŘ.

³⁶ Ust. čl. 40 (3) Listiny.

³⁷ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 36.

³⁸ Srov. KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 386 či též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. června, sp. zn. 8 Tdo 713/2011.

*v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení, přičemž právní pomoc se vztahuje na všechny fáze řízení a nepochybně zahrnuje i právní pomoc při podávání opravných prostředků.*³⁹

Jak již bylo uvedeno na počátku této kapitoly, právo na obhajobu, se kterým je institut nutné obhajoby nerozlučně spjat, je zakotveno i v řadě významných mezinárodních dokumentů. Jedná se zejména o ust. čl. 14 odst. 3 písm. d) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech⁴⁰ a ust. čl. 48 odst. 2 Listiny základních práv Evropské unie. Dalším takovým pro nás závazným mezinárodním právním předpisem je například Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a svobod z roku 1950.⁴¹ V článku 6., odst. 3., písm. c) této úmluvy, nalezneme právo každého: „*obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují.*“⁴² Je však třeba uvést, že práva obviněných osob z trestného činu uvedená v ust. čl. 6., odst. 3 Úmluvy, jsou práva minimální a v žádném případě se nejedná o jejich taxativní výčet. Tato Úmluvou garantovaná práva představují pouze jednotlivé prvky spravedlivého procesu a právo na obhajobu vytváří společně s dalšími právy obviněných jeden funkčně provázaný celek.⁴³ Institut nutné obhajoby je tak právě jedním z dalších prvků, který pomáhá tento spravedlivý proces zajistit.

Čl. 6., odst. 3., písm. c), Úmluvy, dále kromě samotného práva na obhajobu, obsahuje též obdobné ustanovení jako již výše citovaný čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, o možné bezplatné pomoci obhájce. Úmluva k tomuto uvádí, že pomoc obhájce bude bezplatná, jestliže obviněný nemá na zaplacení obhájce prostředky a jestliže to

³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 3. prosince 2001, sp. zn. IV. ÚS 561/2001.

⁴⁰ Tento pakt se stal součástí českého právního řádu uveřejněním vyhlášky č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech ve Sbírce zákonů.

⁴¹ Dále jen „Úmluva“.

⁴² Ust. čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy, *European Court of Human Rights*. [online]. 26. 2. 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

⁴³ REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha : Orac, 2002, s. 159.

zájmy spravedlnosti vyžadují. Listina odkazuje na zákon, ve kterém budou stanoveny případy, kdy obviněnému tento nárok vzniká.⁴⁴

Náklady nutné obhajoby jsou často diskutovaným tématem, a to jak v odborných publikacích, tak i ve veřejných sdělovacích prostředcích. Proto o této problematice bude zevrubně pojednáno v samostatné kapitole a to v kapitole šesté této práce. Na tomto místě je však nezbytné alespoň uvést, že náklady spojené s povinností mít v trestním řízení obhájce, nese, pokud nemá nárok na obhajobu bezplatnou, sám obviněný. A to i v případě, kdy si svého obhájce sám nezvolí a je mu ustanoven soudem. Je-li totiž obviněný pravomocně uznán vinným, je povinen státu uhradit částku, kterou za něho uhradil na odměnu a hotové výdaje ustanoveného obhájce.⁴⁵ Tato částka má být, jak uvedl v jednom ze svých rozsudků Nejvyšší soud České republiky, shodná s částkou, kterou by byl obviněný povinen obhájci uhradit, pokud by si ho sám zvolil. A to včetně částky představující daň z přidané hodnoty.⁴⁶ V otázce povinnosti náhrady nákladů za poskytnuté právní služby, tak není rozdílem, jak se laická veřejnost často domnívá, mezi tím, zda si obviněný svého obhájce v případě nutné obhajoby zvolí, nebo zda je mu ustanoven soudem.⁴⁷

Výše uvedené lze shrnout tak, že institut nutné obhajoby je koncipován jako neoddelitelná součást práva na obhajobu.⁴⁸ Zákodárce na ústavní úrovni předpokládá, že za určitých okolností je nezbytné, aby obviněný byl zastoupen kvalifikovaným obhájcem, který mezi stranami řízení nastolí *equality of arms* a odstraní tak překážky, které obviněnému znemožňují vést řádně svou obhajobu.⁴⁹ Konkrétní důvody, za kterých obviněný musí být obhájcem zastoupen, již Ústava ani Listina neuvádějí a pouze odkazují, že tyto případy stanoví zákon.

⁴⁴ Za jakých podmínek vzniká obviněnému právo na bezplatnou obhajobu či na obhajobu za sníženou odměnu, je stanoveno v ust. § 33 odst. 2 TŘ.

⁴⁵ Ust. § 152 odst. 1 písm. b) TŘ.

⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2011, sp. zn. 11 Tz 17/2011.

⁴⁷ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 403.

⁴⁸ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014. s. 64.

⁴⁹ GOSS, Ryan. *Criminal fair trial rights: Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014. s. 90-92.

2.2 Zákonná rovina

Ústavněprávně vymezený rámec nutné obhajoby je nezbytné dále rozvést zákonnou úpravou. Tu nalezneme zejména v zákoně č. 141/1961 Sb., trestním řádu, a dále též v zákoně č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních a v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Do doby nabytí účinnosti zákona o soudnictví ve věcech mládeže byla ustanovení o nutné obhajobě mladistvých obsažena v ust. § 36 odst. 1 písm. c) trestního řádu, odkud se následně přesunula do ust. § 42 odst. 2 nově účinného zákona.⁵⁰

V souvislosti s připravovanou rekodifikací trestního práva procesního zákonodárce předjímá, že výše uvedené zákony, které navazují na ustanovení trestního řádu, budou i v budoucnu zachovány. Pouze prý bude potřeba provést určité dílčí změny jejich obsahů, které budou souviset se změnami vytvořenými přijetím nového trestního řádu.⁵¹ O jaké konkrétní změny se jedná, však není dosud jasné.

2.2.1 Trestní řád

Trestní řád se v platném a účinném znění věnuje problematice nutné obhajoby v Části první, Hlavě druhé, Oddílu pátém, a to ve třech na sebe navazujících paragrafech. Konkrétně § 36, § 36a a od 1. ledna 2012 též v § 36b.⁵² V prvních dvou uvedených paragrafech zákonodárce konkrétně vymezil okolnosti, za kterých je obviněný povinen mít obhájce. Takovéto situace budou dále označovány jako takzvané „důvody nutné obhajoby“. Následující ust. § 36b je ze strany odborníků a znalců trestního práva často, a dle mého názoru zcela oprávněně, kritizovaným doplňkem. V tomto ustanovení zákonodárce zakládá možnost obviněnému vzdát se v určitých případech svého obhájce, i přes to, že byly naplněny veškeré zákonné předpoklady pro užití institutu nutné obhajoby. Rozboru tohoto ustanovení bude dále věnována samostatná část následující kapitoly.

⁵⁰ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 106.

⁵¹ Východiska a principy nového trestního řádu, s. 3-4, Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

⁵² Důvody, pro které je třeba obviněnému ustanovit obhájce, nalezneme dále v trestním řádu v ust. § 265r odst. 5 a § 275 odst. 2.

Na ustanovení o důvodech nutné obhajoby v trestním řádu dále logicky navazuje právní úprava postupu, jakým obviněný obhájce v případě jeho povinného zastoupení obhájcem získá. Jedná se o buď o možnost jeho zvolení samotným obviněným či ustanovením na základě rozhodnutí soudu.

2.2.2 Zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních

Dne 1. ledna 2014 nabyl účinnosti zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, kterým byla vyčleněna úprava mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech z trestního řádu do samostatného právního předpisu. Touto změnou došlo zejména k podrobnější a propracovanější úpravě této problematiky, než jak ji do té doby upravoval trestní řád, institut nutné obhajoby nevyjímaje. Společně se zákonem o mezinárodní justiční spolupráci nabyla účinnosti též část zákona č. 105/2013 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.

Provedením této legislativní změny bylo mimo jiné zapotřebí samostatně upravit otázku nutné obhajoby v řízení vedeném orgány České republiky v rámci mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech a derogovat příslušná duplicitní ustanovení § 36 odst. 4 trestního řádu, která do té doby nutnou obhajobu v této souvislosti upravovala.⁵³ Nově přijatý zákon právní úpravu nutné obhajoby obsahuje v ust. § 14 ve dvou odstavcích. V této souvislosti je nutné podotknout, že důvody nutné obhajoby stanovené nově přijatým zákonem, jsou upraveny podrobněji, než jak do té doby činil trestní řád, ale ve svém celku na předchozí úpravu trestního řádu navazují. Dle zákonodárce vycházejí důvody nutné obhajoby v řízení vedeném orgány České republiky v rámci mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech jednak ze: *„závažnosti důsledků, které konkrétní postup přináší dotčené osobě, a jednak ze situace, v níž se osoba nachází a která brání uplatnění jejího práva na obhajobu s ohledem na faktické překážky.“*⁵⁴

⁵³ Zákonem č. 105/2013 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, byla v trestním řádu derogována mimo jiné ust. § 36 odst. 4 písm. c) až písm. f).

⁵⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních. [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna České republiky, vydáno 23. 3. 2012 [cit. 2016-02-29], s. 198. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=87470>

Ustanovení odst. 1 § 14 zákona o mezinárodní justiční spolupráci, obsahuje taxativní výčet důvodů, za kterých musí mít obhájce každá osoba, která je vydávána či předávána z České republiky do cizího státu na základě zatýkacího rozkazu. Toto ustanovení tak stanoví, že „*obhájce musí mít vždy osoba*

- a) *vůči níž se vede řízení o vydání do cizího státu,*
- b) *vůči níž se vede řízení o předání podle ustanovení části páté hlavy II nebo o předání mezinárodnímu soudnímu orgánu uvedeném v § 145 odst. 1 písm. b) nebo c),*
- c) *vůči níž se vede řízení o rozšíření vydání,*
- d) *vůči níž se vede řízení o rozšíření předání,*
- e) *má-li se vyjádřit k tomu, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení po vydání z cizího státu nebo po předání podle ustanovení části páté hlavy II.“*

Ve vydávacím řízení, ve kterém se rozhoduje, zda konkrétní osoba bude vydávána z České republiky do ciziny, musí mít takovýto subjekt svého obhájce po celou dobu trvání vydávacího řízení. Tím, kdo nese odpovědnost za to, že této osobě bude obhájce ustanoven nejpozději před započítáním jejího výslechu, je státní zástupce.⁵⁵

V následujícím ust. odst. 2 § 14 zákona o mezinárodní justiční spolupráci, nalezneme výčet důvodů nutné obhajoby týkajících se osoby: „*vůči které se vede buď řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí, řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu Evropské unie, nebo řízení o uznání rozhodnutí mezinárodního soudního orgánu uvedeného v § 145 odst. 1 písm. b) nebo c) zákona,*

- a) *kterým byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody nebo ochranné opatření spojené se zbavením osobní svobody,*

⁵⁵ NOVOTNÁ, Jaroslava. *Manuál státního zástupce a soudce pro postup v právním styku s cizinou ve věcech trestních*. 1. vyd. Praha: Vydal LexisNexis CZ ve spolupráci s Justiční akademií v Kroměříži, 2007. s. 241.

- b) *je-li ve vazbě, výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody,*
- c) *je-li zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena,*
- d) *jde-li o mladistvého nebo*
- e) *považuje-li to soud za nutné zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám této osoby má pochybnosti o její způsobilosti náležitě se hájit.“*

Na otázku, jaký procesní postup se v otázce nutné obhajoby těchto osob uplatní, odpovídá zákonodárce ve své důvodově zprávě k návrhu zákona tak, že vzhledem k tomu, že takovýto subjekt je v procesním postavení obdobném obviněnému, bude uplatněna standardní procedura upravená trestním řádem, jenž je jako celek ve vztahu subsidiarity k zákonu o mezinárodní justiční spolupráci. To znamená, že: „*osobě bude nejprve cestou dožádání o právní pomoc prostřednictvím justičního orgánu cizího státu poskytnuta možnost si obhájce zvolit, a teprve v případě, že si jej nezvolí a je dán důvod nutné obhajoby, bude jí obhájce ustanoven.*“⁵⁶ I zde tak je garantována a upřednostňována možnost si svého obhájce zvolit před autoritativním rozhodnutím o jeho ustanovení.

2.2.3 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Do konce roku 2003 upravoval trestní řád současně zvláštnosti pro řízení proti mladistvým. Od 1. ledna 2004 tuto úpravu komplexně nahradil zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který obsahuje zvláštní právní úpravu činů jinak trestných, jichž se dopustila osoba, která v době spáchání tohoto činu nedosáhla osmnácti let. Pokud tedy tento zákon nestanoví jinak, postupuje se v řízení proti mladistvému podle příslušných ustanovení trestního řádu. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je tak ve vztahu k trestnímu řádu a dalším zákonům, *lex specialis*.⁵⁷ Takto

⁵⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních. [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna České republiky, vydáno 23. 3. 2012 [cit. 2016-02-29], s. 198-199. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=87470>

⁵⁷ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 24.

zvláště upraveným institutem pro mladistvé obviněné, je mimo jiné i institut nutné obhajoby.

Zde je třeba uvést, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže obsahuje odlišnou právní úpravu delikventních osob dle jejich věku. Vytváří tak jakési dvě kategorie. Tou první jsou mladiství, kteří v době spáchání proviněné dovršili patnácti let a nepřekročili osmnáctý rok svého věku⁵⁸ a druhou jsou děti, které v době spáchání činu jinak trestného nedovršily patnáctý rok věku.⁵⁹ Pouze podotýkám, že vzhledem k tématu této práce je toto členění zásadní.

2.2.3.1 Osoby mladistvé

Trestní odpovědnosti a řízení ve věcech mladistvých se věnuje hlava druhá zákona o soudnictví ve věcech mládeže. V této části je mimo jiné právně upravena nutná obhajoba mladistvých. Tímto konkrétním ustanovením je § 42 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, na základě kterého je mladistvý povinen mít svého obhájce: *„od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebo provedeny úkony podle trestního řádu, a to včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit.“*⁶⁰ Mladistvý musí mít dle tohoto zákona obhájce dále též: *„ve vykonávacím řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání“*⁶¹ a rovněž také vždy, když soud pro mládež rozhoduje ve veřejném zasedání o stížnosti pro porušení zákona, o dovolání či o návrhu na povolení obnovy řízení.⁶² Okamžik, na základě kterého je mladistvý povinen mít obhájce, tak může nastat ještě před samotným zahájením trestního stíhání a to z toho důvodu, že je třeba vždy zkoumat, kdy byly proti mladistvému učiněny konkrétní trestněprávní úkony. Mladistvý je tak povinen mít obhájce na rozdíl od dospělých obviněných, již při svém prvotním výslechu na příslušném útvaru Policie České republiky. Uvedené důvody nutné obhajoby mladistvých osob trvají do dovršení věku osmnácti let, následně se právní úprava nutné obhajoby bude řídit příslušnými ustanoveními zejména trestního řádu.

⁵⁸ Ust. § 2 odst. 1 písm. c) zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

⁵⁹ Ust. § 2 odst. 1 písm. b) zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

⁶⁰ Ust. § 42 odst. 2 písm. a) zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

⁶¹ Ust. § 42 odst. 2 písm. b) zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

⁶² Ust. § 42 odst. 2 písm. c) zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Z těchto ustanovení, ostatně jako ze samotného čl. 32 odst. 1 Listiny, je jasně patrný imperativ zvýšené ochrany osoby mladistvého, se kterým je třeba vždy zacházet přiměřeně dle jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotního stavu.⁶³ S touto „striktnější“ právní úpravou nutné obhajoby mladistvého, která ukládá mladistvému mít vždy ve výše uvedených případech obhájce, dle mého nelze nesouhlasit. Rovněž souhlasím též se skutečností, že zákon mladistvému neumožňuje se obhájce v trestním řízení vzdát. Právě zde spatřuji skutečné naplnění cíle tohoto institutu, který má v takovém řízení zejména zajistit osobě mladistvého v celém řízení řádnou obhajobu jeho práv.

Mezeru v právní úpravě nutné obhajoby mladistvých však spatřuji v absenci zvláštního zákonného osobního a zejména pak odborného požadavku kladeného na osobu zvoleného či ustanoveného obhájce. Mám za to, že osoba mladistvého, jakož i samotné řízení, které je proti němu vedeno, je záležitostí natolik specifickou, že vyžaduje zvláštní přípravu obhájce. I samotný zákon o soudnictví ve věcech mládeže ukládá soudcům, státním zástupcům, příslušníkům policejních orgánů a úředníkům Probační a mediační služby působící v trestních věcech mládeže, aby absolvovali zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží.⁶⁴ Osoby obhájce mladistvého se však toto ustanovení nedotýká. Mou představou, jak by tato problematika měla být v našem právním řádu v budoucnu upravena, spočívá ve vytvoření zvláštního seznamu obhájců ve věcech mladistvých, který by vedl příslušný soud, a do kterého by bylo možné zapsat pouze advokáta, který by absolvoval zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží pořádané například Českou advokátní komorou. Výhradně tito advokáti, kteří by byli v takovémto seznamu zapsáni, by mohli být soudem ustanovováni obhájci osobám, které v době spáchání provinění dovršili patnáctý rok a nepřekročili osmnáctý rok svého věku. Obdobně by tato povinnost platila i pro postup při zvolení obhájce mladistvým, respektive k tomu oprávněnými osobami. Jako zvoleného obhájce by bylo možné rovněž zvolit výhradně obhájce zapsaného ve výše uvedeném seznamu. Zápis v takovémto seznamu by byl jakýmsi osvědčením o schopnostech advokáta vést řádně obhajobu

⁶³ JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou : (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů) : podle právního stavu k 1. 9. 2004.* 1. vyd. Praha: Linde, 2004, s. 71.

⁶⁴ Ust. § 3 odst. 8 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

mladistvého a poskytnout mu nejen kvalifikovanou právní pomoc, ale současně dbát jeho ochrany a integrity. Není bez zajímavosti, že požadavek popsán speciální průpravy i pro obhájce mladistvých původně obsahovala i osnova zákona o soudnictví ve věcech mládeže, avšak v samotném zákoně dodnes chybí.⁶⁵

Role obhájce mladistvého by se dle mého měla více přiblížit sociálně opatrovnickému modelu, jak je tomu v případě opatrovníka dítěte mladšího patnácti let, které se dopustilo činu jinak trestného.⁶⁶ Jeho úkolem by tak nemělo být mladistvému pouze poskytnout právní služby, ale též se zaměřit na osobu mladistvého a ve spolupráci s ostatními orgány činnými v trestním řízení se pokusit zjistit, co bylo příčinou jeho kriminálního jednání a zejména vyvinout snahu k pozitivnímu obratu v jeho životě s cílem, aby v budoucnu nedošlo k opakování škodlivého jednání.⁶⁷

2.2.3.2 Osoby mladší než patnáct let

Jak již bylo uvedeno výše, zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje ve své hlavní třetí: „*postupy a opatření přijímaná vůči osobám mladším než patnáct let, jestliže se dopustily činu jinak trestného.*“⁶⁸ V této části právního předpisu však nenarazíme na žádná ustanovení, která by se týkala nutné obhajoby těchto osob. Důvodem, proč dětem mladším patnácti let ze zákona nepřísluší právo na nutnou obhajobu, je odlišný charakter vedeného řízení, které je svou povahou řízením občanskoprávním, kde není možné trestně právní předpisy vůbec aplikovat a to zejména proto, že takovéto osoby nejsou pro nedostatek věku vůbec trestně odpovědné.⁶⁹

Některé neziskové organizace či výbor OSN pro lidská práva však nahlíží na absenci právní úpravy nutné obhajoby pro děti mladší patnácti let, jako na diskriminační. S tímto názorem však osobně právě s ohledem na zásadně odlišný způsob projednání

⁶⁵ Srov. LORTIE, Serge. *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice*. Praha: Institut ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000, s. 204.

⁶⁶ Srov. MUNCIE, John. *Youth and crime: a critical introduction*. Thousand Oaks, Calif.: Sage, 1999, s. 264 – 271.

⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel. VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. HRUŠÁKOVÁ, Milana. ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 724.

⁶⁸ ČÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 688.

⁶⁹ ŠÁMALOVÁ, Milada. *Dítě mladší patnácti let a zajištění jeho práv. Státní zastupitelství*. 2013, č. 3, s. 19.

činu, kterého se dítě mladší patnácti let mělo dopustit, nesouhlasím. Nutná obhajoba je právním institutem trestněprávních norem a jako takovou ji není možné aplikovat na řízení řídicí se civilními právními normami.

K tomu, aby byla naplněna zásada spravedlivého procesu, je nutné v těchto případech použít instituty občanského práva. Osobou, která v takovémto řízení skrze odbornou právní pomoc chrání práva a zájmy dítěte mladšího patnácti let, není obhájce, nýbrž opatrovník. Současně s ním pak dbají ochrany dítěte dále orgán sociálně-právní ochrany dětí i zákonní zástupci dítěte. S ohledem na požadavek odborné právní pomoci dítěti, pak osobou opatrovníka nemůže být jakákoli fyzická či právnická osoba, ale výhradně advokát ustanovený pro dané řízení soudem.⁷⁰ Aby bylo skutečně garantováno, že právní pomoc nebude zanedbána, nemůže se soudem ustanovený advokát nechat při jednotlivých úkonech zastupovat advokátním koncipientem. Substitute ustanoveného opatrovníka v tomto řízení je vzhledem k jeho specifickému postavení oproti postavení ustanoveného obhájce v trestním řízení, vyloučena. Výjimkou je pouze substitute advokáta – opatrovníka, zvoleného právním zástupcem na plnou moc. V takovém případě pak může úkony i v tomto řízení provádět jiný advokát, který si za sebe může ustanovit advokátního koncipienta.⁷¹

Výtku k současné právní úpravě však směřuji k okamžiku, kdy dle zákona soud opatrovníka dítěti ustanoví. Soud tak může učinit až po podání návrhu státního zástupce. *De lege ferenda* by bylo žádoucí, aby opatrovník dítěti mladšímu patnácti let, byl dle časové osy ustanoven dítěti stejně, jak tomu je v případě ustanovení obhájce mladistvému, tedy od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

S ohledem na výše uvedené souhlasím s JUDr. Šámalovou, předsedkyní senátu specializovaného na soudnictví ve věcech mládeže Nejvyššího soudu jako soudu pro mládež, která pozitivně hodnotí současnou právní úpravu opatrovníka v řízení vedeného vůči osobám mladším než patnáct let, které se dopustily činu jinak trestného, a která

⁷⁰ Ust. § 91 odst. 8 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

⁷¹ ŽATECKÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 243.

navrhovanou změnu v podobě zavedení institutu nutné obhajoby do takového řízení označuje za: „*cizí prvek bez adekvátního pozitivního dopadu pro dítě.*“⁷² Naopak se domnívám, že právní úprava nutné obhajoby mladistvých by se v mnohém měla přiblížit sociálně opatrovnickému modelu, jak zde byl popsán, namísto směru opačného, který navrhuji některé nevládní organizace.

2.2.4 Zákon o odpovědnosti právnických osob

Stále relativní novinkou českého právního řádu je zákon č. 418/2011 Sb., zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který nabyl účinnosti na počátku roku 2012. Tímto zákonem, který je vůči trestnímu řádu *lex specialis*, došlo k odklonu od individuální trestní odpovědnosti k odpovědnosti kolektivní a umožnil tak poprvé orgánům činným v trestním řízení trestně stíhat právnické osoby.

Již ze samé podstaty právnických osob je zřejmé, že v trestním řízení bude třeba vždy jednat s konkrétní fyzickou osobou, která bude za stíhanou právnickou osobu činit potřebné procesní úkony a ochraňovat její práva. Tímto zástupcem právnické osoby bude dle ust. § 21 odst. 1 zákona č. 99/1963, občanský soudní řád, její statutární orgán, zaměstnanec pověřený statutárním orgánem, vedoucí odštěpného závodu právnické osoby či prokurista. Vyloučena není ani možnost zastoupení právnické osoby zmocněncem, opatrovníkem či zvoleným obhájcem.⁷³

Sám zákon o odpovědnosti právnických osob však v § 35 odst. 2, vylučuje ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě. V celém trestním řízení tak není okamžik, kdy by právnická osoba musela být zastoupena obhájcem a vždy tak za ni může jednat zástupce dle předchozího odstavce. Zákonodárce tento krok zdůvodňuje tím, že institut nutné obhajoby je vymezen výlučně ve vztahu k právům fyzické osoby, přičemž odkazuje na tuto shodnou úpravu v zahraničních právních řádech.⁷⁴ Obviněné právnické osobě však

⁷² SAMALOVA, Milada. Dítě mladší patnácti let a zajištění jeho práv. *Státní zastupitelství*. 2013, č. 3, s. 19.

⁷³ VIDMA, Jan. Některé procesní otázky trestní odpovědnosti právnických osob. [online]. *Epravo magazine*, 2013 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/nektere-procesni-otazky-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-91549.html>

⁷⁴ Důvodová zpráva k vládnímu zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, vydáno 23. 2. 2011 [cit. 2016-02-28], s. 53. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=285&CT1=0>

není odepřeno právo si svého obhájce zvolit. Je tak pouze na právnické osobě samotné, respektive osobách právnickou osobu zastupujících, zda si pro trestní řízení vedeném proti ní obhájce zvolí či nikoli.⁷⁵ Odborná veřejnost a i samotná praxe však ukazují, že zastoupení stíhané právnické osoby obhájcem, tedy advokátem s potřebnými odbornými znalostmi, je pro stíhanou právnickou osobu přinejmenším vhodné. To ostatně potvrzuje i v praxi obvyklé ukládání citelných peněžních trestů i trestů nejpřísnějších, spočívajících ve zrušení stíhané právnické osoby.

⁷⁵ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 78 – 79.

3. Důvody nutné obhajoby dle trestního řádu

Případy, kdy obviněný *de iure* musí mít v trestním řízení obhájce, jsou v trestním řádu shrnuty v ust. § 36 a ust. § 36a. Důvody, které zde upraveny nejsou, pak nalezneme dále v trestním řádu a to v ust. § 265r odst. 5 a ust. § 275 odst. 2. Již při prvním pohledu na tato ustanovení je zřejmé, že okruh případů, za kterých je obviněná osoba povinna mít obhájce, je v českém právním řádu pojat poměrně široce. Skutečnost, že širší důvodů nutné obhajoby v některých případech, alespoň dle názoru zákonodárce, přesahuje samotný účel nutné obhajoby, se zákonodárce pokusil napravit zákonem č. 459/2011 Sb., kterým do trestního řádu vložil § 36b, na jehož základě se obviněný v určitých případech může vzdát svého obhájce.⁷⁶ Zhodnocení a podrobnému rozboru této optimalizaci rozsahu nutné obhajoby, bude věnována samostatná část následující kapitoly. Nejprve je však zapotřebí představit a právně rozebrat důvody nutné obhajoby vymezené trestním řádem. Pořadí těchto důvodů bude pro co největší přehlednost shodné s chronologií stanovenou zákonodárcem v trestním řádu.

V samém úvodu této kapitoly bych rád alespoň pár větami poukázal na relativně stabilní úpravu širší nutné obhajoby v českém a potažmo československém právním řádu, který po mnoha let odolává hypertrofii právních předpisů a jejich novelizacím. Výčet důvodů nutné obhajoby stanovených v ust. § 36 trestního řádu, je tak až na několik výjimek totožný s důvody, které byly v tomto článku obsaženy již v době, kdy trestní řád nabyt účinnosti.⁷⁷ Důležitost nutné obhajoby v té době proklamovala i socialistická odborná literatura, když k otázce, proč je účast obhájce v trestním řízení nezbytná, uvedla následující: „*Protože účast obhájce významnou měrou přispívá ke zjištění pravdy v trestním řízení, považuje zákon v některých případech obhajobu kvalifikovaným obhájcem za tak potřebnou, že rozhodnutí o potřebnosti obhajoby neponechává pouze na obviněném.*“⁷⁸ Tato klauzule je i dnes, po uplynutí více než padesáti let, stále

⁷⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna České republiky, vydáno 13. 4. 2011 [cit. 2016-02-29], s. 39. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=70587&pdf=1>

⁷⁷ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) nabyt účinnosti dne 1. ledna 1962.

⁷⁸ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. JÚTTNER, Alfred. *Obhajoba v československém trestním řízení*. Praha: Universita Karlova, 1966, s. 104.

aktuální. Na kolik měl obhájce v socialistickém zřízení skutečně možnost přispět ke zjištění pravdy a na kolik byla jeho role jen rolí formální, je otázkou.

Změna politického režimu, konkrétně novela trestního řádu provedená zákonem č. 178/1990 Sb., do něj vložila ust. § 36a, v němž nyní nalezneme důvody nutné obhajoby ve vykonávacím řízení. Ani přechod ze socialistického zřízení do zřízení demokratického na přelomu osmdesátých a devadesátých let, neznamenal pro ust. § 36 výraznější změnu, pouze novelou provedenou o mnoho let později, zákonem č. 539/2004 Sb., byly do § 36 odst. 4), implementovány další důvody nutné obhajoby spojené zejména s vydáním osoby do cizího státu či státu Evropské unie.⁷⁹ Nicméně právě tato ustanovení, která byla přijata z důvodu harmonizace českého právního řádu s legislativou Evropské unie, byla v souvislosti s přijetím zákona o mezinárodní justiční spolupráci, z trestního řádu opět vyjmuta. Nyní je tak institut nutné obhajoby v těchto záležitostech, společně s další úpravou mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, svébytně upraven v nově přijatém zákoně.

Z dnes dostupných materiálů rekodifikační komise, jež má za cíl vytvořit nový trestní řád obsahující právní úpravu moderního kontradiktorního řízení evropského typu, lze vyvozovat, že zákonodárce má v úmyslu *pro futuro* rozsah nutné obhajoby obviněných osob zúžit a to co do výše horní hranice trestu odnětí svobody, jež v trestním řízení obviněnému hrozí. A to oproti stávající právní úpravě až dvojnásobně.⁸⁰ Není přitom v žádném případě vyloučeno, že se nejedná o jedinou moderaci důvodů nutné obhajoby. Ostatně takovéto úmysly naznačoval i bývalý předseda komise připravující nový trestní řád, profesor Šámal a odpovídají tomu též v minulosti zákonodárcem provedené novelizace trestního řádu.⁸¹ Důvodem pro to má být zejména snaha státu o snížení výdajů státního rozpočtu spojených s úhradou odměn ustanoveným obhájcům a dále celkové zrychlení a zjednodušení trestního řízení. Osobně se obávám, že právě tyto hodnoty zákonodárce postavil vysoko nad práva na obhajobu a spravedlnost trestního řízení.

⁷⁹ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 106.

⁸⁰ Jak již bylo v první kapitole této práce uvedeno, dle § 36 odst. 3 TŘ dnes musí mít obviněný obhájce mimo jiné i tehdy, pokud se koná řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí převyšující pět let. Napříště by tato hranice měla činit více než deset let.

⁸¹ ŠÁMAL, Pavel. Zákraky se nedějí a v justici už vůbec ne. *Bulletin advokacie*. 2000, č. 3. s. 6.

Úkolem této kapitoly tak je podrobně se seznámit s důvody, pro které je v aktuálně platném a účinném trestním řádu obviněný povinen mít obhájce, následně je kriticky zhodnotit, některé doplnit o komparaci se zahraniční právní úpravou, pochopit jejich roli v kontextu celého trestního řízení a podle těchto zjištění posoudit současný rozsah důvodů nutné obhajoby v právním řádu České republiky. Na základě tohoto hodnocení věnuji další kapitolu posouzení snahy zákonodárce rozsah důvodů nutné obhajoby zúžit.

3.1 Důvody nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 1 TR

Zákonodárce svůj výčet důvodů nutné obhajoby počíná ustanovením § 36, kdy v jeho prvním odstavci o čtyřech písmenech stanovuje důvody, pro které musí mít obviněný svého obhájce již v přípravném řízení. Právě nutné obhajobě obviněného v přípravném řízení věnuji úvodní část této podkapitoly. Z hlediska časové chronologie je přípravné řízení počátečním stádiem trestního řízení, které je dle ust. § 12 odst. 10 trestního řádu započato sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání. Odborná literatura se shoduje, že hlavním úkolem tohoto této fáze trestního řízení je: „*prověřit podezření ze spáchání trestného činu a opatřit podklad pro podání obžaloby, nebo není-li důvod pro podání obžaloby, má sloužit podklad pro jiné rozhodnutí státního zástupce ve věci samé.*“⁸² Šámal v této souvislosti hovoří o vyhledávací, zajišťovací a filtrační funkci přípravného řízení.⁸³

I když současná tendence právní úpravy trestního řízení směřuje na úkor přípravného řízení k posilování významu stádia řízení probíhajícího před soudem⁸⁴, je přípravné řízení neopomenutelnou fází trestního procesu, kde je třeba dbát zvýšené ochrany osob, vůči níž je řízení vedeno. Právě ochrana práv těchto osob je důvodem, že v případech nutné obhajoby dle ustanovení odst. 1 § 36 trestního řádu, musí mít obviněný obhájce již v tomto předsoudním stádiu a to od okamžiku, kdy důvod nutné obhajoby vznikl.

⁸² CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 419.

⁸³ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 14.

⁸⁴ Zřejmě nejvýznamnější změnu v tomto směru znamenala novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., která omezila rozsah dokazování v přípravném řízení a jeho těžiště přesunula do hlavního líčení. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. ledna 2002.

Dle ustanovení § 36 odst. 1 trestního řádu: „*musí mít obviněný obhájce už v přípravném řízení:*

- a) je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu (§ 116 odst. 2),*
- b) je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena,*
- c) jde-li o řízení proti uprchlému, nebo*
- d) při sjednávání o dohody o vině a trestu.“*

Obhájce musí mít též obviněný: „*považuje-li soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného má pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.*“⁸⁵ Důvodem nutné obhajoby v přípravném řízení je dle § 36 odst. 3 TŘ i skutečnost: „*koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let.*“

Na tomto místě je třeba uvést, že nutná obhajoba v přípravném řízení se nevztahuje na všechny jeho fáze absolutně. Nutná obhajoba, v případě, že je dán některý z důvodů jejího vzniku, počíná v přípravném řízení až okamžikem zahájení trestního stíhání podle ust. § 160 odst. 1 TŘ a pokračuje v dalších stádiích trestního řízení, pokud tento důvod nadále trvá. V tomto směru Nejvyšší soud v jednom ze svých usnesení doslova uvádí: „*Počátek nutné obhajoby je tedy vždy spojen se zahájením trestního stíhání (nemůže nastat dříve), což vyplývá z použitého pojmu „obviněný“ v návěť § 36 TŘ, protože právě od zahájení trestního stíhání se vede řízení proti konkrétní osobě.*“⁸⁶

V první části přípravného řízení, které trestní řád označuje jako postup před zahájením trestního stíhání, a která předchází samotnému vyšetřování, tak není daná

⁸⁵ Ust. § 36 odst. 2 TŘ.

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. října 2014, sp. zn. 8 Tdo 1007/2014.

osoba povinna mít obhájce.⁸⁷ Ústavně zaručené právo čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, dle kterého má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení, však tímto není porušeno. A to z toho důvodu, že například při podání vysvětlení, které je v této fázi přípravného řízení nejčastějším úkonem policejního orgánu, má daná osoba dle ust. § 158 odst. 5 TŘ právo na takzvanou právní pomoc advokáta. Na toto právo je policejní orgán povinen osobu podávající vysvětlení poučit, avšak již není jeho povinností advokáta této osobě zajistit. Advokát v takových případech osobě podávající vysvětlení poskytne právní rady a svou přítomností též dohlédne na řádné a vhodné jednání policejního orgánu při tomto úkonu.⁸⁸

Pro úplnost doplňuji, že zásadně není možné ztotožňovat postavení advokáta poskytujícího právní pomoc a obhájce. A to z toho důvodu, že rozsah oprávnění obhájce je mnohonásobně širší. Zatímco při podání vysvětlení je advokát pouze oprávněn klientovi vysvětlit danou situaci či případné následky a do samotného rámce podání vysvětlení nemá právo jakkoli zasahovat, obhájce při vyšetřovacích úkonech již je oprávněn například klást vyslychaným svědkům otázky či vznášet v průběhu úkonu námítky.⁸⁹ K současné úpravě ochrany práv osob při podání vysvětlení se dovolím stručně vyjádřit tak, že i přes omezení možnosti použít úřední záznam z podaného vysvětlení jako důkaz v dalších fázích trestního řízení, považuji současnou právní úpravu této problematiky za nedostatečnou. A to jednak vzhledem ke značně omezeným právům osoby poskytující právní pomoc, ale zejména pak ke skutečnosti, že se tohoto úkonu advokát v drtivé většině pro svou nevědomost o jeho konání neúčastní. Důvodem této neúčasti je mnoha zkušenými advokáty popisovaná praxe policejních orgánů, které osobu podávající vysvětlení záměrně dostatečně o jejích právech nepoučí a naopak na ni činí nátlak, aby vysvětlení skutečně podala. Tímto jednáním, kterým policejní orgán po obviněném vyžaduje jeho aktivní součinnost, porušuje zásadu trestního řízení *nemo*

⁸⁷ Samo právo na obhajobu po dobu před sdělením obvinění, je v právním řádu České republiky zakotveno až od nabytí účinnosti zákona č. 178/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. července 1990.

⁸⁸ ASHWORTH, Andrew. *The criminal process: an evaluative study*. 2nd ed. Oxford: Oxford university press, 1998. s. 71.

⁸⁹ VÁŇA, Jirí. TOMAN, Petr. Právní pomoc advokáta při podání vysvětlení. *Epravo.cz magazine*. 2016, č. 1. s. 51 – 52. Dostupné také z: <http://www.iustitia.cz/data/2015-03-27-12-26-14-Vana.pdf>

tenetur se ipsum accusare, tedy, že nikdo není povinen sám sebe obviňovat.⁹⁰ Po následném eventuálním sdělení obvinění, kdy případně vznikne povinnost obviněného mít obhájce a ten si ho buď sám zvolí nebo mu je ustanoven soudem, se obhájce nezřídká ocitne před obviněným, který mu často ani není schopen říci, co při podání vysvětlení policejnímu orgánu sdělil. Následná pozice obhájce po celou dobu trestního řízení je v takovýchto případech značně znevýhodněna.

3.1.1 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 1 písm. a) TŘ

„Obviněný musí mít obhájce již v přípravném řízení, je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu (§ 116 odst. 2).“

Za užití jednoduché metody komparativního výkladu důvodů obsažených v tomto ustanovení, dovodíme, že ačkoli se tyto důvody od sebe výrazně odlišují, jsou vzájemně spojeny jedním prostým prvkem a to faktickým omezením obviněného se svobodně pohybovat a vykonávat tak svou obhajobu. Jediným možným způsobem jak garantovat, že práva osoby takto omezené budou vždy dostatečně chráněna, je stanovení povinnosti obviněnému si obhájce zvolit nebo mu ho ustanovit soudem. Vantuch k tomuto uvádí: *„Bez obhájce by obviněný nemohl využívat řadu svých oprávnění a byl by výrazně znevýhodněn oproti obviněným, kteří jsou stíháni na svobodě.“*⁹¹

Pokud však zákonodárce skutečně tímto důvodem nutné obhajoby sledoval ochranu práv osob, které pro omezení svobody nemohou efektivně hájit svá práva, domnívám se, že by se nutná obhajoba měla též vztahovat na osoby, které byly jako osoby podezřelé ze spáchání trestného činu zadrženy policejním orgánem a to od okamžiku jejich zadržení.⁹² Takovéto osoby jsou stejně znevýhodněny jako ty, které se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody či na pozorování ve zdravotnickém zařízení. Avšak žádný z důvodů nutné obhajoby se na zadržené podezřelé osoby nevztahuje. A to proto, že jim v této

⁹⁰ Srov. MUSIL, Jan. Princip nemo tenetur. In FENYK, Jaroslav. *Pocita Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ, 2007. s. 76.

⁹¹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 65.

⁹² Dle ust. § 76 odst. 1 TŘ, je policejní orgán oprávněn v naléhavých případech zadržet podezřelou osobu ze spáchání trestného činu, i když dosud proti ní nebylo zahájeno trestní stíhání.

době dosud nebylo sděleno obvinění, tedy, že *de iure* nebylo zahájeno jejich trestní stíhání. Tyto osoby mají pouze právo si obhájce sami zvolit, o čemž je policejní orgán povinen zadrženou osobu poučit a poskytnout ji plnou možnost uplatnění tohoto práva.⁹³ Záleží tedy na zadrženém podezřelém, kdy a zda vůbec si obhájce po svém zadržení zvolí.

Výjimkou z výše uvedeného není ani zadržení podezřelé osoby ve zkráceném přípravném řízení, které je zvláštním druhem přípravného řízení. V tomto speciálním případě nastávají důvody nutné obhajoby až okamžikem, kdy došlo k podání návrhu na potrestání a nikoli okamžikem zadržení podezřelé osoby. Do té doby má zadržená osoba dle ust. § 179b odst. 2 TŘ pouze právo si obhájce zvolit a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby.

Absenci nutné obhajoby pro zadržené podezřelé osoby hodnotím jako zásadní limitaci pro výkon efektivní obhajoby práv těchto osob. Zadržení pro tyto osoby často představuje novou, vysoce stresovou záležitost, do které by dle mého osoba obhájce vnesla určitý psychický klid a zejména správné pochopení této situace, její průběh a případné důsledky. Právě před důsledky vytěžování zadržené osoby, které může mít za následek zahájení trestního stíhání zadržené osoby či její následné vzetí do vazby, může obhájce v některých případech zadrženou osobu ochránit. A to zejména v případech, kdy zadržená osoba postrádající znalosti a zkušenosti s trestním řízením ve strachu, aby si svou výpověď neškodila, využije při svém výslechu práva nevypovídat. Často se tak připraví o možnost zpochybnit důkazní materiály, na základě kterých byla zadržena a vyjádřit se ke skutečnostem, které jsou důvodem jejího zadržení.⁹⁴ Přitom právě vylíčení

⁹³ I samotné právo zadržené osoby podezřelé zvolit si svého obhájce, je v našem trestním řádu stále relativní novinkou. I přes dlouhodobé kritizování absence této právní úpravy odbornou veřejností, došlo k nápravě až v roce 2009. Od té doby dle ust. § 76 odst. 6 TŘ má zadržená osoba právo zvolit si obhájce, hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby a radit se s ním již v průběhu zadržení, má dále též právo požadovat, aby obhájce byl přítomen při jejím výslechu.

⁹⁴ VANTUCH, Pavel. K obhajobě podezřelého zadrženého policejním orgánem. *Trestní právo*. 2013, č. 2, s. 12-22.

těchto skutečností policejnímu orgánu je často jediným možným způsobem, jak rozptýlit podezření policejního orgánu či vyvrátit existenci vazebních důvodů.⁹⁵

K zavedení zákonné povinnosti ustanovit obhájce zadrženým podezřelým osobám mne vede rovněž přesvědčení, že často právo zadržené osoby zvolit si svého obhájce, není plně realizováno. Zadržená osoba v prvé řadě mnohdy jednoduše řečeno neví, na koho se obrátit s žádostí o převzetí své obhajoby. Při žádosti, aby mu byl policejním orgánem obhájce ustanoven, je pak zadržený pouze poučen, že jeho právo spočívá výhradně v právu si obhájce zvolit. Policejní orgán navíc vzhledem ke lhůtám, kterými je svázán, často vidí v přítomnosti obhájce pouze příčinu průtahů a snížení efektivnosti výpovědi zadrženého. Zadržená osoba totiž dle ust. § 76 odst. 4 TŘ musí být do 48 hodin od svého zadržení odevzdána soudu, jinak musí být propuštěna na svobodu.⁹⁶ Z praxe advokátů pak vyplývá, že nezřídka kdy policejní orgán nečiní maximum, aby byl zadrženému obhájce skutečně zajištěn, i když ten si jeho účast vyžaduje. Vantuch pak dokonce hovoří o případech, kdy policejní orgán zadrženému sděluje nepravdivá tvrzení, že s jím zvoleným obhájcem není možné se spojit a jeho přítomnost při výslechu včas zajistit.⁹⁷

Na základě výše uvedeného se domnívám, že by v tomto směru mělo dojít k rozšíření důvodů nutné obhajoby. A to v tom smyslu, že výčet osob, které jsou povinny mít obhájce již v přípravném řízení dle ust. § 36 odst. 1 písm. a) TŘ by měl být rozšířen též o osoby, které byly policejním orgánem zadrženy jako osoby podezřelé.

V tomto případě by tak povinnost zadržené podezřelé osobě mít obhájce vznikla stejně jako u ostatních důvodů nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 1 písm. a) TŘ, současně se vznikem objektivní okolnosti, pro níž obviněný nemůže sám svou obhajobu

⁹⁵ Srov. SPRACK, John. *Emmins on criminal procedure*. 9th ed. New York: Oxford University Press, 2002. s. 10-12.

⁹⁶ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, Jaroslav FENYK a Tomáš GRIVNA. *Trestní právo procesní*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008. s. 239.

⁹⁷ VANTUCH, Pavel. K obhajobě podezřelého zadrženého policejním orgánem. *Trestní právo*. 2013, č. 2, s. 12-22.

náležitě vykonávat. Avšak s tím rozdílem, že proti zadrženému podezřelému ještě nebylo policejním orgánem zahájeno trestní stíhání.⁹⁸

V případě institutu vazby, nastoupení výkonu trestu odnětí svobody či ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo je-li obviněný na pozorování ve zdravotnickém ústavu, nutná obhajoba vzniká okamžikem, kdy byl obviněný vzat do vazby, nástupem výkonu trestu odnětí svobody či okamžikem, kdy bylo předmětné ochranné opatření obviněnému uloženo. V případě vazby musí mít obviněný obhájce, i když se ve vazbě nachází z důvodu jiné trestní věci, která se ho týká.⁹⁹ Důvod nutné obhajoby je dán i v případě, že se obviněný nachází ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody na území cizího státu.¹⁰⁰ Do doby než si obviněný obhájce zvolí, popřípadě než mu bude soudem ustanoven, lze v trestním řízení provádět jen neodkladné úkony. V případě, že i přes to, že obviněný nemá obhájce, ačkoli ho *de iure* musí mít a policejní orgán provede vyšetřovací úkony, s nimiž měl vyčkat na obhájce obviněného, poruší tím právo obviněného na obhajobu a takto provedený důkaz nelze v trestním řízení použít.¹⁰¹

Skutečnost, že se obviněný nachází v izolaci od okolního světa, značným způsobem komplikuje obhájci výkon obhajoby. Možností, jak tento nepříznivý stav kompenzovat, je jednak písemná korespondence mezi obhájcem a obviněným a zejména pak osobní návštěvy obviněného obhájcem. Mandák k tomuto dodává, že takovýto kontakt obviněnému často s sebou přináší též důležité příznivé psychické důsledky, jež mu pomáhají vyrovnat se se složitou životní situací, ve které se právě nachází.¹⁰²

⁹⁸ K úvahám o posílení práv zadržené osoby mne mimo jiné vede i obsah Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/48/EU ze dne 22. října 2013 o právu na přístup k obhájci v trestním řízení a řízení týkajícím se evropského zatýkacího rozkazu a o právu na informování třetí strany a právu na komunikaci s třetími osobami a konzulárními úřady v případě zbavení osobní svobody. Právě tato směrnice mimo jiné ukládá v odst. 19 členským státům zajistit, aby i osoby podezřelé a obviněné měly právo na přístup k obhájci dostatečně včas, bez zbytečného prodlení a tak, aby mohly tyto osoby účinně uplatňovat svá práva na obhajobu. Tohoto cíle by bylo dle mého možné nejlépe dosáhnout právě prostřednictvím rozšířením důvodů nutné obhajoby, jak byl popsán výše.

⁹⁹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 65.

¹⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. října 2014, sp. zn. 6 t z 58/2013.

¹⁰¹ RŮŽIČKA, Miroslav a Jana ZEZULOVÁ. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. 639.

¹⁰² MANDÁK, Václav., ŠTĚPÁN, Jan. *K obhajobě v přípravném řízení. Zprávy advokacie*. 1965, č. 9, s. 70.

Obhájce v situaci, kdy došlo k omezení osobní svobody obviněného institutem vazby, by měl svou činnost zahájit co možná nejdříve a usilovat při ní nejen o to, aby tato skutečnost co nejméně negativně ovlivňovala průběh obhajoby a aby obviněného co možná nejméně psychicky zatěžovala, ale také se za použití zákonných prostředků pokusit o propuštění obviněného z tohoto zajišťovacího opatření na svobodu. Těmito zákonnými prostředky se rozumí zejména stížnost směřující proti usnesení o vzetí obviněného do vazby, žádost o jeho propuštění z vazby či návrh na přijetí některého opatření nahrazujícího vazbu.¹⁰³ Uplatnění těchto prostředků by měl obhájce vždy s obviněným konzultovat a dle mého by obhájce měl též obviněného poučit o účelnosti jejich podání v konkrétní věci, nákladech a důsledcích s tím spojených. Pro úplnost je třeba dodat, že důvody a jejich trvání, pro které je osobní svoboda obviněného omezena, je obhájce povinen sledovat v celém průběhu obhajoby. Pro Mandáka je stěžejním okamžikem pro tuto „kontrolu“ zejména okamžik, kdy byl obviněný vzat do vazby, skončení přípravného řízení, předání věci soudu a skončení hlavního líčení.¹⁰⁴

Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 1 písm. a) pak skončí okamžikem, kdy pominou důvody, pro které vznikla a trvala. Ve stadiu trestního stíhání může být tímto okamžikem v některých případech až nabytí právní moci meritorního rozhodnutí v dané věci, jindy však důvody nutné obhajoby mohou pominout již v průběhu samotného přípravného trestního řízení, nejčastěji pak propuštěním obviněného z vazby.¹⁰⁵

Bylo by však pochybením ustanoveného obhájce svůj výkon obhajoby ukončit bezprostředně poté, co důvody nutné obhajoby pominou. Jeho povinností je: „*ve věci působit do doby, než bude jeho ustanovení soudem zrušeno. K tomu dojde stejně jako při ustanovení obhájce opatřením, které je třeba doručit obviněnému i obhájci.*“¹⁰⁶

¹⁰³ RŮŽIČKA, Miroslav a Jana ZEZULOVÁ. Zadržení a vazba v českém trestním procesu. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. 640.

¹⁰⁴ MANDÁK, Václav. *Zajištění osoby obviněného v československém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1975. 213 s.

¹⁰⁵ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 196.

¹⁰⁶ Tamtéž.

3.1.2 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 1 písm. b) TŘ

„Obviněný musí mít obhájce už v přípravném řízení, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena.“

Zde je třeba připomenout, že i osoby s omezenou způsobilostí k právním úkonům či osoby, zbavené způsobilosti k právním úkonům, jsou dle trestního řádu způsobilé být osobou, proti které se trestní řízení vede.¹⁰⁷

Trestní řád v první větě ust. § 36 odst. 1 písm. b) odkazuje na ust. § 10 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, dle kterého se za osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům považuje: *„osoba, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům rozhodnutím soudu pro duševní poruchu, která není jen přechodná, a pro kterou není vůbec schopna činit právní úkony.“* Osobou s omezenou způsobilostí k právním úkonům pak občanský zákoník z roku 1964 rozumí: *„takovou osobu, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena rozhodnutím soudu a to pro duševní chorobu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné používání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů.“*¹⁰⁸

Nabytí účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku počátkem roku 2014 s sebou přineslo mimo jiného i změnu terminologie, kterou do té doby užívaly (a i nadále užívají) další právní odvětví, trestní právo nevyjímaje. Změna terminologie se mimo jiné týká právě způsobilosti fyzických osob k právním úkonům, respektive jejímu zbavení a omezení. Nový občanský zákoník namísto způsobilosti fyzické osoby k právním úkonům hovoří o její svéprávnosti.¹⁰⁹ Nicméně rozdíl mezi těmito pojmy není obsahový, nýbrž jazykový a i nadále tak tento pojem můžeme chápat jako způsobilost fyzické osoby nabývat pro sebe vlastním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, tedy právně jednat.¹¹⁰ Změnou je však upuštění od institutu úplného zbavení způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti) a nadále užívá jen koncepci „omezení svéprávnosti“, jehož rozsah a případně i délku stanoví ve svém rozhodnutí soud. Smyslem omezení

¹⁰⁷ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 66.

¹⁰⁸ Ust. § 10 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

¹⁰⁹ Ust. § 15 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹¹⁰ Srov., NESNÍDAL Jiří., *Občanský zákoník s komentářem*, Český Těšín: Nakladatelství PORADCE s.r.o., 2007. s. 15.

svéprávnosti fyzické osoby, je ochrana jejích práv a zájmů před následky jednání, které by učinila bez plného vědomí jejich důsledků.

Právě z důvodu ochrany práv a zájmů obviněných osob, které nejsou plně svéprávné (resp. osob, jejichž způsobilost k právním úkonům byla rozhodnutím soudu omezena či jí byly zbaveny), zakládá trestní řád povinnost, aby tyto osoby měly obhájce již v přípravném řízení bez ohledu na jejich vůli. Obhájce je tak osobou, která pro obviněného zajistí v trestním řízení plné uplatnění obhajoby, kterou by pro svůj nepříznivý duševní stav nemohl buď vůbec či jen ve snížené míře vykonávat.¹¹¹

Výše popsaná neschopnost obviněného samostatně vykonávat obhajobu je dále spojena též s dalšími jeho právy v trestním řízení. Sama skutečnost, že obviněný byl způsobilosti k právním úkonům zbaven či mu byla tato způsobilost omezena, ještě neznamená, že by automaticky ztratil veškerá práva, která mu jako obviněnému ze zákona náleží. I takovéto obviněné osobě stále náleží mimo jiné právo zvolit si svého obhájce. Avšak trestní řád pamatuje i na situace, ve kterých obviněný nebude moci či chtít toto své právo využít. Právo zvolit obviněnému obhájce, jenž bude mít přednost před obhájcem ustanoveným soudem, má též zákonný zástupce obviněného a v případě, že ani ten obhájce obviněnému nezvolí, náleží toto právo dle ust. § 37 odst. 1 TŘ příbuznému obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenci, osvojiteli, manželovi, partnerovi, druhovi, jakož i zúčastněné osobě. Zcela zásadní je pak závěrečná část tohoto ustanovení: „*Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, mohou tak učinit tyto osoby i proti jeho vůli.*“

Nutná obhajoba pak trvá po celou dobu trestního řízení, co je způsobilost obviněného k právním úkonům omezena, či jí je zbaven. Slovy nové terminologie nového občanského zákoníku, nutná obhajoba takovéto obviněné osoby trvá po dobu, co je její svéprávnost omezena. V případě, že tato překážka pomine, důvod nutné obhajoby zaniká.

¹¹¹ Srov. CARD, Richard. *Card, Cross & Jones Criminal law*. 18th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. s. 627.

3.1.3 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 1 písm. c) TŘ

„Obviněný musí mít obhájce už v přípravném řízení, jde-li o řízení proti uprchlému.“

V některých případech se stává, že se obviněná osoba trestnímu řízení vyhýbá pobytem v cizině nebo tím, že se skrývá. Trestní řád obviněného v takovém případě označuje jako uprchlého.¹¹² I přes to, že obviněný je jednou z nejdůležitějších osob v celém trestním řízení, není jeho nepřítomnost nepřekonatelnou překážkou pro to, aby bylo trestní řízení pro jeho nepřítomnost vedeno. Trestní řád pro takový případ obsahuje ve své hlavě dvanácté, konkrétně pak v ustanoveních § 302 až § 306a, zvláštní způsob řízení, který obsahuje mnohé odchylky od obecného způsobu úpravy trestního řízení.

Sama nepřítomnost obviněného však pro něho nemůže znamenat, že budou v trestním řízení porušována (či neuplatňována) jeho procesní práva a to i přes to, že sám obviněný je tím, kdo se rozhodl svou nepřítomností mařit průběh trestního řízení. Osobou, která má za uprchlého obviněného jeho procesní práva uplatňovat, je obhájce, kterého uprchlý dle ust. § 36 odst. 1 písm. c) TŘ musí již v přípravném řízení vždy mít. Jedná se tak o další z důvodů nutné obhajoby v přípravném řízení stanoveným trestním řádem.

Zde je třeba uvést, že přípravné řízení není jedinou fází trestního řízení, kdy uprchlý musí mít obhájce a kdy je možné vést řízení proti uprchlému. Důvod pro to, aby bylo postupováno dle právní úpravy tohoto nestandardního způsobu řízení, nemusí existovat od počátku trestního stíhání, ale může se objevit (či pominout) kdykoli v průběhu trestního řízení a to i ve stádiu hlavního líčení nebo dokonce v líčení odvolacím. Po dobu trvání důvodů vedení řízení proti uprchlému se pak postupuje dle ustanovení § 302 a následujících trestního řádu, se všemi podmínkami zde obsaženými. Dle ust. § 304 TŘ tak obviněný musí mít v řízení proti uprchlému vždy obhájce. Výjimkou není ani takové trestní řízení, ve kterém uprchlému obviněnému nebylo ani doručeno usnesení o zahájení trestního stíhání a přesto skončilo pravomocným odsuzujícím rozsudkem. Avšak aby byla dodržena zásada spravedlivého a řádného procesu, tak v případě, že následně pominou důvody, pro něž se řízení proti uprchlému vedlo a toto řízení skončilo odsuzujícím rozsudkem, je třeba tento rozsudek soudu prvního stupně odsouzenému

¹¹² Ust. § 302 TŘ.

doručit. Pokud odsouzený do osmi dnů od doručení tohoto rozsudku učiněného v jeho nepřítomnosti podá návrh na jeho zrušení, rozsudek se zruší a hlavní líčení se provede znovu, přičemž se ve vztahu ke zrušenému rozsudku uplatní zákaz *reformationis in peius*.¹¹³ Tento návrh na zrušení rozsudku má dle nálezu Ústavního soudu funkci opravného prostředku *sui generis*.¹¹⁴ Ústavní soud v témže nálezu dále konstatoval ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva, povinnost soudu poučit odsouzeného o jeho právo na právní zastoupení a poskytnout mu jejich uplatnění.

Zvláštním způsobem jsou v tomto řízení upravena i práva obhájce uprchlého obviněného a způsob jejich výkonu. Trestní řád v tomto doslova uvádí, že obhájce má stejná práva jako obviněný, ale vykonává je nikoli jménem svým, ale jménem obviněného.¹¹⁵ Z toho mimo jiné vyplývá, že samo trestní stíhání proti uprchlému, pokud nebylo doručeno standardně samotnému obviněnému, se zahajuje doručením usnesení o zahájení trestního stíhání obhájci, který mu byl zvolen či ustanoven. Obhájci jsou také orgány činnými v trestním řízení doručovány veškeré písemnosti určené pro obviněného.¹¹⁶

Výše uvedené postavení obhájce při tomto důvodu nutné obhajoby uprchlého obviněného, tak můžeme zjednodušeně shrnout, že obhájce vstupuje do procesních práv obviněného v řízení, které je proti němu vedeno. Obhájce se tak nalézá ve složitém postavení, při kterém musí obhajobě věnovat zvýšenou pozornost. Tuto skutečnost mu navíc komplikuje i faktická absence možnosti jakékoli rady či kontaktu s obviněným a získání tak jeho stanoviska k trestnímu stíhání.

Na základě výše uvedeného je jasně zřetelné, že v demokratickém právním státě není možné, aby obviněný v řízení proti uprchlému neměl obhájce. Na tomto případě je tak zřejmě více než jinde jasně patrný účel samotného institutu nutné obhajoby. Tím je zajištění a garance, že vedené trestní řízení bude probíhat *secundum et intra legem* a budou v něm dostatečně chráněna práva obviněného, který tak není schopen činit sám.

¹¹³ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 699-703.

¹¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 31. března 2004, sp. zn. I. ÚS 669/03.

¹¹⁵ Ust. §304 TŘ.

¹¹⁶ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 118.

3.1.4 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 1 písm. d) TŘ

„Obviněný musí mít obhájce už v přípravném řízení, při sjednání dohody o vině a trestu.“

Dle tohoto ustanovení je dalším důvodem, pro který je obviněný obligatorně zastoupen obhájcem již v přípravném řízení, sjednávání dohody o vině a trestu mezi státním zástupcem a obviněným. Trestní řád tento důvod nutné obhajoby obsahuje v ust. § 36 odst. 1 písm. d) a povinnou účast obhájce na tomto úkony připomíná dále též v ust. § 175a odst. 3. Sjednání takovéto dohody představuje zásadní odchýlení od běžného průběhu trestního řízení se všemi jeho ústavními zárukami a je tak třeba obviněnému poskytnout odbornou právní pomoc. Zvolený či soudem ustanovený obhájce tak obviněného ochraňuje před jeho neznalostí právních norem či možným nátlakem ze strany orgánů činných v trestním řízení při procesu sjednávání dohody.¹¹⁷

Povinné zastoupení obhájcem dle mého představuje zřejmě jediný bezpečný způsob, jak spolehlivě zajistit ochranu práv a zájmů obviněného. K tomuto závěru docházím i s ohledem na to, že při tomto typu řízení soud vykonává pouze funkci nezávislého posuzovatele dohody, přičemž mu nepřísluší do sjednané dohody jakkoli zasahovat či navrhopvat její změny.¹¹⁸ Výsledkem této činnosti soudu tak může být výhradně schválení dohody o vině a trestu či její neschválení. V případě, že soud dohodu schválí, má takové rozhodnutí povahu odsuzujícího rozsudku, proti kterému není odvolání přípustné.

Úlohou obhájce je tak pro obviněného zajistit co možná nejpříznivější obsah dohody a dohlédnout z pohledu obviněného na řádný průběh jejího sjednávání. Osobně se mi povinné zastoupení obviněného obhájcem při sjednávání dohody o vině a trestu jeví jako více než nezbytné. Domnívám se, že v případě, že by trestní řád neobsahoval ust. § 36 odst. 1 písm. d), byla by ústavně zaručená práva obviněného na spravedlivý proces

¹¹⁷ ŠČERBA, Filip. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2012. s. 35.

¹¹⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna České republiky, vydáno 27. 9. 2011 [cit. 2016-02-29], s.40-41. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=75290&pdf=1>

ohrožena a obsah sjednané dohody by byl často poznamenán právní neznalostí a nezkušeností obviněného.

Za pochybení zákonodárce však považují, že nutná obhajoba, jak byla výše popsána, se dle trestního řádu vztahuje výhradně na řízení, ve kterém je dohoda mezi obviněným a státním zástupcem sjednávána a nikoli již na řízení konané před soudem, při kterém soud rozhoduje o schválení či neschválení dohody. Omezení nutné obhajoby jen na řízení, v němž se dohoda o vině a trestu sjednává, považují za nesprávné a *de lege ferenda* by v budoucnu měl být institut nutné obhajoby rozšířen i do řízení, ve kterém soud rozhoduje o schválení či neschválení této dohody. V ostatním však považují právní úpravu nutné obhajoby obsaženou v trestním řádu při sjednávání dohody o vině a trestu za dostatečnou a naopak oceňují, že český zákonodárce se při tvorbě zákona č. 193/2012 Sb., kterým byla do českého právního řádu s účinností od 1. září 2012 zavedena dohoda o vině a trestu, ve všech směrech neinspiroval slovenským zákonem č. 301/2005 Sb., trestný poriadok, který nezakládá povinnost obviněnému mít v řízení při sjednávání dohody o vině a trestu svého obhájce.¹¹⁹

3.2 Důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 2 TŘ

„Obviněný musí mít obhájce také tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.“

Důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 2 TŘ je od ostatních zákonem stanovených důvodů nutné obhajoby odlišný nejen samotným důvodem v něm obsaženým, ale i skutečností, na základě které vzniká. Veškeré výše uvedené důvody nutné obhajoby, vyplývaly vždy z konkrétních skutečností. Obviněný byl vzat do vazby, jeho způsobilost k právním úkonům byla omezena, a tak podobně. Důvod stanovený ust. § 36 odst. 2 TŘ se však na takovouto konkrétní skutečnost nevztahuje a nelze ho nijak paušalizovat. Naopak zde dochází k přenesení posouzení existence důvodu nutné obhajoby na soud a v přípravném řízení na státního zástupce. Ti v konkrétním případě posoudí, zda je

¹¹⁹ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 10. s. 19-25.

obviněný způsobilý se náležitě hájit. V případě, že mají o této skutečnosti pochyby, zejména pro tělesné či duševní vady obviněného, rozhodne soud, považuje-li to za nutné, aby obviněnému vznikla povinnost mít v trestním řízení svého obhájce. Avšak tělesné či duševní vady obviněného nemusejí být jedinou možnou překážkou, pro kterou není obviněný schopen se náležitě hájit. Takovou překážku může představovat právní či skutková složitost trestní věci nebo i například to, že spoluobviněný, jehož zájmy jsou se zájmy prvního obviněného v rozporu má dva specializované obhájce.¹²⁰

V tomto důvodu nutné obhajoby se tak dostáváme od obecné generalizace případů, kdy je obviněný povinen mít obhájce, k případům, kde je vždy třeba konkrétně zkoumat, zda daný obviněný je či není schopen se pro existenci určité překážky náležitě hájit. Úkolem soudu je tak jako v ostatních případech nutné obhajoby, snížení schopnosti obviněného se náležitě hájit vyvážit a jeho obhajovací práva posílit natolik, aby se mu dostalo srovnatelně spravedlivého procesu v porovnání s osobami, které deficitem duševních či tělesných schopností netrpí.¹²¹ Toho je možné dosáhnout právě tím, že rozhodne o nutné obhajobě obviněné osoby kvalifikovaným obhájcem.

Nejvyšší soud České republiky v souvislosti s výše uvedeným zdůrazňuje, že při rozhodnutí o nutné obhajobě dle ust. § 36 odst. 2 TŘ, postačí již sama existence pochybností o schopnosti obviněného se náležitě hájit a názor soudu, že považuje za nutné, aby obviněný obhájce měl. Přičemž: „Podle dikce uvedeného ustanovení není nutné nepochybně prokázat, že taková nezpůsobilost se řádně hájit fakticky nastala.“¹²² Soud tak není povinen obstarávat znalecký posudek či jakoukoli zprávu o duševní a fyzické způsobilosti vykonávat svou obhajobu.

Příkladný výčet překážek, pro které se obviněný není schopen účelně sám hájit, tvoří na základě dlouholeté soudní praxe judikatura. Za tyto překážky se tak obecně považuje skutečnost, že obviněný je nevidomý, neslyšící, němý, je v kómatu, ale též i pokud je negramotný či přestárlý.¹²³ Avšak výčet těchto překážek je pouze výčtem demonstrativním. Vždy je totiž třeba v konkrétním případě posoudit, zda pro danou

¹²⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád*. 5., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 261.

¹²¹ Nález Ústavního soudu ze dne 14. února 2005 sp. zn. IV. ÚS 188/04.

¹²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. června 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011.

¹²³ Srov. rozh. Nejvyššího soudu č. 27/1977, č. 68/1978 a č. 65/1978 Sb. rozh. tr.

překážku je obviněný schopen se sám náležitě hájit či nikoli. Sama skutečnost, že obviněný je například přestárlý a nachází se v pečovatelském domě, ještě není *de iure* důvodem nutné obhajoby této osoby v trestním řízení.

Stanovisko Nejvyššího soudu České republiky k otázce zda vadou, pro niž není obviněný schopen se náležitě hájit, je též skutečnost, že je obviněný cizincem a nezná dostatečně český jazyk, považuji za nesprávné. Dle jeho názoru není možné z této skutečnosti vyvozovat důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 2 TŘ a to zejména proto, že: „*Určitá jazyková bariéra mezi obviněným na straně jedné a soudy jako orgány činnými v trestním řízení na straně druhé tedy v žádném případě neznamená bariéru znemožňující obviněnému náležitou obhajobu a je snadno překonatelná tím, že je přibrán tlumočnick.*“¹²⁴ S tímto názorem Nejvyššího soudu se neztotožňuji. Dle mého není možné tuto nevýhodu obviněného jednoduše narovnat přibráním tlumočnicka dle ust. § 28 odst. 1 TŘ do trestního řízení. Věřím, že tlumočnick je schopen obviněnému zajistit řádný překlad písemnosti, výpovědi či jiného procesního úkonu, ale domnívám se, že není schopen odstranit nepřehlednost a složitost trestního řízení, které se tak bez pochyby osobě neznalé řeči, v níž se řízení vede, takto jeví.

V tomto směru bych rád odkázal na právní úpravu Rakouské republiky, která v ust. § 61 odst. 2 spolkového zákona č. BGBl 1975/631, Strafprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů, obsahuje institut takzvaného obhájce pro procesní pomoc. Tento obhájce je obviněnému ustanoven soudem mimo jiné právě v případě, že obviněný není dostatečně znalý řeči, v níž je řízení vedeno a pomáhá obviněnému v řízení vést účelně jeho obhajobu.¹²⁵ Právě osoba stojící na straně obviněného, jenž je znalá nejen řeči daného státu, ale též jeho právního řádu a je tudíž schopna zajistit pro obviněného řádný a spravedlivý proces. Přibrání tlumočnicka dle mého spravedlivý proces v žádném případě nezaručí.

Většina z výše uvedených překážek může samozřejmě nastat kdykoli v průběhu trestního řízení. Například obviněný prodělá úraz, v důsledku kterého nebude schopen se náležitě hájit. Častější však bude situace, kdy tato skutečnost existuje již před započítím

¹²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. prosince 2004, sp. zn. 7 Tdo 1410/2004.

¹²⁵ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 356.

trestního řízení. Je tak úkolem soudu a v přípravném řízení státního zástupce, aby tuto překážku vzbuzující v něm pochybnost, že se obviněný nedokáže sám hájit, odhalil co nejdříve a zamezil tomu, aby právo obviněného na spravedlivý proces bylo v důsledku jeho neschopnosti se samostatně hájit, porušeno. Ke vzniku pochybnosti o této schopnosti obviněného nejčastěji dojde při jednom z prvních osobních kontaktů s obviněným. Tedy při jeho výslechu v přípravném řízení. Na tuto skutečnost by měly orgány co nejdříve reagovat a rozhodnout o nutnosti této osoby mít v trestním řízení obhájce. V této souvislosti je třeba klást zvýšené nároky na policejní orgán, který s obviněným v přípravném řízení navozuje osobní kontakt nejdříve.

3.3 Důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 3 TŘ

„Koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, musí mít obviněný obhájce už v přípravném řízení.“

Od důvodu nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 2 TŘ, dle kterého existence důvodu nutné obhajoby spočívala v úvaze soudu a v přípravném řízení státního zástupce, se v tomto ustanovení opět dostáváme do roviny, kde je buď objektivně důvod nutné obhajoby dán či nikoli. Jakýkoli subjektivní názor orgánů činných v trestním řízení zda je v daném případě na místě, aby byl obviněný povinně zastoupen obhájcem, zde nehraje žádnou roli. Jedinou rozhodující skutečností je zde výše horní hranice trestu odnětí svobody u trestného činu, pro který je proti obviněnému zahájeno trestní stíhání. Ta je současným platným a účinným trestním řádem stanovena na pět let. Koná-li se tedy řízení o trestném činu, jehož horní hranice je vyšší pěti let, důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 3 TŘ zde vznikl a to i v případě, že se proti obviněnému vede řízení pro více trestných činů a horní hranice trestu odnětí svobody převyšuje pět let jen u jednoho z nich.

Dle názoru České advokátní komory představuje právě tento důvod nutné obhajoby jeden z nejvýznamnějších případů, kde je postava obhájce pro obviněného nenahraditelnou.¹²⁶ A to právě vzhledem k dlouhodobému ohrožení obviněného na jeho

¹²⁶ Připomínky České advokátní komory k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, k bodu č. 10 – nové ustanovení § 36b TŘ, s. 1.

svobodě. S tímto postojem zcela souhlasím. Otázkou k úvaze tak nemůže být, zda je správné, aby trestní řád tento důvod nutné obhajoby i v budoucnu obsahoval, ale spíše je možné se zamyslet nad stanovením výše hranice odnětí svobody, která již obviněného ohrožuje natolik, že je nezbytné, aby musel mít obhájce, který mu pomůže tomuto nebezpečí čelit.

Konkrétní určení takovéto hranice je samozřejmě pro každou osobu subjektivní. Někteří obvinění si dobrovolně zvolí svého obhájce bez ohledu na výši trestu, který jim hrozí. Jiní zase budou spoléhat na schopnosti sebe samých a na spravedlnost orgánů činných v trestním řízení. Bezesporu je tato otázka zásadně spjata též s finančními náklady profesionální obhajoby pro obviněného. Úkolem zákonodárce je tak najít mezi všemi těmito postoji průnik a mez pevně stanovit. Osobně se domnívám, že současná hranice stanovená trestním řádem na pět let, je příliš vysoká, a že obviněný je nepřiměřeně ohrožen i trestem odnětí svobody v kratší délce trvání. Například Rakouská republika stanovuje hranici, od které je obviněný povinen být při hlavním líčení konaném před zemským soudem zastoupen obhájcem, třemi roky odnětí svobody.¹²⁷ Shodnou výši hranice odnětí svobody, pro níž je obviněný povinen mít obhájce, nalezneme též v polském trestním řádu. Zákonodárce zde v ust. § 80 KPK zakotvil, že obviněný, který je obviněn ze zločinu, tedy trestného činu, za něž obviněnému hrozí nejméně tři roky odnětí svobody, musí mít obhájce v případě, že o jeho vině a trestu v prvním stupni rozhoduje krajský soud.¹²⁸ Je ovšem pravdou, že tato právní úprava není polskou veřejností vnímána příliš kladně a státu vyčítá jeho vysoké výdaje spojené s nutnou obhajobou.¹²⁹

Německá spolková republika výše popsanou hranici ještě dokonce snižuje. Dle ust. § 140 StPO, musí mít obviněný obhájce, pokud je obviněný obviněn ze spáchání zločinu. Tedy takového protiprávního jednání, za které může být uložen trest odnětí svobody jeden rok nebo trest odnětí svobody převyšující jeden rok.¹³⁰ Je však pravdou, že tato

¹²⁷ Ust. § 61 odst. 5 spolkového zákona č. BGBl 1975/631, Strafprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „StPO“)

¹²⁸ Ust. § 80 Kodeks postepowania karnego, ze dne 6. června 1997 (dále jen „KPK“)

¹²⁹ PISZCZ, Anna (ed.). *Court culture: contemporary problems*. Białystok: Temida 2, 2014. s. 20-21.

¹³⁰ Spolkový zákon č. BGBl. I S. 1074, 1319, 1266 Strafprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „StPO“)

hranice jednoho roku není stanovena rigidně. Ve zcela jednoduchých věcech, i když horní hranice hrozícího trestu převyšuje jeden rok odnětí svobody, nemusí být dán důvod nutné obhajoby obviněného. Pevnou hranicí představuje až ohrožení obviněného trestem odnětí svobody přesahující dva roky. V takovém případě se pak vždy jedná o důvod nutné obhajoby.¹³¹ Úpravu německého trestního řádu bych v otázce důvodů nutné obhajoby vyzdvihl ještě v tom směru, že se na rozdíl od pouhého mechanického zaměření se na výši hrozícího trestu, bere v úvahu též i jiné případné závažné zásahy do života konkrétního obviněného spojené s eventuálním trestem. Těmi je například hrozící vyhoštění pro cizince, odejmutí řidičského oprávnění profesionálnímu řidiči nebo i vyloučení advokáta z advokátní komory.¹³² I v těchto případech je dle německého právního řádu na místě, aby taková osoba byla povinna mít v trestním řízení obhájce.

S ohledem na výše uvedené je třeba poukázat rovněž na odlišnou právní úpravu. A to úpravu Slovenské republiky, kde se zákonodárce v rámci rekodifikace trestních kodexů v roce 2005 rozhodl naopak pro podstatné zúžení podmínek nutné obhajoby oproti stávající a též předešlé československé úpravě. Trestní řád Slovenské republiky ve svém ust. § 37 odst. 1 písm. a) obsahuje ustanovení, dle kterého musí mít obviněný obhájce již v přípravném řízení, jestliže jde o řízení o obzvlášť závažném zločinu.¹³³ Přičemž obzvlášť závažným zločinem slovenský trestní řád rozumí takový úmyslný trestný čin, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s dolní hranicí trestní sazby nejméně deset let.¹³⁴

Dle mého je směr spočívající ve zvýšení hranice trestní sazby jako důvodu nutné obhajoby, směrem nesprávným. Směrem, ve kterém převažuje snaha státu snížit náklady vynaložené za ustaveného obhájce nad zásadou spravedlnosti trestního řízení. A ze kterého je patrné, že se zákonodárci, jehož cílem bylo ušetřit výdaje státu, nepodařilo nalézt vhodnějšího řešení než mechanické navýšení hranice, od které důvod nutné obhajoby vzniká. Z dostupných dokumentů vztahujících se k východiskům a principům

¹³¹ HRSG. VON WILHELM KREKEKLER. *StPO, Strafprozessordnung*. 2. Aufl. Bonn: Dt. AnwaltVerl, 2010. s. 646.

¹³² JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 372.

¹³³ Zákon č. 301/2005, Z. z., Trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TP“).

¹³⁴ Ust. § 11 odst. 3 zákona č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“).

nového trestního řádu, jenž by měl v budoucnu nahradit trestní řád, však vyplývá, že český zákonodárce je zcela opačného názoru. V novém trestním řádu se: „z hlediska nutné obhajoby vymezené sazbou u trestných činů předpokládá omezení na řízení o zvlášť závažných zločinech.“¹³⁵ Pro futuro by tak obviněný měl být povinen mít obhájce, stejně jako v trestním řádu Slovenské republiky, v případě, že se koná řízení o úmyslném trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

Osobně se však domnívám, že by se český zákonodárce při tvorbě nového trestního řádu měl spíše inspirovat právní úpravou Německé spolkové republiky a Rakouské republiky a výši trestu odnětí svobody jako důvod nutné obhajoby posunout opačným směrem, než jak učinil zákonodárce na Slovensku.

Za důležité dále považuji zdůraznit, že pokud vznikl důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 3 TŘ již při zahájení trestního stíhání, je zákonnou povinností policejního orgánu nebo státního zástupce, postupovat podle ust. § 38 odst. 1 TŘ již od okamžiku zahájení trestního stíhání. Kdyby tak neučinili a dále by prováděli v trestním řízení úkony, které nejsou neodkladné, došlo by k závažné vadě řízení spočívající v porušení práva obviněného na obhajobu.¹³⁶

3.4 Důvody nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 4 TŘ

„Obviněný musí mít obhájce též

- a) v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému, nebo*
- b) v řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního.“*

Jak již bylo uvedeno v úvodní kapitole této práce, ust. § 36 odst. 4 TŘ doznalo v souvislosti s nabytím účinnosti zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech

¹³⁵ Východiska a principy nového trestního řádu, s. 27, Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

¹³⁶ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 68.

trestních dne 1. ledna 2014 zásadních změn. Tyto změny spočívají v nové samostatné úpravě důvodů nutné obhajoby v řízení vedeném orgány České republiky v rámci mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech a derogaci duplicitních ustanovení § 36 odst. 4 TŘ. Pouze tak zopakují, že důvody nutné obhajoby stanovené nově přijatým zákonem jsou upraveny podrobněji, než jak to do té doby činil trestní řád, ale ve svém celku na nyní již derogovanou úpravu trestního řádu, navazují.

3.4.1 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 4 písm. a) TŘ

Na základě výše uvedeného tak od ledna 2014 v ust. § 36 odst. 4 TŘ nalezneme pouze dva důvody, kdy obviněný musí mít obhájce. Tím prvním je konání hlavního líčení ve zjednodušeném řízení proti zadrženému.¹³⁷ Tedy v řízení konaném před samosoudcem, které navazuje na zkrácené přípravné řízení a jehož smyslem je zjednodušení a zrychlení trestního řízení. Předpokladem, aby tohoto smyslu bylo možné dosáhnout, je jednak znalost stanovisek stran již před konáním hlavního líčení, zaměření dokazování výhradně na podstatné a sporné okolnosti daného případu a odstranění nadbytečných úkonů technické povahy z hlavního líčení.¹³⁸ V rámci zjednodušeného řízení soud zadrženého podezřelého vyslechne jako obviněného a následně za podmínky, že s tím obviněný souhlasí, může zahájit ve věci hlavní líčení. Hlavní líčení se tak může konat již v rámci zadržení obviněné osoby.¹³⁹ Obviněný je tak stejně jako v důvodech nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 1 písm. a) TŘ fakticky omezen na osobní svobodě a jeho způsobilost se hájit je podstatným způsobem omezena. Právě tato skutečnost je důvodem, proč zadržený musí mít při konání hlavního líčení obhájce.

Osobně však nesouhlasím se stanovením okamžiku, od kdy je v tomto případě důvod nutné obhajoby dán. Ten totiž *de iure* nastává až okamžikem zahájení hlavního líčení konaného ve zjednodušeném řízení. Dle mého by však důvod nutné obhajoby měl nastat již od chvíle, kdy tato osoba byla na své svobodě *de facto* omezena. V takovém případě by byl obhájce schopen mnohem lépe hájit práva zadržené osoby a byl by též povinen být mimo jiné přítomen již při případném vazebním zasedání soudu, kde je rozhodováno

¹³⁷ Ust. § 36 odst. 4 písm. a) TŘ.

¹³⁸ ŠÁMAL, Pavel. Ke vztahu přípravného řízení a hlavního líčení po novele trestního řádu. *Právní rozhledy*, 2001, roč. 9, č. 10, s. 463-470.

¹³⁹ Ust. § 314b odst. 2 TŘ.

o vzetí zadržené osoby do vazby a kde dle současné platné úpravy zadržený obviněný mít obhájce nemusí. Nyní však dle zákona postačuje, když je obviněný v této fázi pouze poučen o svém právu si obhájce zvolit.¹⁴⁰

V tomto směru bych chtěl poukázat na ustanovení § 179b odst. 2 TŘ, ze kterého byla od 1. ledna 2012 vypuštěna věta: „*pokud si podezřelý, který nebude propuštěn ze zadržení, ale bude předán s návrhem na potrestání soudu k provedení zjednodušeného řízení, ve stanoveného lhůtě obhájce nezvolí, je třeba mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody zadržení, ustanovit.*“ Dle mého tato úprava ust. § 179b odst. 2 TŘ nebyla správná a představuje zkrácení práv zadržené podezřelé osoby na její obhajobu.

3.4.2 Nutná obhajoba dle ust. § 36 odst. 4 písm. b) TŘ

Druhým z důvodů nutné obhajoby obsaženým v ust. § 36 odst. 4 TŘ, za něhož je obviněný povinen mít obhájce, je rozhodování soudu v: „*řízení o uložení nebo o změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního.*“

Ochranná opatření obecně představují samostatnou kategorii trestněprávních sankcí, kterou je možné uložit též osobám nepřičetným, zmenšeně přičetným a také těm, které nedosáhly požadovaného věku a svým jednáním spáchaly trestný čin.¹⁴¹ Jejich uložení sleduje stát zejména snahu o ochranu společnosti před dalšími trestnými činy, kterých by se tyto osoby mohly v budoucnu dopustit, ale též snahu pomoci samotnému pachateli vést řádný život. Důvodem existence ochranných opatření vedle trestů je také skutečnost, že u některých pachatelů pro jejich duševní poruchu či nízký věk, nejsou tresty způsobilé splnit kýžené preventivní úkoly.¹⁴²

Již z výše uvedeného je patrné, že v řízení, ve kterém se rozhoduje o uložení či o změně zabezpečovací detence či ochranného léčení, lze předpokládat, že tyto osoby nebudou schopny samy řádně vykonávat svou obhajobu. A právě z toho důvodu je nezbytné, aby tyto osoby měly při řízení svého obhájce.

¹⁴⁰ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 7. února 2013, sp. zn. 3 To 60/2013.

¹⁴¹ NOVOTNÝ, Oto. *Trestní právo hmotné*. 4. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2003. s. 385.

¹⁴² NOVOTNÝ, Oto, Tomáš GRIVNA, Pavel ŠÁMAL a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 485.

Potřeba profesionální obhajoby v těchto případech navíc dále plyne ze závažnosti následků, které jsou s případným uložením těchto ochranných opatření spojeny. V případě ochranného léčení i zabezpečovací detence dochází u pachatele, kterému bylo některé z těchto ochranných opatření uloženo, k zásadním zásahům do jeho práv a v některých případech též v důsledku jeho vynucené izolace od ostatních členů společnosti ve speciálním zařízení, k omezení osobní svobody pachatele.¹⁴³

Dle ust. § 36 odst. 4 písm. b) TŘ se však důvod nutné obhajoby nevztahuje na řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně ochranného léčení protialkoholního, ale výhradně na ochranné léčení typu psychiatrického či sexuologického. A to z toho důvodu, že se u osob pro jejich závislost na alkoholických nápojích nepředpokládá takové snížení schopnosti se samostatně hájit, jako u osob trpících duševní chorobou či sexuální deviací. Vyloučení užití institutu nutné obhajoby u osob závislých na alkoholu však není možné brát absolutně. U některých osob míra abusu této návykové látky, stejně tak jako její nepříznivé následky, může dosáhnout takové intenzity, že vzniknou pochybnosti o tom, zda je tato osoba schopna sama vést svou obhajobu. V takovém případě lze uplatnit důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 2 TŘ, v jehož důsledku bude i takovýto obviněný povinen mít v trestním řízení obhájce.¹⁴⁴

Okamžikem, který stanoví, odkdy je obviněný povinen mít v takovém případě obhájce, je doručení soudu návrhu státního zástupce na uložení ochranného léčení či zabezpečovací detence. Důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 4 písm. b) TŘ tak opět nastává až ve stádiu řízení před soudem.¹⁴⁵ Nicméně je třeba připomenout důvody nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 1 písm. a) TŘ, kde je obviněný povinen mít obhájce už

¹⁴³ Uložení ochranného léčení však automaticky neznamená omezení osobní svobody pachatele. Záleží vždy na formě ochranného léčení, kterou určí ve svém rozhodnutí soud zejména na základě znaleckého posudku znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. V případě ambulantní ochranné léčby, bude pachatel povinen pouze do lékařského zařízení docházet. Oproti tomu při ústavní formě ochranného léčení dojde k hospitalizaci pachatele v lékařském zařízení za účelem jeho léčby. V případě zabezpečovací detence, jenž představuje krajní řešení, když jiná opatření již nepřicházejí v úvahu, je ústavní výkon automatický.

¹⁴⁴ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 62.

¹⁴⁵ Nejvyšší státní zastupitelství. Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů při výkonu působnosti státního zastupitelství. *Bulletin advokacie* [online]. 2014 [cit. 1.3.2016], Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/nejvyssi-statni?browser=mobi>

v přípravném řízení, je-li ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu.¹⁴⁶

Úkolem obhájce v takovýchto případech bude zejména dohlížet na činnost orgánů činných v trestním řízení, zda zkoumají veškeré aspekty osobnosti a poměry obviněného v době, kdy měl být trestný čin spáchán a aktivně předkládat a navrhnout soudu důkazy, které jsou ve prospěch obviněné osoby.

Sám obhájce pak musí být připraven, že zejména zabezpečovací detence je ukládána osobám, které jsou často hodnoceny jako nebezpeční agresori a devianti, kteří se měli dopustit zvláště závažné trestné činnosti.¹⁴⁷ Tato skutečnost klade na obhájce zvýšenou potřebu psychické odolnosti a profesionálního přístupu k obhajobě obviněné osoby.

3.5 Nutná obhajoba po právní moci rozhodnutí (ust. § 36a TŘ)

„(1) Ve vykonávacím řízení, v němž soud rozhoduje ve veřejném zasedání, musí mít odsouzený obhájce,

- a) je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena*
- b) je-li ve vazbě, nebo*
- c) jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.*

(2) V řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy musí mít odsouzený obhájce,

- a) jde-li o případy uvedené v § 36 odst. 1 písm. a) nebo b),*
- b) jde-li o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let,*

¹⁴⁶ VANDUCHOVÁ, Marie. Ochranná detence z hlediska zásady přiměřenosti. In: VÁLKOVÁ, Helena a ŠIMONOVÁ, Simona (eds.). *Detence - nový způsob ochrany společnosti před nebezpečnými pachatelci?: trestněprávní, trestněpolitická a kriminologická perspektiva: sborník příspěvků z odborného semináře konaného 27. května 2005 v Plzni*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2005. s. 35-39.

¹⁴⁷ VANTUCH, Pavel. Ochranná opatření v trestním zákoníku. *Právní rádce* [online]. 2010 [cit. 1.3.2016], Dostupné z: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-40206950-ochranna-opatreni-v-trestnim-zakoniku>

c) *jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit,*

d) *jde-li o řízení proti odsouzenému, který zemřel.*“

Výše citovaný § 36a byl do trestního řádu zakotven až novelou trestního řádu provedenou zákonem číslo 178/1990 Sb., a v letech 1993 a 2001 byl dále upravován.¹⁴⁸ Důvodem jeho začlenění do trestního řádu byla dle zákonodárce nejednotnost soudní praxe v otázce nutné obhajoby pro řízení konané po právní moci soudního rozhodnutí. Zákonnou úpravou této problematiky zákonodárce usiloval o zajištění jednotného postupu ve všech uvedených řízeních a současně omezení důvodů nutné obhajoby v těchto řízeních pouze na případy, kdy je nutná obhajoba skutečně odůvodněna povahou projednávané věci.¹⁴⁹

Důvody nutné obhajoby upravené v ust. § 36a TŘ se v obou jeho odstavcích do značené míry překrývají s úpravou obsaženou v § 36 TŘ a není tak zapotřebí je znovu dále rozebírat. Za zmínku však stojí uvést alespoň důvod zakotvení ust. § 36a odst. 2 písm. d) TŘ. Podle tohoto ustanovení je v řízení o mimořádných opravných prostředcích povinen mít obhájce odsouzený, který zemřel. Šámal k tomuto uvádí, že tento důvod je ryze praktický a opodstatněný nezbytností, aby při doručování a dalších procesních úkonech vystupoval obhájce i tam, kde by jinak důvody nutné obhajoby dány nebyly.¹⁵⁰

V souvislosti s nutnou obhajobou ve vykonávacím řízení dle ust. § 36a odst. 1 TŘ, považuji za nutné zdůraznit, že v tomto případě přichází nutná obhajoba obecně v úvahu, kdy je pro rozhodování soudu předepsána forma veřejného zasedání. Tedy v zasedání, kdy obhájce může aktivně hájit práva odsouzené osoby. V případě, že by soud rozhodoval v zasedání neveřejném, důvod nutné obhajoby zde dán není.

Pro úplnost na závěr doplňuji, že samozřejmě i v případě nutné obhajoby dle ust. § 36a TŘ, má odsouzený právo zvolit si svého obhájce. Soud mu obhájce ustanoví až v případě, pokud si ve stanovené lhůtě sám obhájce nezvolí nebo pokud mu ho nezvolí některá k tomu zákonem oprávněných osob.

¹⁴⁸ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 125.

¹⁴⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 178/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád.

¹⁵⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád*. 5., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckova edice komentované zákony. s. 267.

4. Snaha zákonodárce o zúžení rozsahu nutné obhajoby

Jak již bylo výše uvedeno, zákonodárce dlouhodobě považuje rozsah nutné obhajoby upravený trestním řádem za příliš široký. Důvodem pro tento postoj je zejména otázka výdajů státu spojených s náhradou odměny a hotových výdajů ustanoveného obhájce. Z toho důvodu tak zákonodárce s úvahami o rekonstrukci trestního řádu často spojoval hledání způsobu, jak kýženého zúžení dosáhnout.¹⁵¹

Jednou ze skutečně realizovaných úprav trestního řádu v tomto smyslu bylo výslovné upravení rozsahu nutné obhajoby ve stádiu po právní moci rozhodnutí ve věci samé, jak jsem uvedl v předchozí kapitole. K další a o poznání zásadnější změně došlo dne 1. ledna 2012, kdy nabyla účinnosti novela trestního řádu provedená zákonem č. 459/2011 Sb., která do trestního řádu zakotvila ustanovení § 36b. Umožnila tak obviněnému za situace, kdy je dán důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 3 TŘ nebo ust. § 36a odst. 2 písm. b) TŘ, a nejde-li o trestný čin, za který lze uložit výjimečný trest, vzdát se obhájce. Obviněný se dle tohoto ustanovení může obhájce vzdát také v případě, je-li dán důvod nutné obhajoby podle ust. § 36 odst. 4 písm. a) TŘ.

Nastavená tendence zužování procesních obranných prostředků obviněných osob, jakož i institutu nutné obhajoby samotné, se s největší pravděpodobností negativně promítne též do obsahu nově připravovaného trestního řádu.

4.1 Zavedení tzv. relativní nutné obhajoby

Zakotvením ust. § 36b do trestního řádu došlo k vytvoření dvou odlišných forem nutné obhajoby. První z nich je tvořena případy, kdy se obviněný může obhájce vzdát a druhá zbylými případy, kdy se obviněný vzdát obhájce nemůže.¹⁵² Osobně se však domnívám, že na první z forem není vůbec možné nahlížet jako na nutnou obhajobu. Přípuštěním takového výkladu by došlo k popření samotného jazykového výkladu

¹⁵¹ Jelínek v souvislosti s touto vytrvalou snahou zákonodárce, připomíná Náměty trestněprávní sekce studijního kolegia ÚČA na změnu ustanovení trestního řádu o obhajobě, které byly publikovány v Bulletinu advokacie již v roce 1988 a trefně problematiku širší nutné obhajoby označuje za „jeden z věčných problémů českého trestního řízení.“ Srov. JELÍNEK, Jiří a MARTA UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 127–129.

¹⁵² VANTUCH, Pavel. K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 11. s. 21.

institutu nutné obhajoby i jeho doktrinárních definic. Ustanovení § 36b tak upouští u případů dle ust. § 36 odst. 3, TŘ, ust. § 36a odst. 2 písm. b) TŘ a ust. § 36 odst. 4 písm. a) TŘ od institutu nutné obhajoby a nahrazuje ho zavedením institutu takzvané relativní nutné obhajoby.¹⁵³

Na základě výše uvedeného se proto jednoznačně přikláním k závěru Vantucha, že v případě relativní nutné obhajoby se o nutnou obhajobu ve své podstatě vůbec nejedná a případy uvedené v ust. § 36b odst. 1 TŘ, za kterých se obviněný může vzdát obhájce, by vůbec neměly být začleněny v ust. § 36 a ust. § 36a TŘ.¹⁵⁴

Dle důvodové zprávy k zákonu č. 459/2011 Sb., bylo cílem této novelizace „optimalizace rozsahu nutné obhajoby“ v české právní úpravě. Argumentem pro tuto optimalizaci, jak již bylo uvedeno, byla zejména snaha zákonodárce šetřit veřejné prostředky vyplácené ustanoveným obhájcem za výkon nutné obhajoby obviněného. Zákonodárce se tak dostal do bodu, kdy na jedné straně stojí právo obviněného na obhajobu společně se zásadami spravedlivého procesu a na straně druhé veřejné prostředky. Samotné zakotvení ustanovení § 36b do trestního řádu pak jednoznačně ukazuje, jakým směrem se zákonodárce vydal. Tento zvolený směr okamžitě kritizovala řada právních odborníků. Například Jelínek ho označil za: „*ostudné omezení práva obviněného na obhajobu*“¹⁵⁵ a Vantuch se dokonce domnívá, že ustanovení § 36b je v rozporu s článkem 40 odst. 3 Listiny potažmo s článkem 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy.¹⁵⁶

Názor Vantucha však zákonodárce nesdílí a ani judikatura Evropského soudu pro lidská práva takovýto závěr nepotvrzuje. Právě podle Evropského soudu pro lidská práva je rozhodnutí, zda povolit obviněnému hájit se osobně či výlučně prostřednictvím obhájce, na vlastním uvážení zákonodárců jednotlivých států. K tomuto ovšem dodává, že: „*důvody, o něž se opírají požadavky na povinné zastoupení advokátem v určitých fázích řízení, jsou podle Soudu dostatečné a relevantní. Zejména jde totiž o opatření*

¹⁵³ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 126.

¹⁵⁴ VANTUCH, Pavel. K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 11. s. 21.

¹⁵⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 10. 2013. Praha: Leges, 2013. s. 606.

¹⁵⁶ VANTUCH, Pavel. K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 11. s. 21.

*v zájmu obviněného, určené k zajištění náležité obhajoby jeho zájmů.*¹⁵⁷ V rozhodnutích Evropského soudu pro lidská práva často nalezneme, že sám osobu obhájce hodnotí jako základní prvek pro zajištění spravedlivého procesu v trestním řízení. Evropská komise pro lidská práva pak dokonce osobu obhájce ztotožňuje s „hlídacím psem procesní správnosti trestního řízení.“¹⁵⁸

S odkazem na výše uvedenou důvodovou zprávu a judikaturní závěry Evropského soudu pro lidská práva konstatuje i Ústavní soud České republiky, že výkonem osobní obhajoby obviněným po té, co se dle ust. § 36b odst. 2 TŘ vzdal svého obhájce, nedochází k porušení práva obviněného na obhajobu.¹⁵⁹ K odůvodnění tohoto závěru Ústavní soud doslova dodává: „*Je tomu tak proto, že není dán věcný důvod, aby bylo nezbytné v určitých případech nutit obviněného nebo odsouzeného nechat se proti své vůli zastupovat obhájcem; je-li obviněný nebo odsouzený dostatečně způsobilý hájit se sám, v efektivním uplatňování práva na obhajobu mu nebrání žádné faktické překážky a nejedná-li se o případy, kdy je výkon obhajoby kvalifikovaným obhájcem odůvodněn závažností hrozící sankce (výjimečností trestu), je možné se obhájce vzdát.*“¹⁶⁰

Ústavní soud ve výše citovaném usnesení dle mého názoru vlastně zpochybňuje samotný institut nutné obhajoby, když uvádí, že není možné obviněného nutit, aby byl proti své vůli zastoupen obhájcem. Toto konstatování je v přímém rozporu s odbornými a uznávanými definicemi tohoto institutu. Ty bez výjimky vymezují nutnou obhajobu, jako povinnost obviněného mít obhájce.¹⁶¹

Nesouhlasím ani s konstatováním podmínek Ústavním soudem, že nutné obhajoby je možné se vzdát, pokud je obviněný schopen hájit se sám, efektivně uplatňovat svá práva na obhajobu a nehrozí-li mu závažná sankce. Nejsou právě tyto důvody, pro které zákonodárce institut nutné obhajoby do trestního řádu v první řadě zakotvil? Vždyť tím,

¹⁵⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Correia de Matos proti Portugalsku ze dne 15. listopadu 2001, č. 48188/99.

¹⁵⁸ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci Ensslin, Baader a Raspe proti Německu ze dne 8. července 1978, č. 7572/76.

¹⁵⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 10. června 2014, sp. zn. II. ÚS 369/14.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Srov. CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 183-186; MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 253.

že zákonodárce taxativně vymezil případy, kdy je obviněný povinen mít obhájce, vlastně určil, že právě tehdy není obviněný schopen svou obhajobu vykonávat řádně bez profesionálního obhájce. Závěr Ústavního soudu se mi tak jeví jako popření samotného institutu nutné obhajoby a rezignování na hodnoty, které do trestního řízení vnáší.

Obávám se též, že Ústavní soud při svém rozhodování bere v úvahu pouze teoretickou rovinu trestního řízení a zcela odhlíží od často vytýkaných problémů praxe, kdy je obviněný, který nemá obhájce, často vystaven tlaku orgánů činných v trestním řízení na co nejrychlejší pravomocné odsouzení obviněného.

4.2 Racionálnější využívání nutné obhajoby

Zajímavý průběh měla dne 14. června 2011 schůze poslanecké sněmovny, kde byl tehdejším ministrem spravedlnosti Jenem Pospíšilem uveden návrh zákona, kterým měl být do trestního řádu § 38b zakotven. Pospíšil se k nově navrhované úpravě principů nutné obhajoby vyjádřil v pouhých dvou větách: „*Do určité míry stanovuje racionálnější využívání nutné obhajoby tak, aby byly finanční prostředky na to poskytnuté lépe využity.*“¹⁶² Do následné obecné rozpravy k návrhu zákona se dle dostupného stenoprotokolu nepřihlásil žádný poslanec a rozprava tak byla bez jakékoli diskuze ukončena. Nezájem Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky k této změně trestního řádu, kterou došlo k omezení práva na obhajobu, kritizuje v jednom ze svých příspěvků Jelínek.¹⁶³

Osobně se domnívám, že z výše uvedeného vystoupení Jana Pospíšila a jeho celkového hodnocení předkládaného návrhu, můžeme dovodit též postoj všech zákonodárců k právní úpravě trestního řízení a potažmo tak i k jeho budoucí úpravě v novém trestním řádu. Cílem právní úpravy má být, dle slov bývalého ministra spravedlnosti, dosažení efektivnějšího a rychlejšího trestního řízení. Slovní spojení jako

¹⁶² Ministr spravedlnosti ČR Jiří Pospíšil, vyjádření k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 19. schůze, 14. 6. 2011 [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, [cit. 01.03.2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/019schuz/s019171.htm>

¹⁶³ JELÍNEK, Jiří. In: Nový trestní řád omezí práva obviněných, varuje předseda ČAK Vychopeň. *Česká-justice.cz*. [online]. 14. 06. 2014 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2014/06/novy-trestni-rad-omezi-prava-obvinenych-varuje-predseda-cak-vychopen/>

spravedlivé trestní řízení či právo na obhajobu, bychom zde hledali marně. Ostatně i samotné „*racionalnější využívání nutné obhajoby*“ je bezpochyby chápáno nikoli z pohledu obviněného, ale z pohledu státu a jeho finančních nákladů vzniklých v souvislosti s výkonem nutné obhajoby ustanoveným obhájcem. Tuto motivaci zákonodárce spjatou především s úspornými důvody ostatně hojně kritizovala i Česká advokátní komora.¹⁶⁴

Zákonodárce zakotvením ust. § 38b do trestního řádu, jakož i obsahem důvodové zprávy k zákonu č. 459/2011 Sb., dle mého dáva jasně najevo, že považuje snížení nákladů státu a zrychlení trestního řízení za nadřazené spravedlivému a řádnému trestnímu procesu. Přitom sám Ústavní soud konstatoval, že právě řádný proces je nevyhnutelnou podmínkou existence demokratického právního státu.¹⁶⁵ Pokud bychom se při úpravě trestního řízení zaměřili výhradně na výši nákladů, mohli bychom ho samozřejmě dále zlevňovat, zrychlovat a zefektivňovat. V tomto směru například Ježek trefně uvádí, že nejlevnější a nejrychlejší by bylo zavedení jednostupňové soudní soustavy, avšak takový proces skýtá mnoho prostoru pro svévoli, a tím nepřímo i pro nespravedlivé rozhodnutí.¹⁶⁶ Zákonodárce by si tak měl jednoznačně uvědomit, že snaha dosáhnout levnějšího a rychlejšího trestního procesu je jednoznačně podřízena spravedlivému a řádnému trestnímu řízení, do kterého institut nutné obhajoby v rozsahu v jakém je upraven v ust. § 36 a ust. § 36a trestního řádu, bezpochyby patří.

4.3 Prohlášení o vzdání se obhájce a jeho zpětvzetí

Zákonodárce upravil postup, kterým se obviněný může vzdát obhájce v ust. § 38b odst. 2 TR. Může tak učinit: „*pouze výslovným písemným prohlášením nebo ústně do protokolu u orgánu činného v trestním řízení, který vede řízení; prohlášení musí být učiněno za přítomnosti obhájce a po předchozí poradě s ním.*“ Skutečnost, že prohlášení je možné učinit pouze za přítomnosti obhájce a po předchozí poradě s ním, byla do ust. §

¹⁶⁴ Vypořádání připomínek k materiálu s názvem: Návrh zákona, k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Zásadní připomínka zmocněnce pro lidská práva k § 36b, s. 7-11. Dostupné z: http://www.korupce.cz/assets/protikorupcni-strategie-vlady/na-leta-2011_2012/2e---vyporadani-pripominek-k-novele-TR.pdf

¹⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94 Sb.

¹⁶⁶ JEŽEK, Vladimír. Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12. s. 79.

36b odst. 2 TŘ doplněna až na základě připomínky zmocněnce vlády pro lidská práva v rámci vypořádání připomínek k návrhu zákona, kterým byl § 36b do trestního řádu vložen. Ten zde upozorňuje na skutečnost, že samotné písemné prohlášení obviněného není možné z hlediska právní jistoty brát za dostatečné, zejména proto, že zde hrozí zneužití svobodnosti udělení souhlasu orgány činnými v trestním řízení.¹⁶⁷

Sdílím názor České advokátní komory, že ani tato skutečnost nezabránila nepřímému ovlivňování obviněného orgány činnými v trestním řízení při jeho rozhodování, zda se nechce vzdát obhájce.¹⁶⁸ Důvod pro takovéto ovlivňování policejním orgánem spočívá ve značném usnadnění svého postupu při vyšetřování a rozhodování v případě, že se obviněný obhájce sám. Reálnost takového postupu, kdy se obviněný často ani s obhájcem o svém kroku neporadí, dokládají případy v praxi, kdy se obviněný vzdává obhájce ústně do protokolu u orgánu činného v trestním řízení v době, kdy je sám s vyslychajícím, například při přestávce výslechu.¹⁶⁹

Určitou garancí uskutečnění porady obviněného s obhájcem a zvážení tak všech důsledků svého rozhodnutí, by mohlo být omezení možnosti vzdání se obhájce výlučně písemným prohlášením, které by navíc muselo být vždy kontrasignováno obhájcem. Ostatně takovýto spolupodpis, jakožto předpoklad platnosti rozhodnutí obviněného, byl zmíněn i v důvodové zprávě k zákonu č. 459/2011 Sb..¹⁷⁰ Ovšem zákonem tato povinnost stanovena nebyla a ani v současné době není v trestním řádu obsažena.

Na skutečnost, že vzdání se práva na obhájce může mít pro obviněného fatální důsledky, upozorňuje i Jelínek. Důvodem pro to dle jeho názoru je zejména složitost

¹⁶⁷ Vypořádání připomínek k materiálu s názvem: Návrh zákona, k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Zásadní připomínka zmocněnce pro lidská práva k § 36b, s. 9-10. Dostupné z: http://www.korupce.cz/assets/protikorupcni-strategie-vlady/na-leta-2011_2012/2e---vyporadani-pripominek-k-novele-TR.pdf

¹⁶⁸ Připomínky České advokátní komory k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, k bodu č. 10 – nové ustanovení § 36b TŘ, s. 1.

¹⁶⁹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 72.

¹⁷⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna České republiky, vydáno 13. 4. 2011 [cit. 2016-03-01], s. 39. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=70587&pdf=1>

trestního procesu pro osobu trestního práva neznalou.¹⁷¹ Nic na této skutečnosti nemění ani to, že své prohlášení vzdání se obhájce může vzít obviněný kdykoli zpět. Zákon totiž výslovně uvádí, že: „*Úkony provedené od doručení prohlášení o vzdání se obhájce orgánu činnému v trestním řízení do jeho zpětvzetí není třeba opakovat jen z důvodu, že obviněný neměl v této době obhájce.*“¹⁷²

Snadno tak může nastat situace, kdy se obviněný vzdá obhájce bezprostředně po zahájení trestního stíhání a zpětvzetí učiní například až po podání obžaloby, kdy si uvědomí, že účinnou obhajobu není schopen sám vést. Ustanovený či obviněným zvolený obhájce se tak ocitá v situaci, kdy po prostudování trestního spisu zjistí, že úkony učiněné orgány činnými v trestním řízení proběhly bez jakékoli aktivity ze strany obviněného a rozhodnutí, zda budou tyto učiněné úkony opakovány, bude záležet výlučně na úvaze orgánu činného v trestním řízení. Domnívat se, že orgán bude nakloněn jejich opakování, je dle mého naivní představa, zvláště pak proto, že těchto úkonů se nyní bude účastnit obhájce obviněného, který jejich provádění z pohledu orgánů činných v trestním řízení ještě více ztíží. Navíc, pokud by orgány činné v trestním řízení návrhům na opakování provedených úkonů v plošné míře vyhovovaly, byl by účel zákonodárce očekávaný od novely trestního řádu provedenou zákonem č. 459/2011 Sb., zcela opačný. Docházelo by tak nejen k prodlužování trestního řízení, ale též náklady nutné obhajoby by se často nijak nelišily od nákladů, kdyby se obviněný práva obhajoby v první řadě vůbec nevzdal. Důsledky, které byly způsobeny nekvalitní obhajobou samotným obviněným v době, kdy obhájce neměl, i když by ho dle trestního řádu mít měl, ponese jen a pouze sám obviněný. Konstatování, že je to způsobeno následkem svobodného rozhodnutí samotného obviněného učiněného v souladu se zákonem, není dle mého ospravedlnitelné v demokratickém právním státě, který by měl garantovat a následně dohlížet na spravedlivé a *fair* trestní řízení.

¹⁷¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 10. 2013. s. 606.

¹⁷² Ust. § 36b odst. 4 TR.

4.4 Hodnocení ust. § 36b TR

Mám za to, že novela trestního řádu provedená v roce 2011 zákonem č. 459/2011 Sb., nepřijatelným způsobem zhoršila postavení obviněného v trestním řízení. Zejména pak obviněných, kteří jsou motivováni institutu vzdání se obhájce v případě nutné obhajoby využít pro svou nepříznivou finanční situaci. Provedenou novelou se tak dostáváme do situace, kdy finančně zajištění obvinění využívají služeb obhájců bez ohledu na to, zda se na ně vztahuje nutná obhajoba či nikoli a ustanovení § 38b se jich žádným způsobem nedotýká. Naopak obvinění bez takto silného finančního zázemí nacházející se navíc ve složité a psychicky náročné situaci, jsou často těmi, kdo se práva na obhájce vzdávají. Tím se vytrácí samotný význam nutné obhajoby, která byla do trestního řádu vložena za účelem zajištění shodné úrovně ochrany práv obviněných v zákonem předvídaných případech, bez ohledu na jejich sociální či finanční status.

V samém důsledku tak došlo nejen ke zhoršení postavení obviněného v trestním řízení, ale i k narušení celé zásady rovného a spravedlivého trestního řízení. Institut vzdání se obhájce i v případě nutné obhajoby dle mého názoru narušuje zájmy spravedlnosti, jak o nich hovoří Mezinárodní pakt o občanských a politických právech v čl. 14 odst. 3 písm. d) a Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod v čl. 6 odst. 2 písm. c). Není dle mého možné v demokratickém právním státě dvacátého prvního století připustit nadřazení hlediska ekonomického zatížení státu nad spravedlností trestního řízení. Ostatně, jak bylo v připomínkovém řízení k navrhované změně konstatováno vládním zmocněncem pro lidská práva, účast obhájce v trestním řízení přispívá ke správnému a spravedlivému rozhodnutí, neboli: *„Kvalitní obhajoba obviněného a prosazování jeho zájmů může významně přispět k úplnému a řádnému zjištění skutkového stavu a tím k naplnění úkolů orgánů činných v trestním řízení.“*¹⁷³

Závěrem nemohu nepřipomenout, že v případě pravomocného rozsudku je tím, kdo je povinen uhradit náklady nutné obhajoby, sám obviněný. Stát by se tak namísto

¹⁷³ Vypořádání připomínek k materiálu s názvem: Návrh zákona, k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Zásadní připomínka zmocněnce pro lidská práva k § 36b, s. 9. Dostupné z: http://www.korupce.cz/assets/protikorupcni-strategie-vlady/na-leta-2011_2012/2e---vyporadani-pripominek-k-novele-TR.pdf

optimalizace rozsahu nutné obhajoby měl spíše zaměřit na zefektivnění vymáhání těchto nákladů po odsouzených.

S odkazem na výše uvedené, mám za to, že ust. § 36b zpochybňuje institut nutné obhajoby a jako takový by měl být nejen ze současně platného a účinného trestního řádu odstraněn, ale rovněž by neměl být ani součástí připravované rekodifikace trestního procesu.

5. Obhájce v trestním řízení

V předchozích kapitolách jsem se zabýval platnou právní úpravou nutné obhajoby a zákonnými důvody, pro které je obviněný povinen mít v trestním řízení obhájce. Nyní se zaměřím na samotného obhájce, který obhajobu obviněné osoby v takovýchto případech vykonává. Bude zde stručně pojednáno například o jeho postavení, povinnostech či způsobech, kterými obviněný obhájce v případě nutné obhajoby získá. V samotném závěru nebude chybět komparace obhájce ustanoveného a zvoleného a hodnocení právní úpravy této problematiky v českém právním řádu. Jsem přesvědčen, že toto téma nelze k naplnění cílů mé práce opomenout. A to zejména z důvodu pochopení nezbytnosti výkonu obhajoby v některých zákonem předvídaných situacích kvalifikovaným obhájcem.

V první řadě je třeba připomenout, že dle ust. § 35 odst. 1 TŘ, obhájcem v trestním řízení může být pouze advokát¹⁷⁴, který se pro jednotlivé úkony trestního řízení, s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před Vrchním soudem a Nejvyšším soudem, může dát zastoupit advokátním koncipientem.¹⁷⁵ Důvodem pro to je požadavek odborné erudice a praktických zkušeností nezbytných pro řádný výkon obhajoby. V zahraničí se můžeme setkat i s odlišnou právní úpravou, která umožňuje výkon profesionální obhajoby i jiným osobám než advokátům. Příkladem toho je Rakouská republika či Německá spolková republika, kde může být obhájcem za určitých podmínek vedle advokáta například vysokoškolský pedagog vyučující trestní právo hmotné a procesní na místní univerzitě.¹⁷⁶

V souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie v roce 2004, byla přijata novela zákona o advokacii¹⁷⁷ č. 228/2002 Sb., která zavedla pojem takzvaného evropského advokáta a umožnila i přeshraničním advokátům poskytovat právní služby v České republice bez restrikce výkonu jejich povolání. Z ust. § 35o takto

¹⁷⁴ Advokátem je dle ust. § 4 zákona o advokacii, ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou.

¹⁷⁵ Advokátním koncipientem je dle ust. § 36 zákona o advokacii, ten, kdo je zapsán v seznamu advokátních koncipientů vedeném Českou advokátní komorou.

¹⁷⁶ Srov. MAYER, Peter. VENIER, Andreas. Wer darf strafverteidigen? *Österreichische Juristen-Zeitung*. 2009, č. 6, s. 259. a LÖWE-ROSENBERG. *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz*. 26., neu bearb. Aufl. Berlin [u.a.]: De Gruyter, 2011. s. 756.

¹⁷⁷ Zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii (dále jen „zákon o advokacii“).

novelizovaného zákona o advokacii můžeme dovodit, že i evropský advokát může být v České republice obhájcem v trestním řízení a to včetně případů, kdy byly naplněny důvody nutné obhajoby. V takovém případě je však dle ust. § 35p odst. 1 zákona o advokacii, evropský advokát povinen ustanovit advokáta po dohodě s klientem jako svého konzultanta v otázkách procesního práva. Tímto způsobem má být zaručen řádný výkon obhajoby evropským advokátem i bez úplné znalosti českého trestního práva procesního.

Výše uvedená ustanovení pak samozřejmě přináší reciproční vztah pro české advokáty, kteří mohou jako obhájci vystupovat v trestních řízeních i v ostatních členských státech Evropské unie. Vždy je však třeba vyzdvihnout zájmy obviněných osob nad usnadnění účinného výkonu volného pohybu služeb advokátů. Dokladem této skutečnosti je například opět právní úprava Německé spolkové republiky, kde v případě, že zahraniční obhájce není schopen fakticky zajistit obhajobu obviněné osoby, je soud povinen dodatečně ustanovit této osobě nového obhájce.¹⁷⁸

Úkolem každého obhájce, ať už českého advokáta či advokáta evropského, je dle ust. § 41 odst. 1 TR: „*poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí ve věci.*“ *De facto* tak dochází k realizaci práva obviněného na právní pomoc a odstranění jeho znevýhodněného postavení, jakožto laika v trestním řízení. Nekvalifikovanost obviněného však není jediným důvodem, proč v některých případech musí být jeho práva v trestním řízení chráněna prostřednictvím obhájce. Dalším z důvodů je například silný psychický tlak okolností a situace na obviněného, v jejichž důsledku sám nedokáže náležitě využít svých procesních práv a to ani v případě, že by sám obviněný byl osobou znalou trestního práva.¹⁷⁹ V takovém případě hrozí obviněnému ztracení zdravého nadhledu nad situací a podlehnutí své osobní zainteresovanosti v trestním řízení na úkor řádného výkonu obhajoby.

¹⁷⁸ PFEIFFER, Gerd. *Strafprozessordnung: Kommentar*. 5., neu bearbeitete Aufl. München: Beck, 2005. s. 375.

¹⁷⁹ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 45.

Důraz je zvláště třeba klást na nezávislost advokáta při poskytování právních služeb s výjimkou jeho vázanosti právními předpisy a příkazy obviněného v jejich mezích.¹⁸⁰ Z povahy příslušnosti advokáta k advokátskému stavu, je advokát povinen při výkonu obhajoby dbát spolu s výše uvedeným, též pravidel etických a pravidel stanovených Českou advokátní komorou.¹⁸¹ Právě nezávislost advokáta je stěžejní při konfrontaci s orgány činnými v trestním řízení. V souvislosti s připravovanou rekodifikací trestního řízení, ve které by se mělo stát povinností státního zástupce po podání obžaloby prokazovat vinu obviněného, je třeba tuto nezávislost advokáta zvláště vyzdvihnout a dbát o to, aby tato nezávislost byla *pro futuro* zachována a náležitě ochraňována.¹⁸²

Co se týče postavení obhájce v trestním řízení, je obhájce zástupcem obviněného a nikoli samostatnou stranou trestního procesu. Z toho plyne, že v tomto řízení obhájce, jakožto zmocněnec obviněného, nevystupuje vlastním jménem, ale vždy jménem obviněného.¹⁸³ S odkazem na tuto skutečnost a ust. § 12 odst. 6 TŘ, není možné obhájce zařadit mezi subjekty řízení. Výjimkou z tohoto pravidla jsou případy, kdy obhájce uplatňuje své nároky či je rozhodováno o jeho právech a povinnostech. Zde totiž obhájce vystupuje vlastním jménem a nikoli jménem obviněného. Příkladem takového jednání může být uplatňování nároků ustanoveného obhájce na odměnu a náhradu hotových výdajů.

5.1 Základní práva a povinnosti obhájce

Aby bylo možné v plné míře pochopit a docenit význam institutu nutné obhajoby, je zapotřebí se seznámit nejen s důvody, za kterých je obviněný povinen mít obhájce a s postavou obhájce jako takového, ale též s právy a povinnostmi obhájce v trestním řízení. Ty nalezneme zejména v ust. § 41 trestního řádu, z něhož byl výše citován první odstavec, ve kterém jsou obsaženy základní povinnosti obhájce v trestním řízení a samozřejmě platí jak pro obhájce zvoleného obviněným, tak pro obhájce ustanoveného soudem. Zvlášť zdůraznit je třeba fakt, že obhájce může v trestním řízení jednat jen ve

¹⁸⁰ Nezávislost advokáta při poskytování právních služeb je zakotvena v ust. § 3 zákona o advokacii.

¹⁸¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 162.

¹⁸² ŠÁMAL, Pavel. Zázraky se nedějí a v justici už vůbec ne. *Bulletin advokacie*. 2000, č. 3. s. 4-6.

¹⁸³ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 177.

prospěch obviněného, přičemž svým jednáním nikdy nesmí postavení obviněného zhoršit či mu jiným způsobem uškodit.¹⁸⁴

Činnost obhájce při zjišťování skutkového děje a správném právním posouzení daného případu spočívá v tom, že: „*obhájce poukazuje na všechny nedostatky a slabiny obvinění, resp. obžaloby a upozorňuje na okolnosti, které vyvracejí podezření proti obviněnému nebo je alespoň zeslabují.*“¹⁸⁵ Toho obhájce dosahuje za pomoci oprávnění, která mu jsou za tímto účelem zákonem poskytována. Právě rozsah jeho oprávnění se s oprávněními obviněného v některých případech překrývá a v jiných dokonce oprávnění obviněného přesahuje. Příkladem toho je ust. § 165 odst. 2 TŘ, dle kterého obhájci náleží právo být již od zahájení trestního stíhání přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem. Oproti tomu sám obviněný se těchto vyšetřovacích úkonů může zúčastnit pouze, pokud mu k tomu dá policejní orgán svolení.¹⁸⁶

Jak již bylo uvedeno v předchozím odstavci, svého úkolu v trestním řízení obhájce dosahuje prostřednictvím zákonem stanovených oprávnění. Vzhledem k zaměření této práce a šíři těchto oprávnění, uvedu zde alespoň některá z nich. Podle ust. § 41 odst. 2 a následujících trestního řádu, je obhájce zejména oprávněn již za přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů, účastnit se vyšetřovacích úkonů a samozřejmě je oprávněn si ve všech stádiích trestního řízení předem vyžádat kopii či průpis protokolu. Obhájci náleží rovněž rozsáhlá práva při skončení vyšetřování, například prostudování vyšetřovacího spisu včetně důkazních materiálů či navrhnout doplnění vyšetřování provedením dalších procesních úkonů nebo navrhnout ukončení přípravného řízení některým z meritorních rozhodnutí. Aby obhájce byl o všech důležitých postupech v trestním řízení informován, jsou mu doručovány všechny podstatné písemnosti, jako je rozsudek, usnesení či obžaloba. Mimo to je dále

¹⁸⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 266.

¹⁸⁵ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006. s. 182.

¹⁸⁶ Trestní řád až do roku 1993 osobní účast obviněného při vyšetřovacích úkonech neumožňoval a právo účasti náleželo výhradně obhájci. Změna nastala až novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 292/1993 Sb., která nabyla účinnosti 1. ledna 1994 a umožnila obviněnému za podmínky souhlasu vyšetřovatele, vyšetřovacích úkonů se osobně účastnit.

povinností soudu vyznat obhájce o konání hlavního líčení a veřejného zasedání a poskytnout mu přiměřenou lhůtu k přípravě obhajoby.¹⁸⁷

Obhájce by veškeré své kroky měl vždy konzultovat s obviněným, seznamovat ho se svými zjištěními a vždy mu vysvětlit jejich podstatu a význam pro trestní řízení. Domnívám se, že právě neinformovanost obviněného společně s neznalostí nové situace, ve které se ocitl, jsou pro něho často víc traumatizující skutečností než samotná hrozba případného trestu. Sebepraciznější podání či návrh, který obhájce v trestním řízení učiní bez jakékoli konzultace s obviněným, je dle mého znakem špatného výkonu obhajoby. V případě, že by obhájce vykonával obhajobu obviněného takovýmto způsobem, se domnívám, že závažným způsobem porušuje své povinnosti, což by mělo být vždy posouzeno Českou advokátní komorou jako kárné provinění podle ust. § 32 odst. 1 zákona o advokacii. Obhájce by si měl vždy uvědomit, že je pouhým zmocněncem obviněného, a že obhajobu vykonává pro obviněného a jeho jménem a nikoli za sebe jménem svým.

Považuji také za povinnost advokáta s obviněným udržovat neustálý kontakt a pravidelně ho o postupu trestního řízení informovat. V případě, že se obviněný nachází na svobodě, není veskrze pro žádnou ze stran problém kontakt udržovat. V jednoduchých případech postačí telefonní rozhovor, ve složitějších pak osobní schůzka v kanceláři obhájce. Komplikovanější situace nastává, když se na obviněného vztahuje povinnost mít v trestním řízení obhájce pro objektivní překážku, jež mu samostatný výkon obhajoby fakticky znemožňuje. Takovým případem jsou zejména již uvedené důvody nutné obhajoby obsažené v ust. § 36 odst. 1 TR. Tedy případy, kdy se obviněný nachází ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu. Tyto objektivní překážky nejen, že zabraňují obviněnému řádně a účelně vykonávat svou obhajobu, ale také komplikují komunikaci mezi obviněným a jeho obhájcem.

Tuto skutečnost by měl obhájce vyvažovat jednak častější písemnou korespondencí s obviněným, ale zejména včasnými a pravidelnými návštěvami obviněného. Četnost

¹⁸⁷ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 132-133.

návštěv obviněného ve vazbě obhájcem není žádným právním předpisem stanovena, ale mám za to, že k dosažení řádného výkonu obhajoby, by měl obhájce navštívit obviněného jednak bezprostředně po té, co byla jeho osobní svoboda omezena a následně minimálně ve stěžejních fázích trestního řízení. Tedy po skončení přípravného řízení, před a po konání hlavního líčení a samozřejmě po doručení soudního rozhodnutí ve věci. Přičemž by se obhájce měl vždy předně řídit žádostmi obviněného o návštěvu a jeho pokyny.¹⁸⁸

Pouze pro doplnění výše uvedeného si dovoluji uvést svůj osobní názor k diskusi, zda by měl advokát, jakožto ustanovený obhájce navštívit obviněného ve vazbě osobně či zda postačí pouhá substituce advokátním koncipientem. Předně je třeba uvést, že skutečně žádný zákonný ani stavovský předpis neukládá advokátovi, aby obhajobu v trestním řízení prováděl výlučně on sám. Přesto jsem toho názoru, že by sám ustanovený obhájce měl dbát důležitosti práva obviněného na obhajobu a vykonávat ji náležitým a zodpovědným způsobem. Proto mám za to, že pokud obhájce předem ví, že k jednotlivým úkonům bude zmocňovat svého advokátního koncipienta, měl by první návštěvu obviněného vykonat společně se svým advokátním koncipientem, na které obviněnému princip substituce vysvětlí a se svým substitutem a dalším postupem ho seznámí. V průběhu trestního řízení by měl tuto návštěvu advokát společně se svým koncipientem zopakovat zejména před učiněním důležitých procesních rozhodnutí, jako například podání odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně. A to z toho důvodu, aby byl obviněný seznámen s postojem advokáta k danému rozhodnutí či k vývoji řízení i s ohledem na jeho dlouholetou praxi v oboru, kterou advokátní koncipient postrádá. I přes absenci zákonné či stavovské povinnosti, aby si obhájce počínal tímto způsobem, mám za to, že pokud má být obhajoba vykonávána úplně, svědomitě a s odbornou péčí,

¹⁸⁸ O tom, že by obhájce měl vždy respektovat žádost obviněného o jeho návštěvu ve věznici, jakož i jeho pokyny k podání opravných prostředků v předmětné věci, potvrzuje mimo jiné Rozhodnutí kárného senátu komise ČAK ze dne 13. června 2012, sp. zn. K 141/2011, ve kterém kárný senát rozhodl, že se obhájce JUDr. J.K., advokát, dopustil kárného provinění tím, že jako obhájce obžalované M.N. v její trestní věci vedené u krajského soudu, již byl ustanoven obhájcem opatřením Vrchního soudu ze dne 29. října 2010, nerespektoval žádost obžalované o návštěvu ve věznici po vynesení rozsudku odvolacím soudem dne 9. listopadu 2010 a pokyn k podání dovolání proti rozsudku Vrchního soudu ze dne 9. listopadu 2010, v důsledku čehož M.N. zmeškala lhůtu k podání dovolání.

měl by obhájce vždy v případě omezení osobní svobody obviněné osoby postupovat výše uvedeným způsobem.¹⁸⁹

S návštěvou obviněného ve vazbě je spojeno další významné oprávnění obviněného a jeho obhájce. Tím je právo obhájce mluvit s obviněným, který je ve vazbě bez přítomnosti třetí osoby.¹⁹⁰ Právo obviněného na styk s obhájcem mimo dosah poslechu třetí osoby vyplývá též z ust. čl. 6 odst. 3 písm. c) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a hodnotil ho v jednom ze svých rozhodnutí též Evropský soud pro lidská práva, který ho označil za jeden ze základních požadavků spravedlivého procesu v demokratické společnosti.¹⁹¹

O to překvapující je úprava této problematiky v rakouském trestním řádu, konkrétně § 59 odst. 2 StPO. Zde nalezneme výjimku z výše uvedené zásady, dle které je státní zástupce v případě, že se obviněný nachází ve vazbě z koluzních důvodů a je obava, že by jeho kontakt s obhájcem mohl vést ke zmaření důkazů, oprávněn až po dobu dvou měsíců od jeho zadržení, nejdéle pak do podání obžaloby, nařídít kriminální policii dozor nad kontaktem mezi obviněným a jeho obhájcem. Tím jednoznačně dochází k narušení vzájemné důvěry mezi obviněným a obhájcem a ztěžuje či dle mého spíše zcela znemožňuje, dohodu nad způsobem výkonu obhajoby.¹⁹²

Obdobná právní úprava, jako v případě rakouského trestního řádu, se v minulosti objevovala i v právním řádu České republiky. V případě koluzní vazby musel obhájce tehdy žádat vyšetřovatele o svolení k rozhovoru s obviněným. V případě, že obhájce souhlas vyšetřovatele neobdržel, účastnil se rozhovoru obviněného s obhájcem též vyšetřovatel.¹⁹³ Tato ustanovení poplatné dřívější době však již v současné platné podobě trestního řádu nenalezneme a výkon nutné obhajoby osob nacházejících se ve vazbě tak odpovídá požadavkům stanovených Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv.

¹⁸⁹ Srov. Rozhodnutí odvolacího senátu ČAK ze dne 18. července 2001, sp. zn. K 158/00.

¹⁹⁰ Ust. § 41 odst. 2 TŘ a ust. § 33 odst. 1 TŘ.

¹⁹¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci S. v. Švýcarsko ze dne 28. listopadu 1991, č. A-220, odst. 48.

¹⁹² Srov. VENIER, Andreas. Das neue Ermittlungsverfahren: Neue Reform und Ihre Mängel. *Österreichische Juristenzeitung*. 2009, č. 13, s. 595.

¹⁹³ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 59.

Sama možnost soukromého rozhovoru a komunikace obhájce s obviněným však nedokáže být pro obviněného zárukou důvěry v obhájce. Aby bylo této důvěry možné dosáhnout, je advokát podle ust. § 21 odst. 1 zákona o advokacii povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb. Sama povinnost mlčenlivosti advokáta je dále spojena s absencí oznamovací povinnosti advokáta či jeho zaměstnance, pokud se dozví v souvislosti s výkonem advokacie či právní praxe o spáchání trestního činu.¹⁹⁴ O obou těchto skutečnostech by měl obhájce informovat obviněného na počátku jejich prvního setkání, pouze tak je možné vytvořit mezi obviněným a obhájcem vztah důvěry, bez které není možné obhajobu řádně vykonávat.¹⁹⁵

Právě důvěru mezi obviněným a jeho obhájcem považují pro řádný výkon obhajoby za jeden ze základních kamenů.¹⁹⁶ Bez ní se obhájci nedostává od obviněného úplných informací a obhajobu tak není možné účelně vykonávat.¹⁹⁷ Obhájce by se měl naučit, jak si důvěru obviněného získat. Tím mám na mysli jednak bezprostřední vysvětlení obviněnému jeho aktuální situaci, postavení obhájce, predikovaný vývoj trestního řízení, hrozící následky, náklady jeho zastupování a zejména možnosti obrany. Důležitou roli hraje i zvolený přístup obhájce k obviněnému. Ten by měl vždy odpovídat zásadě presumpce nevinny obviněné osoby. Obhájce by tak měl k obviněnému přistupovat tak, aby v obviněném vyvolal přesvědčení, že věří jeho tvrzením, a že v trestním řízení bude jeho práva náležitě hájit.

Obhájce by se měl vyvarovat projevům nedůvěry či dokonce strachu z obviněného. Za chybu tak považují jednání policejního orgánu, se kterým jsem se již několikrát jako substitut ustanoveného obhájce obviněnému omezenému na osobní svobodě setkal. Před započítím výslechu obviněné osoby, kdy jsem měl možnost s obviněným mluvit bez přítomnosti třetí osoby, jsem byl přímo před samotným obviněným poučován policejním

¹⁹⁴ Ust. § 368 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁹⁵ VANTUCH, Pavel. Mlčenlivost obhájce, zproštění mlčenlivosti a jeho oznamovací povinnost, *Bulletin Advokacie*. 2013, č. 4. s. 13-18.

¹⁹⁶ Srov. EMMERSON, Ben, Andrew ASHWORTH a Natasha TAHTA. *Human rights and criminal justice*. 1st ed. London: Sweet & Maxwell, 2001. s. 337-338.

¹⁹⁷ Ztrátu důvěry mezi obviněným a jeho obhájcem, pokud se odvíjí od prokázaných skutečností zásadního významu, rozhodovací praxe českých soudů všeobecně respektuje jako důležitý důvod pro zproštění povinnosti obhajování dle § 40 TR. Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. listopadu 2009, sp. zn. 3 Tdo 839/2009.

orgánem o dodržování bezpečné vzdálenosti od obviněného a o pokynech jak postupovat, kdyby mne obviněný během rozhovoru napadl. Takovéto jednání považuji za nesprávné a dle mého narušuje budování vztahu důvěry mezi obviněným a jeho obhájcem. Tyto informace by měl policejní orgán sdělit obhájci vždy v nepřítomnosti obviněného.

Je samozřejmé, že legislativní zakotvení práv a povinností je pro zajištění řádného výkonu obhajoby stěžejní. Avšak sebedokonalejší právní úprava či stavovská příslušnost advokáta nejsou samy o sobě schopny zaručit kvalitní obhajobu obviněného. Ta vždy stojí a padá s osobou obhájce a jeho přístupem k výkonu obhajoby. Každý advokát by si tak vždy po svém zvolení či ustanovení obhájcem měl uvědomit míru odpovědnosti, která mu byla svěřena. Zvláště pak tomu je v případech, kdy se na obviněného vztahuje některý z důvodů nutné obhajoby, pro který není sám schopen obhajobu vykonávat. V těchto situacích je úkolem obhájce znevýhodnění obviněné osoby vyvážit, stát se její oporou a zárukou, že namísto obviněného bude účelně využívat k hájení jeho zájmů veškeré zákonné prostředky a výše uvedená oprávnění.¹⁹⁸

5.2 Realizace povinnosti obviněného mít obhájce

Právo na obhajobu je v první řadě spojené s možností každého obviněného se v trestním řízení hájit samostatně a samostatně též rozhodovat o způsobu vedení své obhajoby. Avšak vzhledem k zákonem zakotvené povinnosti obviněného být v taxativně uvedených případech zastoupen obhájcem, není vždy možné obviněnému svobodu při rozhodování o své obhajobě v plné šíři poskytnout. Zákonný požadavek nutné obhajoby tak s sebou přináší potřebu úpravy postupu, jak obviněný obhájce získá. Je úkolem zákonodárce, aby touto úpravou jednak dbal ústavně zaručeného práva obviněného na svobodnou volbu svého obhájce obsaženou v ust. čl. 40 odst. 3 Listiny a jednak, aby obviněný, který sám není schopen či v některých případech spíše ochoten, tohoto práva využít a obhájce si nezvolí, nebyl na svých právech zkrácen.

Český zákonodárce upravil postup realizace povinnosti obviněného být v případech nutné obhajoby zastoupen obhájcem v ust. § 37 až ust. § 40a trestního řádu. Zde

¹⁹⁸ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 132-133.

nalezneme ve své podstatě dva způsoby zmocnění obhájce výkonem obhajoby obviněného. Prvním a to prioritním způsobem, je možnost obviněného si svého obhájce sám zvolit. Až v případě, že tak obviněný do uplynutí stanovené lhůty neučiní, je mu obhájce ustanoven.

V následujících dvou podkapitolách se budu zabývat postupně oběma těmito způsoby vzniku zmocnění obhájce. Pokusím se o jejich stručné vysvětlení, vzájemnou komparaci a o navržení vhodnějšího způsobu ustanovení obhájce než je tomu v současné účinné právní úpravě.

5.2.1 Zvolený obhájce

Trestní řád zaručuje obviněnému svobodnou volbu obhájce v ust. § 33 odst. 1 a v případě povinnosti obviněného mít v trestním řízení obhájce, tomu není jinak. Vzhledem k požadavku co nejrychlejšího projednání trestních věcí, nemá obviněný na provedení této volby neomezenou dobu. Dle ust. § 38 odst. 1 TŘ, pokud obviněný obhájce nemá, ačkoli ho mít musí, určí se mu k jeho zvolení lhůta. Tato lhůta stanovená orgánem činným v trestním řízení, je lhůtou soudcovskou a její délka má být vždy stanovena se zřetelem na povahu a okolnosti daného případu.¹⁹⁹ Vzhledem k povaze této lhůty je možné ji ze závažných důvodů a ve výjimečných případech prodloužit.²⁰⁰ Pokud však obviněný prohlásí, že si obhájce sám zvolit nechce, orgán činný v trestním řízení lhůtu ke zvolení obhájce obviněnému neposkytne a obhájce obviněnému sám ustanoví.

Obviněnému tak náleží i v případě jeho nutné obhajoby právo volby kteréhokoli z advokátů. A to i více než jen jednoho z nich.²⁰¹ Aby však mohl být obviněný

¹⁹⁹ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 166.

²⁰⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 291.

²⁰¹ V případě, že si obviněný zvolí dva nebo více obhájců, je obviněný dle ust. § 37 odst. 3 TŘ povinen orgánu činnému v trestním řízení sdělit, kterého z nich zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Pokud tak neučiní, určí jej předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce. Jak z tohoto ustanovení vyplývá, obviněný je oprávněn zvolit si i více než jednoho obhájce, přičemž jejich počet není zákonem omezen. Obviněný si tak může zvolit například deset různých obhájců a trvat na tom, aby se všichni účastnili každého vyšetřovacího úkonu, který bude v trestní řízení proveden a tím orgánu činným v trestním řízení komplikovat a zdržovat proces vyšetřování. Zákonodárce by tak dle mého měl stanovit nejvýše přípustný počet takto zvolených obhájců. A to například po vzoru Německé spolkové republiky, kde § 137 odst. 1 StPO stanoví, že zvolený počet obhájců nesmí přesáhnout tří. Takovýto nejvýše přípustný počet zvolených obhájců považuji za adekvátní a *de lege ferenda* by měl být stanoven i v českém trestním řádu. Navrhovaná úprava se mi jeví jako správná a spravedlivá i s ohledem na

vybraným obhájcem či obhájci zastupován, je nezbytné, aby tento obhájce nejprve zmocnění obviněným přijal a *de facto* tím vyslovil svůj souhlas s poskytováním právních služeb obviněnému. Mezi obviněným a obhájcem tak vzniká smluvní vztah o poskytování právních služeb.²⁰² Obhájce následně při svém prvním úkonu ve věci předloží orgánu činnému v trestním řízení plnou moc od obviněného, kterou doloží své oprávnění obviněného v trestním řízení procesně zastupovat. Obviněný zde vystupuje jako zmocnitel a zvolený obhájce získává postavení zmocněnce.²⁰³

V některých případech nutné obhajoby však bude mít obviněný realizaci práva na svobodou volbu obhájce značně ztíženu. Jak již bylo uvedeno, je nezbytné, aby obhájce zmocnění dané mu obviněným nejprve přijal. Samotné sdělení orgánu činném v trestním řízení obviněným, že si pro výkon své obhajoby volí určitého advokáta, není a ani nemůže být dostatečné. Ve složité situaci se tak nalézají zejména obvinění omezení na osobní svobodě či osoby s omezenou svéprávností.²⁰⁴ I z tohoto důvodu náleží dle ust. § 37 odst. 1 TŘ právo zvolit obviněnému obhájce kromě samotného obviněného a jeho zákonnému zástupci též jeho příbuzným v pokolení přímém, sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželovi, druhovi, jakož i zúčastněné osobě. Za situace, kdy obviněný svého práva zvolit si obhájce nevyužije, mohou tak učinit tyto zákonem taxativně vyjmenované osoby.²⁰⁵

I v těchto případech však trestní řád dále chrání právo obviněného, aby byl v trestním stíhání, které je proti němu vedeno, zastupován obhájcem, kterého si sám zvolí, a ke kterému má důvěru. Obviněnému tak stále náleží dle ust. § 37 odst. 2 TŘ právo si zvolit obhájce jiného, než toho, který mu byl buď zvolen k tomu oprávněnou osobou či

skutečnost, že obviněnému nemůže být ustanoven více než jeden obhájce a ani vedle něho si obviněný nemůže dalšího obhájce sám zvolit.

²⁰² Srov. ZOULÍK, František. Příkazní smlouva se zvláštním zřetelem na poskytování právní pomoci advokátem, *Bulletin advokacie*. 1992, č. 3. s. 23-29.

²⁰³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 279.

²⁰⁴ Aby byla osoba omezená na osobní svobodě vůbec fakticky schopna zvolit si svého obhájce, je vyšetřovatel dle ust. čl. 51 odst. 3 Nařízení Ministerstva vnitra č. 82 ze dne 12. prosince 1995, kterým se vydává Instrukce pro vyšetřovatele a policejní orgány Policie České republiky k postupu v trestní věci, povinen poskytnout obviněnému pomoc zejména tím, že mu umožní telefonické spojení s obhájcem podle telefonního seznamu nebo podle seznamu advokátů.

²⁰⁵ V případě, že některá z těchto zákonem oprávněných osob skutečně obviněnému obhájce zvolí, je nezbytné dodat, že tak činí vlastním jménem a na vlastní náklady.

ustanoven soudem. Jiného obhájce si může obviněný zvolit též namísto obhájce, kterého si dříve sám zvolil. Touto volbou zaniká v plném rozsahu zmocnění původního obhájce.

Nahrazení zvoleného obhájce obhájcem ustanoveným, případně vnucování obviněnému obhájce *ex offio* vedle jeho zvoleného obhájce, označil Ústavní soud České republiky za ústavně nepřijatelné.²⁰⁶ A to i v případě, že z hlediska délky vyšetřovací vazby hrozí nebezpečí z prodlení. I z tohoto nálezu je tak zřejmé, jak velký důraz je kladen na svobodnou vůli obviněného při výběru obhájce.

Na druhou stranu síla a šíře práva obviněného na svobodnou volbu obhájce umožňuje obviněnému tohoto práva v trestním řízení jako procesní taktiky vedení sporu zneužít. Takové zneužití označuje právní teorie jako procesní obstrukci v trestním řízení. Z pohledu orgánů činných v trestním řízení se jedná o nežádoucí procesní zásah obviněného do trestního řízení a je důvodem zákonodárce pro úpravu trestního řádu, aby obviněnému v takovémto počínání zamezil. Právě tato skutečnost vedla zákonodárce k doplnění ust. § 37 odst. 2 a odst. 3 TŘ a též k vložení celého nového § 37a.²⁰⁷ Do té doby trestní řád zcela postrádal úpravu důsledků volby nového obhájce obviněným. Platilo tedy, že okamžikem provedení volby nového obhájce došlo ke zrušení oprávnění předchozího obhájce k výkonu obhajoby a bylo tak často nutné odročovat již nařízené úkony, zejména pak hlavní líčení. Doplněním ust. § 37 odst. 2 TŘ však došlo ke změně a nově zvolený obhájce v plném rozsahu vstupuje do práv původního obhájce a je jeho úkolem plynule navázat na výkon předchozí obhajoby. V případě, že tak byli o nařízených úkonech předchozí obhájce a obviněný řádně vyrozuměni, neměla by sama skutečnost zvolení nového obhájce být důvodem pro odvolání těchto již nařízených úkonů. Zákonodárce tuto změnu trestního řádu odůvodnil zájmem nerušeného průběhu trestního řízení.²⁰⁸

²⁰⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 25. září 1996, sp. zn. III. ÚS 83/96. publikovaný pod č. 293/1996 Sb.

²⁰⁷ Tato změna byla provedena zákonem č. 265/2001 Sb., který se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. ledna 2002.

²⁰⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [online]. Parlament České republiky, Poslanecká

Ani tato novelizace trestního řádu však zcela nevyloučila zneužití práva volby obhájce obviněným k procesní obstrukci trestního řízení. Nedávným a i široké veřejnosti známým příkladem takového počínání, je výkon obhajoby obžalovaného MUDr. Davida Ratha v mediálně podrobně sledovaném trestním řízení vedeném v prvním stupni u Krajského soudu v Praze. Předmětný obžalovaný před konáním závěrečného hlavního líčení vypověděl zmocnění svým dosavadním právním zástupcům a namísto nich si zvolil obhájce nového, který osobně výkon obhajoby převzal. Tento nově zvolený obhájce však zplnomocnění obžalovaného obratem bez zákonného důvodu vypověděl a na nařízené hlavní líčení se tak obžalovaný dostavil bez obhájce.²⁰⁹ Z důvodu existence nutného zastoupení obžalovaného obhájcem tak byl předseda senátu dle ust. § 38 odst. 1 TŘ povinen určit obžalovanému lhůtu k jeho zvolení. A jelikož si obviněný obhájce ve stanovené lhůtě sám skutečně nezvolil, byl mu neprodleně ustanoven soudem z pořadníku advokátů. Takto ustanovený advokát se ocitl v závěrečné fázi trestního řízení bez sebemenší znalosti jeho vývoje. Vzhledem k tomuto způsobu, jakým do řízení nový obhájce vstoupil, tedy *de facto* bez jakéhokoli svého přičinění a bez povědomí o jeho vývoji, nebylo možné po něm požadovat, aby v plném rozsahu vstoupil do práv původního obhájce a bez jakékoli prodlevy plynule navázal na výkon předchozí obhajoby, jako je tomu dle ust. § 37 odst. 2 TŘ. Z toho důvodu tak bylo nezbytné nařízené hlavní líčení odročit a poskytnout ustanovenému obhájci lhůtu k seznámení se spisem. Ve složitých sporech, jakým bezesporu případ obviněného MUDr. Ratha byl, tak může dojít v souladu se zákonem k extenzi trestního řízení až o několik týdnů či měsíců.²¹⁰

sněmovna České republiky, vydáno 15. 11. 2000 [cit. 2016-03-83]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=785&CT1=0>

²⁰⁹ Obviněným nově zvolený obhájce však byl dle ust. § 20 odst. 6 zákona o advokacii, povinen po dobu 15 dnů ode dne, kdy smlouva o poskytování právních služeb zanikla, činit veškeré neodkladné úkony tak, aby klient neutrpěl na svých právech nebo oprávněných zájmech újmu. Jednání zvoleného obhájce, který vypověděl obžalovanému plnou moc, aniž tuto výpověď opřel o zákonný důvod, jak mu to ukládá ust. § 20 zákona o advokacii a následně se nedostavil k hlavnímu líčení ani odročenému hlavnímu líčení, která tak zmařil, označil kárný senát České advokátní komory dne 8. ledna 2016 za kárné provinění a uložil advokátovi pokutu ve výši 15.000,- Kč. Advokát Pacovský se kárně provinil. *Česká advokátní komora*. [online]. 8. 1. 2016 [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=15439>

²¹⁰ Srov. VÁVRA, Libor. O obhájci z pořadníku. *Právní prostor* [online]. 2015 [cit. 2016-03-02], Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/o-obhajci-z-poradniku>

Jsem si vědom toho, že právo na obhajobu v sobě zahrnuje též právo volby její taktiky. Obviněný by se však měl před zneužitím práva volby obhájce k procesním obstrukcím zamyslet nad jeho důsledky. Je nepochybné, že svým postupem sledujícím pouze účelové oddálení pravomocného skončení trestního řízení proti sobě popudí osoby, které dříve či později budou o jeho vině a trestu rozhodovat. V případě, že při tomto postupu navíc obviněný spolupracuje s obhájcem, či pokud tak dokonce koná na základě jeho instrukcí, porušuje tím dle mého obhájce závažným způsobem svou povinnost vykonávat obhajobu ve prospěch obviněného. A dopouští se též kárného provinění, jako člen advokátského stavu.²¹¹

Pokud jsem v souvislosti s právem na obhajobu skloňoval a vyzdvihoval fair proces, není podle mne možné výše popsané zneužívání práva na svobodnou volbu obhájce v případech nutné obhajoby do něho zahrnout. I přes eventualitu a zákonnost tohoto z pohledu orgánů činných v trestním řízení nežádoucího postupu, jsem stále přesvědčen, že by právo volby obhájce obviněným ve všech fázích trestního řízení mělo i v budoucnu zůstat zachováno v současné šíři. Ostatně mám za to, že institut nutné obhajoby a právo volby svého obhájce jsou spolu pevně a nerozlučně spjaty. Jak ostatně uvádí Vantuch: „*Obviněný často změnou obhájce chce dosáhnout výhradně zkvalitnění obhajoby a nikoli trestní řízení komplikovat či prodlužovat.*“²¹² V takovém případě by bylo omezení možnosti volby obhájce zcela jistě na úkor jeho práva na obhajobu a nepřijatelným zásahem do ústavně zaručeného práva na svobodnou volbu obhájce dle ust. čl. 37 odst. 2 a ust. čl. 40 odst. 3 Listiny.²¹³

Tento názor však zjevně nesdílí zákonodárce Slovenské republiky, který jako způsob ochrany trestního procesu před zmařením konání hlavního líčení či veřejného zasedání pro nepřítomnost zvoleného či ustanoveného obhájce, obsahuje v ust. § 42 institut takzvaného náhradního obhájce. Tento obhájce může být obviněnému soudem ustanoven v případě, že existuje důvodná obava, že by mohlo dojít k procesním

²¹¹ Například německá právní úprava obhájci obstruktivní taktiku při výkonu obhajoby přímo zakazuje. Srov. DELMAS-MARTY, Mireille (ed.). *European criminal procedures*. 1st pbk. ed. Překlad John R. Spencer. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. s. 299.

²¹² VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 83.

²¹³ I přes osobní nesouhlas se způsobem vedení obhajoby MUDr. Davida Ratha považuji diskusi o volbě procesní taktiky obhajoby v trestním řízení za jednoznačně přínosnou. Zvláště pak proto, že hlasitě upozornila na mezery současné právní úpravy trestního práva procesního.

obstrukcím ze strany obviněného, jak byly popsány výše. Náhradní obhájce pak může za obviněného v případě neúčasti zvoleného či ustanoveného obhájce na hlavním líčení či veřejném zasedání, vykonávat obhajobu ve stejném rozsahu, jako by byl obhájcem obviněným sám zvolen či jakoby mu byl ustanoven soudem.²¹⁴ A to až do doby, kdy soud účast náhradního obhájce v trestním řízení před soudem zruší. Zásadní skutečností přitom je, že trestní řád obviněnému nedává možnost užití jakéhokoli opravného prostředku proti rozhodnutí soudu o ustanovení náhradního obhájce a obviněný nemá ani možnost si namísto něj zvolit jiného náhradního obhájce. Tím jednoznačně dochází k hrubému narušení požadavku důvěry mezi obhájcem a obviněným.²¹⁵ Institut náhradního obhájce, způsob jeho ustanovení a jeho vstup do trestního řízení, považuji za nepřijatelný zásah do práv obviněného být obhajován obhájcem, kterého si sám zvolí, a ke kterému má důvěru. Jeho zakotvení dle mého představuje ukázkové nadřazení zájmu rychlosti trestního řízení nad práva obviněných osob. Jsem navíc přesvědčen, že takovýto institut je zjevným porušením práva svobodné volby obhájce zakotvené i mezinárodními smlouvami, jako například ust. čl. 14 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Věřím, že Český zákonodárce i přes svou snahu o zrychlení trestního řízení, odhlédne od inspirace ust. § 42 slovenského trestního řádu a *pro futuro* od zavedení institutu náhradního obhájce, jako způsobu řešení procesních obstrukcí v trestním řízení, upustí.

Jak již bylo výše uvedeno, novela trestního řádu provedena zákonem č. 265/2001 Sb., nedoplnila jen znění ust. § 37, ale vložila do tohoto procesního předpisu mimo jiné zcela nový § 37a, který rozšiřuje možnosti vyloučení zvoleného advokáta z výkonu obhajoby. Toto ustanovení je aplikovatelné, jak na obhájce zvoleného obviněným v případě jeho nutné obhajoby, tak na obhájce, kterého si obviněný zvolí, i když *de iure* není povinen obhájce mít. Zakotvením tohoto paragrafu do trestního řádu tak zákonodárce určitým způsobem opět zasáhl do práva obviněného na svobodnou volbu obhájce.²¹⁶

²¹⁴ Ust. § 42 odst. 1, odst. 2 TP.

²¹⁵ BAŇACKÝ, Miroslav. Niekoľko poznámok k právnej úprave náhradného obhajcu, *Bulletin slovenskej advokácie*, 2002, č. 1, s. 23-31

²¹⁶ MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 30-31.

Dle odst. 1 písm. a) tohoto novelou vloženého § 37a, předseda senátu a v přípravném řízení soudce rozhodne i bez návrhu o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajování, pokud je proti němu vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby či pokud by měl zvolený advokát v tomto trestním řízení vypovídat jako svědek, podávat v něm znalecký posudek nebo vykonávat tlumočnickou činnost. O vyloučení advokáta rozhodne soud též v případě, že se obhájce opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoli byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn nebo pokud obhájce vykonává obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují.²¹⁷ Uvedený důvod opakované neúčasti obhájce na úkonech trestního řízení, pro který je možné obhájce z obhajoby vyloučit, se uplatní pouze v řízení před soudem. A to proto, že účast obhájce na vyšetřovacích úkonech v přípravném řízení není jeho povinností, nýbrž právem.²¹⁸ Úkony trestního řízení, kde je účast obhájce nezbytná, se tak v případech nutné obhajoby rozumí v soudním stádiu řízení zejména účast na hlavním líčení, neboť dle ust. § 202 odst. 4 TŘ, nelze za existence povinného zastoupení advokátem hlavní líčení konat bez přítomnosti obhájce.²¹⁹

Ustanoveného obhájce předseda senátu a v přípravném řízení soudce zproští povinnosti obhajování kromě důvodů uvedených v ust. § 37a odst. 1 nebo odst. 2 TŘ též v případě, pokud tento obhájce nevykonává po delší dobu obhajobu.²²⁰

Vyloučení zvoleného obhájce představuje zásadní a dle Jelínka též nejtvrdí, zásah státní moci do ústavně zaručeného práva svobodné volby obhájce.²²¹ Právě proto jsou důvody pro vyloučení obhájce v trestním řádu stanoveny taxativně a Ústavní soud navíc ve své judikatuře s odkazem právě na ústavně zaručená práva obviněného, vyzývá

²¹⁷ Ust. § 37a odst. 1 písm. b) TŘ a ust. § 37a odst. 2 TŘ.

²¹⁸ JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou : (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů) : podle právního stavu k 1. 9. 2004.* 1. vyd. Praha: Linde, 2004, s. 609.

²¹⁹ NETT, Alexander. Obstrukce v trestním řízení. *Acta Iuridica Olomouciensia*, 2013, Vol. 8, No. 2, pp. 33.

²²⁰ Ust. § 40a odst. 1 TŘ.

²²¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif.* 1. vyd. podle stavu k 1. 1. 2010. Praha: Leges, 2009, s. 542.

k jejich restriktivnímu výkladu.²²² Mám za to, že je třeba důrazně apelovat na soudce, aby k vyloučení zvoleného obhájce přistupovali jen v těch nejzávažnějších případech, kdy by jinak byl výkon trestního soudnictví ohrožen. V ostatních případech považují vyloučení zvoleného obhájce obviněným za nepřipustný zásah do práva obviněného na obhajobu a s tím spjaté svobody volby obhájce. Za správnou tak považují úpravu postupu při vyloučení zvoleného obhájce dle ust. § 37a TŘ, která dává možnost obviněnému a jeho obhájci se jednak před učiněním tohoto rozhodnutí k věci vyjádřit a zejména pak možnost podat proti usnesení o vyloučení advokáta, jako zvoleného obhájce stížnost, jež má odkladný účinek.

Za předpokladu, že zvolený obhájce nebude soudem z výkonu obhajoby vyloučen, zanikne smlouva o poskytování právních služeb zejména vykonáním úkonů, k nimž byl obhájce zmocněn, odvoláním plné moci obviněným, výpovědí plné moci obhájcem, dohodou o zrušení plné moci, smrtí obviněného či smrtí obhájce.²²³ Jak již však bylo uvedeno, v případě, že obviněný dle ust. § 36 a ust. § 36a TŘ obhájce mít v trestním řízení musí a nezvolí-li si sám v určené lhůtě obhájce jiného, bude mu obhájce soudem na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně ustanoven.

5.2.2 Ustanovený obhájce

Priorita volby obhájce obviněným v českém trestním řádu, jakož i omezená možnost soudu do jeho svobodné volby zasáhnout, je z předchozí kapitoly této práce jasně patrná. Avšak za situace, kdy zákon výslovně ukládá obviněnému povinnost mít obhájce a obviněný si ho sám nezvolí, nevzdá se ho či se z jakéhokoli důvodu ocitne v trestním řízení bez obhájce, nemá soud jinou možnost, než tento zásah provést. Důvodem pro to je zejména nutnost ochránit práva obviněného a prostřednictvím ustanoveného odborníka zajistit jeho rovné postavení v trestním řízení.²²⁴

V druhé kapitole této práce, kde byla mimo jiné rozebírána ústavněprávní rovina nutné obhajoby v trestním řízení, byl citován čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a

²²² Nález Ústavního soudu ze dne 13. ledna 2009, sp. zn. IV. ÚS 1855/08.

²²³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád. 5., dopl. a přeprac. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2005. s. 270.

²²⁴ BAŇOUC, Hynek. Vybrané ústavní garance práva na spravedlivý proces (komentář k článku 40 Listiny). In WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK, Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 931.

svobod. Právě v něm nalezneme povinnost soudu ustanovit obviněnému obhájce, pokud ho dle zákona musí mít, volbu sám neprovedl a obhájce mu nezvolila ani žádná k tomu trestním řádem oprávněných osob. V zákonné úpravě je toto ustanovení provedeno v § 38 odst. 1 TŘ, dle kterého bude obviněnému neprodleně obhájce ustanoven, pokud ho dle tohoto zákona musí a v určené lhůtě si ho sám nezvolil. Obhájce je obviněnému třeba ustanovit co možná nejdříve a to zejména proto, aby se obhájce mohl účastnit vyšetřovacích úkonů od samého vzniku důvodu nutné obhajoby a byl tak naplněn účel institutu nutné obhajoby. V praxi dochází k ustanovení obhájce z pravidla do tří dnů od vzniku důvodu nutné obhajoby.²²⁵ Pokud by však orgány činné v trestním řízení prováděly vyšetřovací úkony, které lze odložit, v době, kdy obviněnému ještě nebyl obhájce ustanoven, došlo by tím k nepřípustnému porušení práva obviněného na obhajobu a jednalo by se o závažnou vadu trestního řízení s následky dle ust. § 188 odst. 1 písm. e) TŘ.

Ustanovený obhájce není oprávněn ustanovení odmítnout. V případě, že by tak obhájce učinil, jednalo by se o kárné provinění tohoto advokáta.²²⁶ Přesto však, jak bude dále v této části práce uvedeno, může být ustanovený obhájce na vlastní žádost či na žádost obviněného, obhajoby z důležitých důvodů zproštěn.

Tím, kdo obhájce obviněnému ustanoví a v případě, že pomínou důvody nutné obhajoby, toto ustanovení naopak zruší, je výlučně soud. Konkrétně pak dle ust. § 39 odst. 1 TŘ předseda senátu a v přípravném řízení soudce.²²⁷ Děje se tak formou písemného opatření, které je doručováno jak obviněnému, tak ustanovenému obhájci. Z tohoto stručného dokumentu, jehož obsah ani formu zákon nikterak nekonkretizuje, se adresovaný advokát dozví, kterým soudem a v jaké trestní věci byl ustanoven obhájcem. A dále také samozřejmě kdo je obviněným, pro kterého bude obhajobu vykonávat a z jakého trestného činu byla tato osoba obviněna. Obviněný je naopak informován, jaký

²²⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 294.

²²⁶ Srov. rozhodnutí kárné komise České advokátní komory ze dne 21. srpna 1995, sp. zn. K 40/94. In: *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora, 1995, č. 8, s. 72.

²²⁷ Tato v současnosti účinná právní úprava byla do trestního řádu zavedena až zákonem č. 558/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád a zákon o ochraně státního tajemství, jež nabyl účinnosti dne 1. ledna 1992. Za dobu platnosti trestního řádu se však osoba oprávněna ustanovit obviněnému v případě nutné obhajoby několikrát změnila. Například dle původního znění trestního řádu účinného od 1. ledna 1962 ustanovoval obhájce obviněnému vedoucí advokátní poradny. Od 1. července 1990 tak mohl konat prokurátor a v řízení před soudem předseda senátu.

advokát mu byl soudem ustanoven a jaká jsou jeho práva a povinnosti spojená s úhradou odměny a hotových výdajů ustanovenému obhájci státem. V tomto písemném opatření nemůže dále chybět konstatování, že obviněný nevyužil práva obhájce si zvolit, že mu nebyl zvolen ani jinou k tomu oprávněnou osobou, a že jde o případ nutné obhajoby dle příslušného ustanovení trestního řádu. Opravný prostředek proti tomuto opatření zákon nezná. Obviněný má ovšem stále možnost si zvolit obhájce dle svého uvážení.

Jak již bylo uvedeno, trestní řád náležitosti opatření, kterým soud obviněnému obhájce ustanoví, nikterak nespécifikuje. Na základě toho soudní praxe umožňuje v případě, že věc nesnese odkladu, ustanovit obhájce obviněnému telefonicky. A to za předpokladu, že toto ustanovení je buď současně nebo do uplynutí tří dnů deklarováno a verifikováno opatřením v písemné formě dle předchozího odstavce.²²⁸

Odpověď na otázku, kterého advokáta soud obviněnému ustanoví, neopouští zákon na volném uvážení daného soudce. Každý soud je totiž od nabytí účinnosti novely trestního řádu v provedenou v roce 2004 zákonem č. 283/2004 Sb., povinen dle ust. § 39 odst. 2 TŘ vést pořadník advokátů, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájce u tohoto soud a mají v jeho obvodu, případně sídle, své sídlo.²²⁹ Advokáti jsou v tomto pořadníku seřazeni abecedně podle počátečních písmen svých příjmení a jsou soudem ustanovováni postupně právě v tomto stanoveném pořadí. V případě, že by došlo k ustanovení obhájce, u kterého byl dán některý z důvodů pro jeho vyloučení z obhajoby nebo není schopen obhajobu vykonávat, ustanoví příslušný soud následujícího advokáta zapsaného v pořadníku.²³⁰ Důvodem vzniku těchto pořadníků byla snaha zamezit opakovanému ustanovování některých advokátů a současně umožnit advokátům nemajícím zájem vykonávat obhajobu v trestních věcech, vymanit se z povinnosti výkonu nutné obhajoby.²³¹ Právě důvod vložení § 39 odst. 2 a odst. 3 do trestního řádu, které příliš nesouvisí s úpravou práv obviněného, ale spíše s úpravou

²²⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. ledna 2003, sp. zn. 6 Tdo 1062/2002.

²²⁹ Dle ust. § 13 odst. 1 zákona o advokacii, je sídlem advokáta jeho místo podnikání zapsané v seznamu advokátů. Každý advokát tak může být zapsán v pořadníku pouze v obvodu či sídle jednoho soudu okresního, krajského a vrchního. Jinak tomu však je u obvodních soudů v Praze, zde se za sídlo advokáta považuje celé hlavní město a tudíž zde advokáti mohou být ustanoveni obhájci kterýmkoli ze zdejších obvodních soudů.

²³⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 295-296.

²³¹ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 184-185.

jakési obchodní soutěže mezi advokáty, je trnem v oku některým odborníkům a jsou přesvědčeni, že tato ustanovení nemají být v trestním řádu vůbec obsažena.²³² Osobně však tento názor nesdílím. Naopak považuji za správné, že obviněný, na něhož se vztahuje některý z důvodů nutné obhajoby, má v trestním řádu jasně a zřetelně upravený způsob realizace jeho povinnosti mít v trestním řízení obhájce, pokud si ho sám nezvolí.

Problém však spatřuji ve způsobu, jakým jsou obhájci obviněným osobám ustanovováni. Zákonodárce se sice úpravou tohoto procesu v trestním řádu pokusil o sjednocení postupu soudů při ustanovování obhájců v případech nutné obhajoby a docílit rovnoměrného ustanovování všech advokátů, kteří o to projeví zájem, avšak o tom, že této spravedlivosti a rovnosti bylo dosaženo, nejsem zdaleka přesvědčen. Ostatně o tom, že advokáti sami nejsou spokojeni se současným způsobem ustanovování, je možné se přesvědčit například ze zápisů schůze představenstva České advokátní komory, kde se pravidelně již několik let objevují pochybnosti o správnosti současné právní úpravy.²³³

Výtky advokátů vycházejí z jejich praxe a směřují zejména vůči postupu orgánů činným v trestním řízení. Ty dle stížností mnohých advokátů v některých případech mají před odesláním opatření o ustanovení obhájce advokátovi, jenž má být dle pořadníku v daném případě ustanoven, zavolat z anonymizovaného telefonního čísla, po krátkém zazvonění hovor ukončit, formou úředního záznamu učinit poznámku, že volaný advokát nebyl zastižen, a že z toho důvodu tak tento advokát nemohl být v daném případě ustanoven obhájcem. Takto mají stejným způsobem orgány činné v trestním řízení postupovat v pořadníku dále. Skutečnost, že na telefonní číslo daného advokáta bylo voláno, je patná z výpisu hovorů, ovšem délka tohoto „hovoru“ již uvedena nikde není a není ji ani možné žádným způsobem zpětně dohledat. Právě tímto způsobem mají orgány činné v trestním řízení dle tvrzení některých advokátů dosahovat ustanovení jimi předem vybraného advokáta či alespoň zabránit ustanovení obhájce, jež sami nepovažují za vhodného, který je však v daném případě dle pořadníku na řadě.

²³² VÁVRA, Libor. O obhájci z pořadníku. *Právní prostor* [online]. 2015 [cit. 2016-03-03], Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/o-obhajci-z-poradniku>

²³³ Srov. Zápis z 24. schůze představenstva České advokátní komory ze dne 14. a 15. prosince 2015 [online]. 2015 [cit. 2016-03-03], Dostupné z: http://www.cak.cz/assets/pro-advokaty/aktuality/zapis_24_predstavenstvo_2015_12_14.pdf

K výše uvedenému je možné namítnout a i ve skutečnosti se tomu tak děje, že stížnosti advokátů na současný způsob ustanovování obhájců jsou motivovány výhradně jejich finanční zainteresovaností na výkonu nutné obhajoby a nikoli ochranou práv obviněných. I když je zřejmě z velké části pravdou, že finanční stránka věci je pro advokáty významná, věřím, že není zdaleka jediným důvodem projevovaného nesouhlasu. Osobně považuji současný způsob ustanovení obhájce v případech nutné obhajoby za nevýhodný nikoli pro advokáty, ale zejména pro obviněné. A to z toho důvodu, že pokud je skutečně pravdou výše popsaná praxe takzvaného prozvánění advokátů anonymizovanými čísly za účelem ustanovení určitého obhájce, se kterým se konkrétním orgánům činným v trestním řízení nejlépe spolupracuje, je takovýto postup kardinálním porušením práv obviněné osoby a není možné ho tolerovat. Je totiž zřejmé, jak už ostatně bylo v této práci zmíněno, že policejnímu orgánu se nejlépe provádí vyšetřování bez účasti obhájce či v případě nutné obhajoby alespoň s obhájcem, který do postupu policejního orgánu zasahuje co možná nejméně. Pasivita takto ustanoveného obhájce a nevyužívání práv obviněného v celé jejich šíři, může mít pro obviněného nedozírné následky.

Za vhodnější způsob úpravy postupu při ustanovení obhájce obviněnému v případě jeho nutné obhajoby považuji právní úpravu v trestním řádu Rakouské spolkové republiky. Zde soud rozhoduje výhradně o tom, zda obviněnému bude obhájce ustanoven a určení konkrétního obhájce již ponechává na Rakouské advokátní komoře, respektive jejím příslušném výboru dle sídla soudu, který o ustanovení obhájce rozhodl.²³⁴ Obviněný má navíc právo vyjádřit se k tomu, kterého advokáta by si přál jako svého obhájce a výbor je při svém rozhodování k tomuto přání povinen přihlídnout.²³⁵ Tento způsob ustanovení pokládám v porovnání s českou právní úpravou za lepší hned v několika bodech. Předně je dle mého správné, že tím, kdo o určení konkrétního obhájce rozhoduje, není soud, ale samosprávná stavovská organizace, která není žádným způsobem zapojena do trestního řízení. Navíc je to právě ona, kdo advokáty sdružuje, a které jsou advokáti též odpovědní za svá kárná provinění. Právě vztah komory a advokáta považuji za rozhodující, proč by měla být Česká advokátní

²³⁴ Srov. ust. § 62 odst. 1 StPO.

²³⁵ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 358.

komora orgánem příslušným pro výběr ustanoveného obhájce v České republice. Dle mého by se přenesení této povinnosti shodovalo jednak s úkoly České advokátní komory, které propaguje sama komora na svých internetových stránkách a kterými má být zejména ochrana a garance kvality právních služeb poskytovaných advokáty.²³⁶ A navíc právě Česká advokátní komora má nejlepší předpoklad pro to, aby byl obviněnému spravedlivě a nezávisle ustanoven příslušný advokát. Na rakouské právní úpravě postupu při ustanovení obhájce obviněnému vyzdvihují i prostor vytvořený pro projev vůle obviněného, díky čemuž není obviněný bez dalšího postaven před soudem ustanoveného obhájce a neplní tak při tomto procesu pouze pasivní roli předmětu. Ostatně možnost označit advokáta, kterého by obviněný požadoval jako obhájce v trestní řízení, které je proti němu vedeno, dává obviněnému též Německý trestní řád, konkrétně pak jeho ust. § 142 odst. 1. Věřím, že možnost vyjádřit se k osobě obhájce, který by měl být dané osobě ustanoven, by byla široce využívána zejména obviněnými, kteří již byli v minulosti některým z advokátů obhajováni a mají v něj důvěru. Ostatně i tento advokát již má o obviněném určité znalosti a dokáže s ním lépe a rychleji zahájit spolupráci při výkonu obhajoby. Jelínek navíc upozorňuje i na časté problémy soudu při vyhledávání obhájce, kterého je třeba obviněnému ustanovit v neobvyklou pracovní dobu či v den pracovního klidu, a které tak zbytečně zatěžují českou justici.²³⁷

S výše popsaným přenesením povinnosti při ustanovení obhájce na Českou advokátní komoru souhlasí nejen sama Česká advokátní komora, ale i kolegium předsedů Krajských soudů. Dle jejich názoru by takovýto postup byl nejvhodnější a odstranil by též aktuální pochybnosti advokátů o správnosti současné právní úpravy.²³⁸ *De lege ferenda* by bylo vhodné změnit postup při ustanovení obhájce obviněným osobám v případech nutné obhajoby tak, aby ustanovení konkrétního obhájce prováděl nikoli soud, ale nově vytvořený orgán České advokátní komory. Předseda senátu a v přípravném řízení soudce by tak rozhodovali pouze o tom, že obviněnému bude ustanoven obhájce. V dalším by se soud již obrátil na příslušný orgán České advokátní

²³⁶ Česká advokátní komora. [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.cak.cz/>

²³⁷ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 172-173.

²³⁸ Zápis z 13. schůze představenstva České advokátní komory ze dne 9. a 10. prosince 2014, [online]. 2014 [cit. 2016-03-03], Dostupné z: http://www.cak.cz/assets/pro-advokaty/aktuality/zapis_13_predstavenstvo_2014_12_09.pdf

komory, který by vedl pořadník dle ust. § 39 odst. 2 TŘ, od něhož by se však v odůvodněných případech mohl na přání obviněného odchýlit. V případě telefonického ustanovení obhájce by tento orgán na rozdíl od orgánu činných v trestním řízení zásadně nepoužíval skrytá telefonní čísla.

V souvislosti s nutnou obhajobou je též často skloňovaná otázka kvalita vykonávané obhajoby ustanoveným obhájcem. V první řadě je k tomuto tématu třeba uvést, že výkon obhajoby je výhradně věcí obviněného a jeho obhájce. Jakákoli svévolná ingerence ze strany orgánu činných v trestním řízení či státu do způsobu vedení obhajoby, je vyloučena. Rovněž ani za případné selhání obhájce při výkonu obhajoby není žádný z těchto vedlejších subjektů zásadně odpovědný.²³⁹ Výjimkou a povinností státu skutečně do vztahu obhájce a obviněného intervenovat, je skutečnost, kdy hrozí porušení čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, zjevným neplněním povinností obhájce, jež byl na tuto skutečnost předem upozorněn.²⁴⁰ Je nepochybné, že takovýto zásah bude zcela výjimečný a dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva je v drtivé většině spojen s absolutní nečinností obhájce. V případě, že se orgány činné v trestním řízení o nečinnosti ustanoveného obhájce dozví, musí ustanovit obviněnému jiného obhájce či učinit jiná vhodná opatření, aby obhájce začal řádně plnit své povinnosti.²⁴¹ Této rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva odpovídá ust. § 40a odst. 1 TŘ, dle kterého je soud povinen i bez návrhu rozhodnout o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování z důvodu uvedených v ust. § 37a odst. 1 nebo odst. 2 TŘ nebo nevykonává-li ustanovený obhájce delší dobu obhajobu.²⁴²

²³⁹ REPÍK, Bohumil. Advokát ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dokončení), *Bulletin advokacie*, 2012, č. 11-12, s. 23.

²⁴⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Imbroscia proti Švýcarsku ze dne 24. října 1993, A č. 275.

²⁴¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Artico proti Itálii ze dne 13. května 1980, A č. 37.

²⁴² Pod větou, že: „*ustanovený obhájce nevykonává delší dobu obhajobu*“ je dle Vantucha třeba podřadit zejména situace, kdy předmětný advokát byl vyškrtnut ze seznamu advokátů nebo mu byl pozastaven výkon advokacie. Důvodem však může být též dlouhodobá nemoc obhájce, jeho pracovní vytížení, ale i snaha obhájce vyhýbat se plnění povinnosti obhajovat obviněného, kterému byl ustanoven. Srov. VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 90-91.

Jsem přesvědčen, že popsané omezení či téměř nemožnost státu a orgánů činných v trestním řízení svévolně zasahovat do vztahu obhájce a obviněného, je správné a i v budoucnu by měl být tento stav v nezměněné podobě zachován. V opačném případě by hrozilo, že by se tento vztah a potažmo i způsob vedení obhajoby, stal předmětem kontroly a nepřipustných zásahů.

Pokud je však sám obviněný tím, kdo není s výkonem obhajoby ustanoveným obhájcem spokojen, má hned několik možností, jak tuto skutečnost napravit. V první řadě má stále právo si podle ust. § 37 odst. 2 TŘ sám zvolit jiného obhájce. Pokud tohoto práva z jakéhokoli důvodu využít nechce, může se se stížností na výkon své obhajoby ustanoveným obhájcem obrátit na příslušný orgán činný v trestním řízení, jež mu obhájce ustanovil a žádat zproštění obhajování tímto ustanoveným obhájcem dle § 40 TŘ. V případě, že soud skutečně shledá důvody pro vyhovění podané žádosti, ustanoveného obhájce zproští povinnosti obhajování a bezodkladně obviněnému ustanoví obhájce nového.²⁴³ Další možností, jak se teoreticky domoci řádného výkonu obhajoby obhájcem, je podání podnětu na zahájení kárného řízení České advokátní komory. Ostatně i Ústavní soud judikoval, že pokud ustanovený obhájce neplní řádně své povinnosti či pokud poskytuje právní pomoc *non lege artis* a nejde přitom o trestný čin, je třeba nápravu sjednat prostřednictvím České advokátní komory.²⁴⁴ Ať už však obviněný užije kterýkoli ze zmíněných postupů či nevyužije-li žádného z nich, nejsou jeho případné námitky proti způsobu či kvalitě vedení obhajoby obhájcem důvodem k podání mimořádného opravného prostředku.²⁴⁵ Z toho vyplývá, že svou nespokojenost s výkonem obhajoby musí obviněný řešit okamžitě a nikoli až po pravomocném skončení předmětného řízení.

Právo žádat zproštění povinnosti obhajování dle ust. § 40 TŘ, jak bylo popsáno výše, má nejen obviněný, ale též ustanovený obhájce. A to i přes to, že trestní řád ukládá obhájci povinnost obhajobu převzít. Pro vyhovění této žádosti o zproštění povinnosti

²⁴³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.října 2013. Praha: Leges, 2013. s. 612.

²⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 9. září 1999, sp. zn. III. ÚS 510/98.

²⁴⁵ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 167-168.

obhajování však musí existovat důležité důvody. V opačném případě soud žádosti nevyhoví. Výčet těchto důležitých důvodů a to ani demonstrativní, však trestní řád neobsahuje. Praxe však dovodila, že jsou jimi zejména důvody uvedené v ust. § 19 a ust. § 20 zákona o advokacii, kde je stanoveno, kdy je advokát povinen poskytnutí právních služeb odmítnout nebo od smlouvy o poskytnutí právní pomoci odstoupit. Nejčastějšími důvody pro zproštění povinnosti obhajoby, je zřejmě narušení nezbytné důvěry mezi obviněným a ustanoveným obhájcem či skutečnost, že ustanovený obhájce v téže věci obhajuje jiného obviněného, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy obviněného, jemuž byl ustanoven. Důvodem pro zproštění povinnosti obhajování, však naopak není pracovní vytížení ustanoveného obhájce či jeho vnitřní výhrada k činu, kterého se obviněný dopustil nebo k samotné osobě obviněného.²⁴⁶ Nicméně je třeba doplnit, že konečné rozhodnutí, zda v daném případě byly skutečně naplněny důvody pro zproštění povinnosti obhajování ustanoveným obhájcem, vždy zůstává na předsedovi senátu, popřípadě soudci.²⁴⁷ V případě, že soud podané žádosti vyhoví, neprodleně ustanoví obviněnému obhájce nového bez nutnosti určení lhůty dle ust. § 38 odst. 1 TR. Závěrem je k otázce zproštění povinnosti obhajování dle ust. § 40 TR třeba uvést, že soudy řeší podané žádosti veskrze kladně a důvody pro jejich vyhovění vykládají spíše širěji. Důvodem pro to je zejména skutečnost, že se ustanovený obhájce k případné žádosti klienta velmi často připojí. Absurdní by pak byla snaha soudu nutit obviněného a ustanoveného obhájce ke spolupráci při výkonu obhajoby.²⁴⁸

Jak jsem již zmínil, otázka kvality výkonu obhajoby ustanoveným obhájcem je širokou veřejností mnohdy zpochybňována. Navíc je často spojována s představou nenáročného, velkého a hlavně bez ohledu na kvalitu odvedené práce, jistého příjmu ustanoveného obhájce. Dle mého je tomu tak neprávem a jsem přesvědčen, že tento názor veřejnosti pramení z neznalosti této problematiky. Domněnka, že by advokát mohl svou praxí provozovat výhradně z příjmů za výkon ustanoveného obhájce v trestním řízení, je lichá. Stejně tak i to, že by výkon obhajoby byl pro advokáta jednoduchým a

²⁴⁶ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 178-179.

²⁴⁷ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 88-93.

²⁴⁸ JEŽEK, Vladimír. Právní povaha určení advokáta podle § 18 odst. 2 zákona o advokacii, *Bulletin advokacie*, 1999, č. 8, s. 12.

časově nenáročným přivýdělkem. Předně ustanovení obhájcem vzhledem ke stále stoupajícímu počtu zapsaných advokátů není časté, jak se veřejnost domnívá. Ze zkušeností advokátů vyplývá, že advokáti se sídlem v hlavním městě jsou ustanovováni obhájci i přes to, že zde vykonává působnost deset obvodních soudů, pouze několikrát do roka a jen o něco málo častěji jsou ustanovováni obhájci se sídlem v působnosti jednotlivých okresních soudů. O jednoduchou a nenáročnou činnost se zcela jistě také nejedná. I když odhlédneme od nutnosti vysoké erudice v oblasti trestního práva, která je u obhájce presumována, je výkon obhajoby též velmi psychicky a časově náročný. Dle odborné studie porovnávající hladiny stresu mezi právníky zaměřenými na civilní a na trestní právo, jsou právníci poskytující právní služby v oblasti trestního práva vystaveni mnohem většímu stresu než jejich kolegové. Dle odborníků je tomu tak zejména proto, že v trestním právu je na advokáty přenášena nesrovnatelně větší míra odpovědnosti, než je tomu v civilním právu.²⁴⁹

Domnívám se, že hlavním důvodem, proč advokát souhlasí se zápisem svého jména do pořadníku dle ust. § 39 odst. 2 trestního řádu či proč je vůbec ochoten obhajobu v trestním právu vykonávat, není finanční odměna za poskytnuté právní služby, ale unikátnost trestního práva jako právního odvětví, jež dává možnost realizovat a dále rozvíjet schopnosti advokáta a přitom pomoci řádně uplatnit práva těch, kteří tak nedokáží učinit sami, a kteří jsou často ohroženi život měnicími následky. Věřím, že žádný advokát nedělá při výkonu obhajoby rozdíl podle toho, jak právní vztah mezi ním a obviněným vznikl. Zda tomu bylo na základě zmocnění obviněným nebo na základě ustanovení soudem. Pokud by se však našel obhájce, který by výkon obhajoby prováděl v rozporu se zájmy obviněného, má obviněný, jak již bylo v této podkapitole uvedeno, možnost obrátit se na orgány činné v trestním řízení či přímo na Českou advokátní komoru.

Závěrem této kapitoly je třeba zodpovědět otázku, jaké následky má pro obviněného a potažmo pro celé trestní řízení skutečnost, že obviněný obhájce v trestním řízení neměl, ačkoli se jednalo o některý z důvodů nutné obhajoby dle ust. § 36 či § 36a a

²⁴⁹ HASNAIN, Nazirul. NAZ, Iram. BANO, Samina. Stress and Well-Being of Lawyers, *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*. 2010, Vol.36, No.1, s. 165-168. [cit. 2016-03-03], Dostupné z: <http://medind.nic.in/jak/t10/i1/jakt10i1p165.pdf>

obviněný se obhájce nevzdal. Tedy, obviněný si obhájce i přes zákonem stanovenou povinnost nezvolil, nebyl mu ani ustanoven soudem a přesto byly v trestním řízení provedeny jiné než neodkladné procesní úkony. Trestní řád tuto skutečnost považuje za porušení práva obviněného na obhajobu a podstatnou vadu řízení mající zásadní dopad na vývoj tohoto trestního řízení. V případě, že totiž tato vada není napravena, jedná se dle ust. § 188 odst. 1 písm. e) TŘ o důvod pro vrácení věci státnímu zástupci k došetření při předběžném projednání obžaloby, popřípadě o důvod pro zrušení rozsudku soudu prvního stupně v odvolacím řízení dle ust. § 258 odst. 1 písm. a) TŘ.

O jak závažnou vadu řízení se jedná a potažmo i o jak důležité právo bylo porušeno, je patrné mimo jiné i z toho, že skutečnost, že obviněný neměl v řízení obhájce, ač ho podle zákona mít měl, je důvodem pro dovolání dle ust. § 265 odst. 1 písm. b) TŘ. A jedná se též o vadný postup řízení, pro který může být použit i další mimořádný opravný prostředek a to stížnost pro porušení zákona.

Na úplný konec této kapitoly připomínám, že obhájce je obviněnému ustanoven soudem pouze po dobu, po kterou trvá některý z důvodů nutné obhajoby. Obhájcovo ustanovení nejčastěji zanikne při skončení trestního stíhání, avšak i poté je ustanovený obhájce oprávněn dle ust. § 41 odst. 5 TŘ podat za obžalovaného dovolání a zúčastnit se řízení o dovolání u Nejvyššího soudu a rovněž i podat žádost o milost a o odklad výkonu trestu.²⁵⁰ Důvodem, proč práva obhájce k výkonu obhajoby náhle neskončí, je snaha zákonodárce ochránit práva obviněného v celé jejich šíři a dosáhnout spravedlivého rozhodnutí a nikoli pouze hájit jeho práva v přesně vymezeném úseku trestního řízení, po jehož uplynutí se obviněný ocitne v trestním řízení náhle bez odborné pomoci. Rozhodnutí o zrušení ustanovení obhájce v řízení před soudem učiní předseda senátu a v přípravném řízení soudce.²⁵¹

²⁵⁰ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014. s. 86-87.

²⁵¹ Ust. § 39 odst. 1 TŘ.

6. Náklady nutné obhajoby v rámci trestního řízení

Je samozřejmé, že za poskytování právních služeb náleží každému obhájci odměna. A to společně s náhradou hotových výdajů, náhradou za promeškaný čas a případné cestovné. Poskytování právních služeb v případech nutné obhajoby obviněných osob není výjimkou.

Pro určení metody, která stanoví výši odměny obhájce v jednotlivých případech, je rozhodující způsob vzniku zastoupení obviněného obhájcem, jak byl popsán v předchozí kapitole. V případě zvoleného obhájce si buď obhájce s obviněným výši odměny sami smluvně dohodnou²⁵² nebo její výpočet ponechají na vyhlášce Ministerstva spravedlnosti, takzvaném advokátním tarifu.²⁵³ Je přitom zcela nerozhodné, zda je obviněný dle trestního řádu povinen obhájce mít či nikoli. Oproti tomu ustanovenému obhájci je výše jeho odměny stanovena výhradně tímto advokátním tarifem. Zásadním rozdílem však je, že obhájce, který byl obviněnému v případě jeho nutné obhajoby ustanoven, má nárok na odměnu, náhradu hotových výdajů a náhradu za promeškaný čas nikoli vůči obviněnému, ale vůči státu. Skutečná výše odměny ustanoveného obhájce se vždy odvíjí od tarifní hodnoty stanovené pro mimosmluvní odměnu a od druhu a počtu obhájcem provedených úkonů právní služby v daném případě, přičemž o výši odměny a náhradě hotových výdajů ustanoveného obhájce rozhodne vždy na návrh obhájce ten orgán činný v trestním řízení, kdy obhájci skončila povinnost obhajovat.²⁵⁴

Skutečnost, že právě stát je subjektem, vůči kterému má ustanovený obhájce nárok na odměnu za poskytování právních služeb v daném případě, je, jak již bylo v této práci zmíněno, jedním z hlavních důvodů snahy zákonodárce redukovat šíři právní úpravy nutné obhajoby v českém právním řádu. V této kapitole bych se proto chtěl podrobně zaměřit na tuto problematiku a pokusit se nalézt a navrhnout řešení, která by

²⁵² Výše této odměny je buď určena dohodou konkrétní částky, za kterou bude právní služba obhájcem poskytnuta nebo si smluvní strany pouze stanoví způsobu výpočtu odměny obhájce. Jako způsob tohoto výpočtu se pak nejčastěji sjednává čas, který obhájce danému případu věnuje. I když žádný právní předpis nestanovuje nejvýše ani nejméně přípustnou výši smluvené odměny, musí být dle § 4 odst. 3 advokátního tarifu vždy přiměřená a nesmí být ve zřejmém nepoměru k hodnotě a složitosti věci.

²⁵³ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „advokátní tarif“).

²⁵⁴ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 406.

zákonodárce mohl učinit namísto mechanického navýšení horní hranice trestní sazby odnětí svobody či jiného zúžení důvodů pro povinné zastoupení obviněného obhájcem.

Z výše uvedeného se může jevit, že snaha státu o snížení nákladů hrazených ustanoveným obhájcem v případech nutné obhajoby, vyplývá z jeho zákonné povinnosti tyto náklady nést. Ostatně o tom, že právě stát je tím subjektem, který je s konečnou platností povinen uhradit odměnu a hotové výdaje ustanovenému obhájci, jsou nejednou přesvědčeni i sami obvinění, kterým byl obhájce ustanoven. Stát však tyto náklady nese pouze prozatímně, aby zajistil hladký průběh trestního řízení, a aby výkon obhajoby ustanoveným obhájcem nebyl ovlivněn pochybnostmi, zda mu obviněný za výkon obhajoby zaplatí.²⁵⁵ Dle ust. § 152 odst. 1 písm. b) TŘ, vzniká obžalovanému v případě, že byl pravomocně uznán vinným, povinnost nahradit státu odměnu a hotové výdaje uhrazené jemu ustanovenému obhájci. Pokud si obviněný obhájce zvolí a trestní stíhání je zastaveno či skončí zproštěním obvinění, odpovídá v tomto smyslu za škodu způsobenou zahájením (vedením) trestního stíhání podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, stát. Mezi tuto škodu dle ustálené soudní praxe náleží i náklady obviněného vynaložené na svou obhajobu.²⁵⁶

Důvodem, proč se stát i přes to, že *de iure* obecně nenese náklady spojené s nutnou obhajobou, těmito náklady opakovaně zabývá, je skutečnost, že se jen část státem vyplacené sumy ustanoveným obhájcem od odsouzených vrátí zpět do státní pokladny. Ze státního závěrečného účtu za rok 2014 je možné vyčíst, že ke konci roku 2014 evidovalo Ministerstvo spravedlnosti neuhrazené pohledávky za náklady na ustanovené advokáty v celkové výši 2.428.004.000,- Kč, přičemž vymahatelnost těchto pohledávek činí dle dostupných údajů pouhých 2,9 % této částky.²⁵⁷ Postupné snižování vymahatelnosti pohledávek za náklady nutné obhajoby můžeme ostatně pozorovat již

²⁵⁵ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 399-400.

²⁵⁶ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. října 2008, sp. zn. 28 Cdo 1548/2006.

²⁵⁷ Závěrečný účet Ministerstva spravedlnosti ČR za rok 2014, [online]. 2015 [cit. 2016-03-03], s. 10-11, Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5901&d=342597>

delší dobu, například ještě v roce 2006 ministerstvo spravedlnosti uvádělo, že se mu daří po odsouzených vymoci více než 5 % z dlužné částky za příslušný kalendářní rok.²⁵⁸

I přes to, že stát není účelně schopen od pravomocně odsouzených vymoci zpět drtivou většinu nákladů spojených s jejich nutnou obhajobou, vykazují náklady státu vynaložené ze státního rozpočtu na odměny ustanoveným advokátům v trestním řízení sestupnou tendenci. Toto je možné vyčíst z následující tabulky, kde jsou tyto náklady státu za období posledních pěti let přehledně zobrazeny.

Tabulka č. 1: Náklady státu vynaložené na odměny ustanovených obhájců od roku 2010 do roku 2014

		2010	2011	2012	2013	2014
Náklady vynaložené státem na nutnou obhajobu	tis. Kč	555 908	532 675	474 950	436 105	438 017

Zdroj: KRYM, Ladislav. Náklady, které stát vynaložil na obhajoby ex officio a na zastupování v civilním řízení (nemajetných osob). *Česká advokátní komora*. [online]. 15. 4. 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=14431>

Z Tabulky č. 1 je patrné, že zatímco ještě v roce 2010 činila roční výše nákladů státu vynaložených za nutnou obhajobu více než 555 milionů korun, v roce 2014 byla tato částka nižší o více než 117 milionů korun. Tato skutečnost je ovlivněna zejména opakovanou moderací sazby mimosmluvní odměny za úkony právních služeb ustanoveného obhájce stanovené advokátním tarifem. Vyhláškou č. 399/2010 Sb., ze dne 15. prosince 2010, došlo nejprve s účinností dne 1. ledna 2011 ke změně advokátního tarifu, kterou byl do této vyhlášky vložen § 12b, kterým se sazba mimosmluvní odměny podle ust. § 7 této vyhlášky za úkony právních služeb ustanoveného obhájce v trestním řízení snížila namísto do té doby ust. § 15a advokátního tarifu o stanovených 10 % o 30 %. K tomuto dalšímu snížení mimosmluvní odměny ustanovených obhájců došlo i přes to, že ustanovení § 15a bylo do advokátního tarifu vloženo za účelem pouze prozatímního odlehčení zátěže státní pokladny

²⁵⁸ VOTRUBOVÁ, Andrea. Nutná obhajoba stojí stát půl miliardy, vrátí se zlomek. *Česká advokátní komora*. [online]. 29. 3. 2007 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=1659>

způsobené odstraňováním následků katastrofálních povodní, které postihly Českou republiku v roce 1997.²⁵⁹

O několik let později byl vyhláškou č. 486/2012 Sb., ze dne 20. prosince 2012, § 12b z advokátního tarifu odstraněn a namísto toho bylo omezení sazby mimosmluvní odměny přesunuto do § 12a odst. 1 a sníženo na dodnes platnou výši 20 %. Současně s tím odstavec druhý tohoto paragrafu stanovil, že sazba za jeden úkon právní služby ustanoveného obhájce v trestním řízení může činit nejvýše pět tisíc korun českých.

Mám za to, že stát svými zásahy do advokátního tarifu a ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě, jednoznačně usiluje o snížení svých vlastních výdajů spojených s nutnou obhajobou, přičemž tak činí zcela bez ohledu na kvalitu poskytované obhajoby a důsledků tím pro obviněné plynoucí. Ostatně moderace odměn ustanovených obhájců a zakotvení například ust. § 36b o možnosti obviněného vzdát se obhájce i v některých případech nutné obhajoby do trestního řádu, provedené v minulých letech, jsou toho dokladem. Jsem přesvědčen, že v případě, že by státní rozpočet nebyl náklady nutné obhajoby nikterak zatížen, stát by zcela upustil od tendencí rozsah nutné obhajoby jakkoli omezovat a více by dbal na práva obviněných osob.

6.1 Vliv snižování odměny na kvalitu obhajoby

Jak z výše uvedeného vyplynulo, ustanovenému a v některých případech též zvolenému obhájci, náleží mimosmluvní odměna za jeho úkony při poskytování právních služeb ve výši stanovené advokátním tarifem. Výčet úkonů, za něž náleží obhájci odměna, nalezneme v ust. § 11 tohoto advokátního tarifu. Patří sem například první porada s klientem včetně převzetí a přípravy obhajoby, další porada s klientem přesahující jednu hodinu, písemné podání soudu nebo jinému orgánu ve věci samé, účast při vyšetřovacích úkonech v přípravném řízení, a to každé započaté dvě hodiny, prostudování spisu při ukončení vyšetřování, a to každé započaté dvě hodiny, účast při úkonu správního či jiného orgánu, účast na jednání před soudem nebo jiným orgánem a v neposlední řadě též podání opravných prostředků v dané věci.

²⁵⁹ PAPEŽ, Vladimír. Předpisy o odměňování advokátů: komentář, *Bulletin advokacie*, 2006, č. 9, s. 73.

Ve spojení s povinnostmi obhájce stanovené mu ust. § 41 TR je jasně patrné, že náležitý výkon obhajoby je pro advokáta náročný nejen, co se týče jeho odborných znalostí, ale též časového vytížení, kdy kromě samotné účasti při vyšetřovacích úkonech či přípravě písemných podání, musí obhájce v případě, kdy se obviněný nachází ve výkonu vazby, za ním dojíždět někdy i desítky kilometrů daleko. Otázka výše odměny, jež obhájci za vykonanou práci náleží, tak zcela jistě pro něho není vedlejším faktorem.

Státem nastavená tendence snižování odměn ustanoveným obhájcům následně dle mého názoru negativně ovlivňuje kvalitu poskytovaných právních služeb obviněným osobám. Nezřídka se lze v současné době setkat s odmítavým postojem řady zkušených obhájců být zapsán v pořadníku advokátů, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci.²⁶⁰ Důvodem, proč ustanovování odmítají je právě časová, odborná a psychická náročnost obhajoby, která dle jejich názoru není vyvážena dostatečným finančním ohodnocením, které navíc obhájce od státu obdrží za velmi dlouhou dobu od svého ustanovení. Více než výše odměny je právě tato časová prodleva s úhradou odměny krucální pro začínající advokáty, pro něž tato prodleva s úhradou dlouhotrvajících trestních řízení, může znamenat významné finanční potíže.²⁶¹

Na této situaci dle advokátů nic nemění ani ust. § 151 odst. 3 trestního řádu, podle kterého může orgán činný v trestním řízení na návrh obhájce přijmout opatření, aby byla obhájci poskytnuta ještě před skončením trestního stíhání přiměřená záloha na odměnu a náhradu hotových výdajů. Na poskytnutí této finanční zálohy totiž není žádný právní nárok a záleží vždy výhradně na úvaze orgánu činného v trestním řízení, zda žádosti obhájce vyhoví či nikoli.

Souhlasím tak s postojem České advokátní komory, dle které: „*snížení odměny ustanoveným advokátům povede ke snížení zájmů těchto advokátů poskytovat právní služby v daných případech, což může vést ke snížení vymahatelnosti práva a k ohrožení*

²⁶⁰ Ust. § 39 odst. 2 TR.

²⁶¹ DRESSLEROVÁ, Soňa. Obhajoba ex offa – zlatý důl?, *Bulletin advokacie*, 2000, č. 9, s. 90.

*základních práv a svobod těch, jejichž práva a oprávněné zájmy mají být ustanoveným advokátem hájeny a posuzovány.*²⁶²

Domnívám se proto, že stát by se měl namísto tendenčního snižování výše mimosmluvní odměny stanovené advokátním tarifem, pokusit nalézt jiné řešení, které by ulevilo státnímu rozpočtu.

6.2 Bezplatná obhajoba a obhajoba za sníženou odměnu

Jak již bylo uvedeno, obhájci náleží za poskytování právních služeb odměna a v případě odsouzení obviněného, kterému byl obhájce ustanoven, má tento odsouzený ze zákona povinnost nahradit státu odměnu a hotové výdaje uhrazené jemu ustanovenému obhájci. Je však zapotřebí zdůraznit, že tato povinnost neplatí pro všechny obviněné absolutně. V souladu s čl. 40 odst. 3 Listiny, obsahuje trestní řád v § 33 odst. 2 ustanovení, dle kterého obviněný, který osvědčí, že nemá dostatek finančních prostředků, aby si hradil náklady obhajoby, má právo na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu. Toto ustanovení se vztahuje jak na případ, kdy obviněný je dle trestního řádu povinen mít obhájce, tak i na případy, kdy se na něho žádný z důvodů nutné obhajoby nevztahuje.²⁶³

O oprávněnosti tohoto nároku rozhodne na návrh obviněného či dalších zákonem oprávněných osob, předseda senátu a v přípravném řízení soudce. Tyto další zákonem oprávněné osoby, které mohou požádat soud o bezplatnou obhajobu obviněného, jsou příbuzní v pokolení přímém, sourozenci obviněného, jeho osvojitelé, osvojenci, manžel, partner nebo druh, popřípadě též zúčastněná osoba.²⁶⁴ Tedy osoby mající k obviněnému určitý bližší vztah.

V praxi se k osvědčení nemajetnosti obviněného používá například potvrzení od příslušného úřadu práce, že obviněný je zařazen do evidence uchazečů o zaměstnání, daňové přiznání, potvrzení o přiznání podpory v nezaměstnanosti či důchodový

²⁶² Vyjádření České advokátní komory k návrhu vyhlášky, kterou se mění vyhláška č. 177/1996 Sb., advokátní tarif, ve znění pozdějších předpisů, [online]. 2010 [cit. 2016-03-03], Dostupné z: http://www.cak.cz/assets/nvtarif_cak.doc

²⁶³ ŠÁMAL, Pavel. Král, Vladimír. Baxa, Josef. Púry, František. *Trestní řád. Komentář*. I. díl. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 176.

²⁶⁴ Ust. § 37 odst. 1 TŘ.

výměr.²⁶⁵ Konkrétní určení výše peněžních prostředků, které je možné považovat za nedostatečný pro náhradu nákladů obhajoby, však zákon dále nespecifikuje a je tak třeba každý případ posuzovat samostatně. Vždy je však třeba brát v potaz celkovou hospodářskou situaci této osoby a rovněž zhodnotit, zda je případná insolventnost obviněného přechodné povahy či nikoli. V této souvislosti například Vrchní soud uvádí, že momentální nedostatek finančních prostředků či dokonce nemajetnost osob, které jsou zaměstnány a navíc nemají podstatnější finanční závazky, nezakládá nárok ve smyslu ust. § 33 odst. 2 trestního řádu.²⁶⁶ Nárok obviněnému nevznikne ani tehdy, pokud si nedostatek finančních prostředků přivodil svým nelehkovážným jednáním či způsobem, jež odmítá soudu vysvětlit.²⁶⁷

Pokud však skutečnost, že obviněný nemá dostatek prostředků na náhradu obhajoby, vyplývá již ze shromážděných důkazů a je zde zapotřebí chránit práva obviněného, může předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, o nároku obviněného na bezplatnou obhajobu či obhajobu za sníženou odměnu, rozhodnout i bez návrhu obviněného.²⁶⁸ Typicky takovými obviněnými budou osoby bez domova. Avšak i v tomto případě je nutné splnění zákonných předpokladů doložit. Domnívám se, že české soudy by se měly při svém rozhodování více soustředit na konkrétní obviněné osoby, vždy zkoumat jejich finanční zázemí a samy by měly zvážit, zda v daném případě nemá obviněný nárok na bezplatnou obhajobu či obhajobu za sníženou odměnu a to bezprostředně poté, co se během řízení ukáže, že existují náznaky, že obviněný nemá dostatek finančních prostředků.²⁶⁹ V případech nutné obhajoby, by tyto skutečnosti měl vždy zkoumat též ustanovený obhájce a o možnosti podat soudu návrh na určení nároku na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu, by měl obviněného vždy poučit. Ostatně návrh soudu na vydání rozhodnutí o nároku na bezplatnou obhajobu či obhajobu za sníženou odměnu, může podat i sám obhájce.²⁷⁰

²⁶⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013. s. 413.

²⁶⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. 7 To 99/2004.

²⁶⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. května 1998, sp. zn. 3 Tz 46/98.

²⁶⁸ Ust. § 33 odst. 2 TŘ.

²⁶⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Pakelli v. Germany* ze dne 25. dubna 1983, č. 8398/78.

²⁷⁰ Ust. § 33 odst. 3 TŘ.

Proti usnesení, kterým soud rozhodl o nároku obviněného je přípustná stížnost mající odkladný účinek. V případě, že soud rozhodne pravomocně o tom, že obviněný má nárok na bezplatnou obhajobu, náleží obviněnému právo buď si obhájce sám zvolit nebo mu bude ustanoven soudem. V obou případech bude náklady obhajoby hradit za obviněného stát.²⁷¹ Záleží pak výhradně na úvaze soudu, zda rozhodne, že obviněný má nárok na celou úhradu nákladů, na jejich část či zda mu tato náhrada nepřísluší vůbec. Při svém rozhodování soud není vázán ani rozsahem případného návrhu obviněného.

Zde je třeba zdůraznit, že v případě, že obviněný skutečně prokáže svou nemajetnost a *de facto* tak neschopnost hradit náklady obhajoby, soud mu obligatorně přizná nárok na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu. Soud je povinen při svém rozhodnutí vycházet vždy výhradně z majetkových poměrů obviněného a jakákoli jiná kritéria, jako například povaha trestného činu, ohledně něhož se trestní řízení vede či skutečnosti, zda si obviněný trestní stíhání sám zavínil, jsou dle názoru Nejvyššího soudu pro rozhodnutí irelevantní.²⁷²

Mám za to, že soudy často na právo na bezplatnou obhajobu nenahlížíjí jako na nedílnou součást práva na obhajobu a o návrzích obviněného rozhodují nezdědka negativně i v případech, kdy obviněný skutečně není schopen náklady obhajoby ani částečně hradit. Na takovéto osoby pak zásadním způsobem dopadá nejen samotný soudem uložený trest, ale současně též povinnost uhradit náklady obhájce. A není výjimkou, kdy tuto povinnost úhrady nákladů někteří odsouzení vnímají jako citelnější zásah do jejich života, než samotný uložený trest.

Náklady státu, které mu vznikají v důsledku bezplatné obhajoby a obhajoby za sníženou odměnu, je dle mého třeba chápat jako náklady, které jsou svou povahou nerozlučně spjaty s demokratickým právním státem a jakékoli snahy o jejich snížení odporují jeho základním principům. Jsem přesvědčen, že toto konstatování ostatně platí o všech nákladech státu spojených s nutnou obhajobou obviněných osob.

Závěrem bych jen v krátkosti připomněl opakovanou snahu zákonodárce o přijetí zákona, který by jednotně upravoval systém pro poskytování právní pomoci v řízení

²⁷¹ Ust. § 151 odst. 2 a odst. 6 TŘ.

²⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. října 2011, sp. zn. 11 Tz 49/2011.

před soudy a jinými orgány a stanovil by rovněž pravidla pro její bezplatné poskytování. V současnosti posledním z těchto návrhů byl návrh poslanců Bebarové, Grospiče, Ondráčka, Borky a Markové, který však vláda na svém zasedání v únoru v roce 2015 odmítla.²⁷³ Tento návrh zákona se sice neměl vztahovat na obhájce ustanovené soudem v případech nutné obhajoby v trestním řízení, ale není vyloučeno, že zákonodárce v budoucnu skutečně přistoupí ke komplexní úpravě v současnosti roztříštěné právní úpravy poskytování bezplatné právní pomoci. A to včetně trestního řízení v případech nutné obhajoby. Osobně se však domnívám, že vhodnější a přehlednější je vymezení pravidel pro bezplatnou obhajobu či obhajobu za sníženou odměnu přímo v trestním řád a to zejména ke specifičnosti této problematiky.

6.3 Možná moderace nákladů států spojených s nutnou obhajobou

Je nepochybné, že snaha o dosažení vyrovnaného státního rozpočtu s sebou zákonitě přináší hledání úsporných řešení ve všech jeho složkách. Resort ministerstva spravedlnosti nevyjímaje. Pravdou je i to, že zásada hospodárnosti trestního řízení patří k obecně uznávaným zásadám trestního řízení.²⁷⁴ Je však otázkou, zda institut nutné obhajoby je tím správným místem, kde úspory hledat a zda si to současná situace vůbec vyžaduje. Dle mého názoru je odpověď na obě tyto otázky negativní. A to zejména s ohledem na skutečnost, že náklady, které v roce 2014 vynaložil stát na náklady nutné obhajoby, představují pouze necelá dvě procenta rozpočtu celého resortu ministerstva spravedlnosti a navíc vykazují již několik let sestupnou tendenci.

Kroky zákonodárce a jeho úsporná opatření učiněná v minulých letech, však jednoznačně ukazují, že tento názor zákonodárce bez ohledu na svou politickou příslušnost nesdílí. Jedním z hlavních důvodů, proč tomu tak je, je dle mého názoru politiky a veřejností vřelé přijímání úsporných opatření, která se dotknou advokátského stavu a obviněných osob. To je podle mne způsobeno zejména presentovaným obrazem advokátů, soudních exekutorů a celé justice ve veřejných sdělovacích prostředcích, ale i

²⁷³ Stanovisko vlády k návrhu poslanců Zuzky Bebarové Rujbrové, Stanoslava Grospiče, Zdeňka Ondráčka, Jaroslava Borky a Soni Markové na vydání zákona o zajištění právní pomoci č. 390/1, [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna České republiky, vydáno 18. 2. 2015 [cit. 2016-03-04], s. 1-4. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=112696>

²⁷⁴ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 161.

postojem veřejnosti k základním právům každého, kdo byl obviněn ze spáchání trestného činu. Zejména pak princip presumpce nevinny jakoby v českém zpravodajství prakticky neexistoval. Svou odpovědnost za tento stav však nese rovněž stát, který má povinnost zajistit pozitivními opatřeními, že se tisk bude při tvorbě zpravodajství o trestních věcech držet v mezích věcného a pravdivého zpravodajství.²⁷⁵ Na základě aktuálního dění mám za to, že v České republice tato opatření nejsou nastavena tak, aby stát této své povinnosti skutečně dostál.

I přes to, že moderaci odměn ustanovených obhájců, jak jsem ji popsal výše, skutečně považuji za ohrožení kvality poskytovaných právních služeb, pevně věřím, že se i nadále najdou členové advokátního stavu, kteří budou obhajobu *ex officio* řádně a kvalitně vykonávat. Co však považuji za nepřijatelné, je restriktivní úprava šíře důvodů, pro které obviněný musí mít v trestním řízení obhájce. Mám na mysli zejména v budoucnu po vzoru Slovenské republiky plánované omezení nutné obhajoby jen na zvlášť závažné zločiny, tedy na úmyslné trestné činy, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.²⁷⁶

Přitom jsem přesvědčen, že státem opakovaně tvrzenou neúnosnost výše odměn ustanovených obhájců, je možné vyřešit i bez zásahu do současného rozsahu důvodů vzniku nutné obhajoby a dokonce i bez nutnosti opětovné moderace odměn ustanoveným obhájcům.

Nejprve je však zapotřebí určit, co je příčinou těchto státem tvrzených neúnosných výdajů. Zákonodárce opakovaně ukazuje, že za tuto příčinu považuje vysoké mimosmluvní odměny obhájců stanovené advokátním tarifem. Jejich moderace je skutečně nejrychlejším, nejjednodušším a ve svém výsledku i efektivním způsobem řešením problému státu. A není pochyb, že stejného výsledku bude dosaženo, pokud zákonnou úpravou budou důvody nutné obhajoby redukovány.

²⁷⁵ FROWEIN, Jochen. PEUKERT, Wolfgang. *Europäische MenschenRechtsKonvention: EMRK-Kommentar*. 3., vollst. neu bearb. Aufl. Kehl am Rhein: Engel, 2009. s. 287.

²⁷⁶ Východiska a principy nového trestního řádu, s. 27, Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

Stát však při těchto svých krocích odhlíží nejen od základních práv obviněných osob, ale též od samého faktu, že skutečnou příčinou jeho nákladů je vlastní neúspěšnost státu při vymáhání vynaložených finančních prostředků na odměnu a náhradu nákladů ustanoveným obhájcem po odsouzených. Samotné konstatování, že by se stát měl více soustředit na zvýšení efektivnosti vymáhání justičních pohledávek, však samo o sobě řešení nepředstavuje. A to zvláště proto, že odsouzení často nedisponují žádným majetkem či nejsou schopni si nalézt stálé zaměstnání. Úkolem státu by tak mělo být v první řadě pomoci odsouzeným osobám zaměstnání nalézt. A to ať už se jedná o odsouzené nacházející se ve výkonu trestu odnětí svobody, tak na svobodě. Výsledkem by tak pro stát byl nejen návrat vynaložených finančních prostředků, které by mu plynuly z příjmu odsouzeného do umoření své pohledávky, ale též by zaměstnáním umožnil zpětnou resocializaci odsouzeného do společnosti. V neposlední řadě je třeba připomenout, že recidivní kriminální chování pachatele je dle řady studií jakýmsi vedlejším produktem pobytu pachatele ve vězení.²⁷⁷ Tato skutečnost tak zcela eliminuje účel uloženého trestu. Věřím, že změna způsobu času stráveného ve věznici a následně i mimo něj, který by se více podobal běžnému životu tráveného prací a z toho plynoucích povinností a odměn, by dokázal hrozbu recidivy trestné činnosti odsouzených snížit a tím vlastně i šetřit případné výdaje státu spojené s tímto recidivním jednáním.

Jako vzorová právní úprava pro nalezení správného řešení otázky práce a odměňování odsouzených pachatelů nacházejících se ve výkonu trestu odnětí svobody, se mi osobně jeví právní úprava Švédska. Zde jsou například přímo ve dvou vězeních odsouzenými vyráběny jednoduché montované domy. Za práci, kterou zde vězni vykonávají, dostávají mzdu, jejíž výše odpovídá mzdě, kterou by za tuto práci pobíral jakýkoli jiný dělník. Samotnému vězni je pak vypláceno 25 % z této částky, přičemž zbytek je určen na splácení dluhů vůči státu, podporu rodiny odsouzeného a na návrat odsouzeného do společnosti.²⁷⁸ V České republice je výše pracovní odměny odsouzeného stanovena nařízením vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody a její základní složka činí při

²⁷⁷ TITTLE, Charles. LOGAN, Charles. Punishment and deterrence of deviance. In: *The Economics of Crime and Punishment*, Washington, D. C., 1973, s. 88.

²⁷⁸ SMITH, Dirk van Zyl. SNACKEN, Sonja. Principles of European prison law and policy : penology and human rights, Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 193.

neodborné kvalifikaci odsouzeného celkem 4.500,- Kč měsíčně, přičemž odsouzenému je jako kapesné vypláceno pouze 20 % z čisté pracovní odměny. Toto považuji za neúměrně nízké a pro odsouzené demotivující.

I přes výši odměny za práci odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, lze říci, že i ve věznicích v České republice panuje mezi odsouzenými o výkon téměř jakéhokoli zaměstnání veliký zájem. A to jak pro vyplácenou peněžní odměnu, tak pro možnost získání pochvaly či přeřazení do nižší diferenční skupiny a tudíž podstatného zvýšení pravděpodobnosti vyhovění žádosti o podmíněčné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nebo alespoň žádosti o jeho přeřazení do věznice s mírnějším režimem. Pokud by však bylo třeba i zde motivaci vykonávat práci zvýšit, zavedení progresivního snižování délky trestu v závislosti na odpracované době, by bylo jednoduchým, efektivním a věřím, že i veřejností vřele přijímaným řešením.

Vytvoření pracovních pozic pro odsouzené přímo ve výkonu trestu je možné řešit jednak spoluprací věznice se soukromými společnostmi nacházejícími se v blízkosti věznice či stejně jako v případě Švédska vybudováním výrobních hal přímo v areálu věznice.²⁷⁹ Větší problém však zřejmě je s nalezením stálých pracovních míst pro soudně trestané osoby po jejich propuštění na svobodu. V této souvislosti by bylo vhodné, aby stát či územně samosprávné celky pro tyto osoby samy vytvářely pracovní příležitosti, kde by odsouzení získávali kromě samotné odměny též základní pracovní návyky. Motivaci zaměstnávat odsouzené osoby soukromými subjekty by stát měl podpořit zejména citelnými daňovými úlevami.

Je nepochybné, že mnou navrhované řešení nemá na snížení nákladů státu spojených s institutem nutné obhajoby okamžitý efekt, je také organizačně náročné a z počátku i finančně nákladné. Jeho výhody však dle mého zdaleka nad těmito negativy převažují. Zvláště pak s ohledem na možnost zachování šíře důvodů pro povinné zastoupení obviněného obhájcem v trestním řízení, zvýšení celkové vymahatelnosti všech justičních

²⁷⁹ V České republice má například Věznice Bělušice ve svém areálu dvě výrobní haly o celkové výměře 2343 m², kde je umístěna výroba společnosti ANA-AQUALINE s.r.o. a ve dvousměnném provozu zde bylo v roce 2014 smluvně zaměstnaných celkem 118 odsouzených. Zaměstnávání odsouzených. *Vězeňská služba České republiky*. [online]. 3. 11. 2015 [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-belusice-44/zamestnavani-554/>

pohledávek, snazší resocializaci pachatelů či předcházení recidivního kriminálního jednání pachatelů.

Jedním z dalších navrhovaných řešení této problematiky, které se v nepravidelných periodách objevuje, je zavedení do českého právního řádu po vzoru zejména Spojených států amerických či Velké Británie, Úřadu veřejné obhajoby.²⁸⁰ V takovém případě by obhajoba obviněných osob měla být zajištěna buď prostřednictvím advokátů nebo nově zřízeným Úřadem veřejné obhajoby. Výhodou tohoto řešení pro stát, by měla být především kontrola státem vynaložených výdajů na nutnou obhajobu. A to z toho důvodu, že pokud by se na obviněného vztahoval některý z důvodů nutné obhajoby a svého obhájce z řad advokátů by si ne zvolil, vykonával by jeho obhajobu veřejný obhájce, který by stejně jako ostatní zaměstnanci Úřadu veřejné obhajoby, byli zaměstnanci státu. Chod celého úřadu by tak byl s největší pravděpodobností financován v rámci rozpočtové kapitoly státu.

Ostatně zavedení samotného Úřadu veřejné obhajoby bylo v šedesátých letech minulého století ve Spojených státech amerických motivováno podobnými důvody, jaké nyní řeší český zákonodárce, tedy: „*aby státní rozpočtové prostředky určené na zajištění práva na obhajobu neodcházely do nestátní sféry.*“²⁸¹ A z obdobných pohnutek řešil zavedení či nezavedení tohoto úřadu i zákonodárce na Slovensku. A to jak při přípravě rekodifikace trestního řádu v roce 2005, tak i po nabytí jeho účinnosti. Nicméně slovenský zákonodárce od zřízení institutu veřejného obhájce nakonec upustil.

O tom, že by zavedení tohoto institutu do českého právního řádu přineslo státu kýženou ekonomickou úlevu, však nejsem zdaleka přesvědčen. Zvláště pak s ohledem na nezbytný rozsah tohoto úřadu a šíři jeho zaměstnaneckého aparátu, který by musel zřejmě mít svá pracoviště dislokována v obvodu každého okresního soudu. Nicméně samotný finanční dopad je možné s relativní přesností zjistit například vyhotovením odborné ekonomické studie této otázky. Co však považuji za rozhodující je již zmíněná skutečnost, že veřejní obhájci by byli ve služebním či zaměstnaneckém poměru ke státu

²⁸⁰ Srov. Legal Aid Agency. *gov.uk*. [online]. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/organisations/legal-aid-agency#what>

²⁸¹ ONDRUŠ, Radek. Úřady veřejné obhajoby ve Spojených státech amerických. *Bulletin Advokacie*, 2001, č. 8, s. 94.

či jeho orgánu. Toto jejich státu podřízené postavení by dle mého ohrozilo nezávislé a plnohodnotné uplatnění práv obviněných osob v trestním řízení, což je ostatně i názor vyslovený slovenským Ministerstvem spravedlnosti.²⁸² Úřad veřejné obhajoby tak dle mého není schopen vytvořit protipól ostatním orgánům činných v trestním řízení.

Otázka efektivnosti veřejných obhájců a soukromých advokátů je předmětem rozsáhlých debat a studií již od počátku vzniku tohoto úřadu ve Spojených státech Amerických. Jejich výsledky se sice mnohdy různí, ale opakovaně v nich nalezneme právě kritiku závislosti Úřadu veřejné obhajoby na státu, zejména pak na jeho finančních prostředcích.²⁸³ Za situace, kdy ve své podstatě neexistuje žádný nezávislý orgán, který by snahám o dosažení maximálních úspor státu vzdoroval, mají úsporná opatření zásadní dopad na výkon obhajoby. Výše zmíněné studie se tak často shodují na neúnosném časovém vyčerpání veřejných obhájců způsobených nedostatkem finančních prostředků poskytnutých státem. Tato časová vyčerpání se pak zákonitě projeví v kvalitě vykonávané obhajoby zaměstnanci tohoto Úřadu.

Obávám se, že právě rozdíl kvality výkonu obhajoby veřejnými obhájci a soukromými advokáty, kteří nebudou závislí na státních finančních prostředcích a sami si budou moci určovat své pracovní vyčerpání, s sebou přinese znevýhodnění nemajetných obviněných osob v trestním řízení a narušení jejich rovného postavení. Mé obavy ze zavedení tohoto institutu jsou spojeny s pomyslným rozštěpením obhajoby vykonávané advokáty pro majetné obviněné a veřejnými obhájci pro nemajetné.

Ze všech výše uvedených důvodů jsem přesvědčen, že je zcela v zájmu každého obviněného a jeho obhajovacích práv, aby jejich nutnou obhajobu i v budoucnu vykonávali výhradně na státu nezávislí advokáti, kteří jsou při poskytování právních služeb vázáni pouze právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta. Proto by dle

²⁸² Predkladacia správa k poslaneanému návrhu na vydanie zákona, ktorým sa mení a doplňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. [online]. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2006 [cit. 2016-03-04] Dostupné z: [https://lt.justice.gov.sk/\(S\(k1p5pg55wdo1y2554g1yn555\)\)/Document/PrintForm.aspx?instEID=-1&matEID=1897&docEID=76922&docFormEID=13&docTypeEID=-1&format=pdf&langEID=1&tStamp=20090928112022013](https://lt.justice.gov.sk/(S(k1p5pg55wdo1y2554g1yn555))/Document/PrintForm.aspx?instEID=-1&matEID=1897&docEID=76922&docFormEID=13&docTypeEID=-1&format=pdf&langEID=1&tStamp=20090928112022013)

²⁸³ Srov. STUNTZ, William J. The uneasy relationship between criminal procedure and criminal justice. *Yale Law Journal*, 1997, 1-76. a ANDERSON, James M., HEATON, P. How Much Difference Does the Lawyer Make? The Effect of Defense Counsel on Murder Case Outcomes. *Law Journal*, 2012, 1-217.

mého i český zákonodárce měl stejně jako ten slovenský, od zavedení tohoto institutu ustoupit.

Závěr

Cílem mé práce bylo kriticky zhodnotit účel institutu nutné obhajoby a šíře důvodů, pro které je dle současné právní úpravy obviněný povinen mít v trestním řízení obhájce. K jeho dosažení bylo nezbytné podrobně se seznámit s právními prameny, které institut nutné obhajoby v současné době upravují, analyzovat jejich novelizace provedené v uplynulých letech, učinit exkurz do zahraničních právních úprav, jakož i do současné aplikační praxe.

Na základě zjištěných skutečností jsem přesvědčen, že nutná obhajoba je důležitou a neopomenutelnou součástí práva na obhajobu, která zásadním způsobem přispívá k naplnění zásady rovnosti stran v trestním řízení.²⁸⁴ Díky ní je v trestním řízení dosahováno rovněž vyšší efektivity i kvality procesních úkonů. Na povinnost obviněného mít v určitých zákonem předvídaných skutečnostech obhájce, je dle mého třeba nahlížet nikoli, jako na omezení materiální obhajoby a svobod obviněného, ale jako na nezbytnou ochranu jeho práv v trestním řízení. Práv, která obviněný není v trestním procesu pro určité subjektivní či objektivní překážky sám účelně chránit. Institut nutné obhajoby považuji za jednu z garancí spravedlivého trestního řízení v demokratickém právním státě. K tomuto závěru mě vede i stanovisko Ústavního soudu, že: „*Účelem trestního řízení není jenom „spravedlivé potrestání pachatele“, účelem trestního řízení je rovněž „fair“ proces.*“²⁸⁵ Věřím, že institut nutné obhajoby je právě jedním z neopomenutelných prostředků, jak tohoto *fair* procesu a spravedlivého rozhodnutí dosáhnout.

S tím však bezprostředně souvisí otázka, jak správně nastavit šíři důvodů, pro které obviněný musí mít v trestním řízení obhájce. Tedy nalézt hranici mezi právem obviněného rozhodnout se svobodně o způsobu výkonu své obhajoby a okolnostmi, kdy obhajoba obviněného kvalifikovaným obhájcem je na tolik důležitá, že rozhodnutí o ní není možné ponechat na volné úvaze obviněného.²⁸⁶ Je nepochybné, že tuto hranici nelze objektivně nalézt a záleží tak výhradně na úvaze zákonodárce, jak ji v právní

²⁸⁴ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 64.

²⁸⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94.

²⁸⁶ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. JÚTTNER, Alfred. *Obhajoba v československém trestním řízení*. Praha: Universita Karlova, 1966, s. 104.

úpravě vymezí. V současné právní úpravě České republiky je dle zákonodárce rozsah nutné obhajoby definován až příliš široce a je tedy třeba výše popsanou pomyslnou hranici posunout blíže k právům obviněného se o způsobu výkonu své obhajoby rozhodnout samostatně.²⁸⁷ Vzhledem k připravované rekodifikaci trestního procesu je tato otázka aktuálnější než kdy dříve.

O skutečnosti, že rozsah nutné obhajoby je v českém právním řádu relativně široký, nemůže být sporu a sám toto na základě poznatků zjištěných při vypracování této práce připouštím.²⁸⁸ Na rozdíl od zákonodárce však toto považuji za jeho přednost a nikoli negativum vyžadující změnu. Hypotézou, která měla být touto prací potvrzena, je prokázání nepravdivosti tvrzení zákonodárce, že tento rozsah je až příliš široký, a že v některých případech dokonce přesahuje smysl institutu nutné obhajoby.²⁸⁹ K tomuto je předně třeba uvést, že jeho smysl je spjat s garancí státu férového trestního řízení, v němž si budou účastníci vzájemně rovni, budou v něm dbána zákonem zaručená práva obviněného a jeho výsledek bude spravedlivý. Toho je v trestním řízení bez kvalifikovaného obhájce možné dosáhnout jen velmi těžko a to ať už se jedná o případy, kdy je obviněný omezen na osobní svobodě, je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li sjednávána dohoda o vině a trestu. Konkrétně v těchto případech považuji dokonce možnost dosažení výše uvedených hodnot bez obhájce za zcela vyloučené. Nastavení současné šíře důvodů nutné obhajoby dle mého ukazuje, že si je stát vědom slabého a nerovného postavení obviněného v trestním řízení v porovnání s orgány činnými v trestním řízení a z toho pro obviněného hrozících následků. Konstatuje, že pro uvedené případy stojí jakékoli jiné zájmy stranou a je nezbytné poskytnout obviněnému bez ohledu na jeho vůli kvalifikovaného obhájce. Současné vymezení důvodů nutné obhajoby vychází z desítek let právní praxe a namísto jejich moderace po vzoru Slovenské republiky, by dle mého naopak naše právní úprava šíře nutné obhajoby měla

²⁸⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna České republiky, vydáno 13. 4. 2011 [cit. 2016-03-04], s. 39. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=70587&pdf=1>

²⁸⁸ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍROVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 107.

²⁸⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna České republiky, vydáno 13. 4. 2011 [cit. 2016-03-04], s. 39. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=70587&pdf=1>

být jakýmsi etalonem pro právní řády ostatních zemí. V případě, že zákonodárce opravdu k této moderaci přistoupí, rezignuje tím dle mého na hodnoty, které institut nutné obhajoby pro trestní řízení představuje.

O to zásadnější se mi jeví fakt, že stěžejní motivací pro redukci současných důvodů nutné obhajoby v trestním řádu České republiky, je zejména snaha zákonodárce o snížení výdajů státu spojených s náhradou odměny a hotových výdajů ustanoveného obhájce, které není schopen účelně po obviněných vymoci. Zákonodárce tím jednoznačně nadřazuje snahu snížení výdajů státního rozpočtu nad opatření určená k zajištění náležité obhajoby obviněného a ochraně jeho zájmů, jak o nutné obhajobě hovoří Evropský soud pro lidská práva.²⁹⁰ Toto považuji v demokratickém právním státě za nepřijatelné a zásadně špatné nastavení směru rekonstrukce trestního procesu. Stát by si měl uvědomit, že nutná obhajoba je atributem spravedlivého procesu a stát je tím subjektem, který je za ni odpovědný.²⁹¹

Na základě nejen výše uvedeného, ale zejména pak z celého obsahu této rigorózní práce mám za to, že má hypotéza o nepravdivosti tvrzení zákonodárce, že v českém právním řádu je rozsah nutné obhajoby nastaven až příliš široce, a že v některých případech dokonce přesahuje smysl tohoto institutu, byla potvrzena. Naopak současné vymezení širě důvodů nutné obhajoby dle mých zjištění zcela odpovídá zásadám trestního řízení a potřebě chránit zájmy a práva obviněných osob v trestním řízení. Naopak v některých směrech by bylo *de lege ferenda* vhodné jejich rozšíření, zejména u zadržených podezřelých osob policejním orgánem.²⁹²

V případě, že by zákonodárce v rámci rekonstrukce trestního procesu stanovil, že obviněný bude muset mít obhájce v případě, že se koná řízení o zvlášť závažném zločinu, tedy o úmyslném trestném činu, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let, namísto současných let pěti,²⁹³ závažně tím ohrozí práva obviněných osob v trestním řízení. Souhlasím se stanoviskem České

²⁹⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Correia de Matos proti Portugalsku ze dne 15. listopadu 2001, č. 48188/99.

²⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. října 2011, sp. zn. 11 Tz 49/2011.

²⁹² Blíže viz kap. 3.1.1 této práce.

²⁹³ Ust. § 36 odst. 3 TR.

advokátní komory, že právě hrozba trestu odnětí svobody, jako důvod nutné obhajoby dle ust. § 36 odst. 3 trestního řádu, představuje jeden z nejzávažnějších případů, kde je postava obhájce pro obviněného nenahraditelnou.²⁹⁴ A to právě s ohledem na výši a charakter trestu, který obviněnému hrozí. Nesouhlasím s názorem Šámala, že tuto skutečnost je možné vyvážit právem obviněného si obhájce dobrovolně zvolit.²⁹⁵ Obávám se, že obvinění budou i přes možnost podání žádosti o bezplatnou obhajobu či obhajobu za sníženou odměnu, při svém rozhodování zda si obhájce v daném případě zvolí či nikoli, ovlivňováni množstvím svých finančních prostředků. Toto považuji za zcela nepřípustné a zásadním způsobem ohrožující práva obviněných osob v trestním řízení. Naopak se domnívám, že v tomto směru by se měl český zákonodárce inspirovat v právním řádu Německé spolkové republiky a stanovit hranici, pro kterou je obviněný povinen mít v trestním řízení obhájce na řízení o trestném činu, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí sazby vyšší dvou let.²⁹⁶ Tím považuji hypotézu, že zúžením rozsahu důvodů nutné obhajoby na řízení o zvláště závažných zločinech, dojde k ohrožení práv obviněných v trestním řízení, za prokázanou.

S výše uvedeným úzce souvisí i má třetí hypotéza, že vložení § 36b do trestního řádu provedenou zákonem č. 459/2011 Sb., kterým zákonodárce umožnil obviněnému vzdát se v určitých případech obhájce, bylo nekoncepční změnou, která je v rozporu s podstatou nutné obhajoby. I zde se obávám, že obvinění, kteří se rozhodnout tohoto institutu využít, jsou motivováni zejména svou nepříznivou finanční situací a nikoli svým přesvědčením, že jsou schopni se sami v trestním řízení účelně hájit, jak se zřejmě domnívá zákonodárce. Upravením možnosti vzdát se obhájce i v některých případech nutné obhajoby dle mého odporuje smyslu institutu nutné obhajoby a opět se jedná o pouhé nadřazení hlediska ekonomického zatížení státního rozpočtu nad spravedlností trestního řízení. Tímto považuji za potvrzenou i tuto třetí hypotézu.

²⁹⁴ Připomínky České advokátní komory k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, k bodu č. 10 – nové ustanovení § 36b TR, s. 1.

²⁹⁵ ŠÁMAL, Pavel. Zázraky se nedějí a v justici už vůbec ne. *Bulletin advokacie*. 2000, č. 3. s. 6.

²⁹⁶ HRSG. VON WILHELM KREKEKLER. *StPO, Strafprozessordnung*. 2. Aufl. Bonn: Dt. AnwaltVerl, 2010. s. 646.

Nyní se dostávám k praktické realizaci obviněného mít v trestním řízení obhájce. Obviněný má především právo obhájce si zvolit a i v případě naplnění některého z důvodů nutné obhajoby, toto právo obviněnému stále náleží.²⁹⁷ Musí tomu však učinit v soudem stanovené lhůtě. V případě, že si obviněný obhájce sám nezvolí, ačkoli obhájce dle zákona mít musí, ustanoví mu obhájce soud z pořadníku advokátů, který pro tento účel vede.²⁹⁸ Problémem této současné platné právní úpravy postupu při ustanovení obhájce obviněnému, který dle mého má potenciál ohrozit spravedlnost trestního řízení, spatřuji v praxi aplikovanému a advokáty vytýkanému postupu orgánů činných v trestním řízení při ustanovení obhájce telefonicky. Jsem přesvědčen, že možnost zneužití tohoto způsobu ustanovování obhájců v trestním řízení představuje kardinální ohrožení práv obviněných osob a není možné takovouto právní úpravu nadále tolerovat. *De lege ferenda* by bylo žádoucí, aby po vzoru Rakouské republiky i v České republice rozhodoval o povinnosti ustanovit obviněnému obhájce soud, přičemž ustanovení konkrétního obhájce by bylo delegováno na zvláštní orgán České advokátní komory, který by pořadník dle ust. § 39 odst. 2 trestního řádu vedl a navíc by se v odůvodněných případech od něho mohl na žádost obviněného odchýlit, jako tomu je v ust. § 142 odst. 1 německého trestního řádu.

Potvrzení závěrečné hypotézy, že náklady státu spojené s institutem nutné obhajoby není nutné snižovat prostřednictvím zúžení rozsahu důvodů, pro něž je obviněný povinen mít obhájce, jsem našel a podrobně zde rozvedl v kapitole šesté této práce. Nejprve se mi na základě veřejně dostupných informací podařilo nalézt a potvrdit sestupnou tendenci výdajů státu vynakládaných na odměnu ustanoveným obhájcům. Za příčinu, proč stát opakovaně uvádí, že výše jím vynakládaných výdajů spojených s nutnou obhajobou je pro něj dlouhodobě neúnosná, považuji nikoli zákonodárcem tvrzené neúměrné výše odměn obhájcům stanovených advokátním tarifem, nýbrž neschopnost státu pohledávku za náklady ustanovené obhájce po pravomocně odsouzených osobách úspěšně vymoci. Připomínám, že vymahatelnost těchto pohledávek činila na konci roku 2014 pouhých 2,9%.²⁹⁹ *De lege ferenda* by bylo

²⁹⁷ Ust. § 33 odst. 1 TŘ.

²⁹⁸ Ust. § 38 odst. 1 TŘ.

²⁹⁹ Závěrečný účet Ministerstva spravedlnosti ČR za rok 2014, [online]. 2015 [cit. 2016-03-03], s. 10-11, Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5901&d=342597>

vhodné, aby stát upustil od moderace výše mimosmluvních odměn obhájců stanovených advokátním tarifem, jak činil v letech minulých, a aby se namísto toho zaměřil na vytváření pracovních míst a zaměstnávání odsouzených osob. A to jak osob, které se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody, tak osob na osobní svobodě neomezených. Věřím, že výsledkem bude pro stát nejen razantní zvýšení vymahatelnosti peněžních prostředků vynaložených na nutnou obhajobu těchto osob, ale že tato opatření též pomohou odsouzeného pachatele zpětně resocializovat a zabrání hrozbě jeho recidivního jednání. V případě zaměstnání odsouzených nacházejících se přímo ve výkonu trestu odnětí svobody by se měl dle mého zákonodárce inspirovat právní úpravou Švédska, kde jsou vězni za vykonanou práci odměňováni jako běžní zaměstnanci, přičemž 25% z této odměny je jim vypláceno přímo a zbytek je určen na úhradu pohledávek státu, na podporu rodiny odsouzeného a zbytek je určen pro návrat odsouzeného do společnosti.³⁰⁰ Věřím, že zvolením tohoto způsobu ke snížení nákladů státu spojených s nutnou obhajobou přinese pro stát a potažmo i celou společnost celou řadu výhod a umožní též zákonodárci zachovat současnou šíři důvodů, pro které obviněný musí mít obhájce.

Jsem přesvědčen, že výsledkem této rigorózní práce je potvrzení všech hypotéz, které jsem si v jejím úvodu stanovil. Rovněž věřím, že se mi podařilo dosáhnout vytyčeného cíle, kterým bylo kritické zhodnocení účelu nutné obhajoby a šíře důvodů, pro které dle současné právní úpravy je obviněný povinen mít v trestním řízení kvalifikovaného obhájce. Na úplný závěr bych rád dodal, že nutná obhajoba obviněných osob pro mne osobně představuje institut ochrany proti nespravedlnosti v trestním řízení a byl bych velmi rád, kdyby takto byla vnímána i veřejností a zejména pak zákonodárci na rozdíl od vnímání pragmatického spojeného ryze s finančním zatížením státního rozpočtu. Andrew L-T Choo si ve své knize položil otázku, jak daleko musí zákon zajít, aby účelně chránil nevinného před nesprávným rozhodnutím.³⁰¹ Dle mého je tato hranice daleko za současným rozsahem důvodů nutné obhajoby a je správné, že trestní řád takto

³⁰⁰ SMITH, Dirk van Zyl. SNACKEN, Sonja. *Principles of European prison law and policy : penology and human rights*, Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 193.

³⁰¹ CHOO, Andrew L. *Abuse of process and judicial stays of criminal proceedings*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2008. s. 12.

důsledně chrání obviněné nejen před nesprávným rozhodnutím, ale též před nespravedlivým trestním řízením jako takovým.

Seznam použité literatury a dalších pramenů

1. Komentáře, učebnice, monografie, sborníky

ASHWORTH, Andrew. *Principles of criminal law*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 1999. ISBN 0198765584.

ASHWORTH, Andrew. *The criminal process: an evaluative study*. 2nd ed. Oxford: Oxford university press, 1998. ISBN 0198765371.

CARD, Richard. *Card, Cross & Jones Criminal law*. 18th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-923163-8.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar, FENYK, Jaroslav a GRĚVNA, Tomáš. *Trestní právo procesní*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-348-5.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. JÜTTNER, Alfred. *Obhajoba v československém trestním řízení*. Praha: Universita Karlova, 1966, s. 104. ISBN 13.50.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualizované a přepracované vyd. Praha: Linde, 2006. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-594-X.

DELMAS-MARTY, Mireille (ed.). *European criminal procedures*. 1st pbk. ed. Překlad John R Spencer. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. Cambridge studies in international and comparative law. ISBN 0-521-67848-X.

EMMERSON, Ben, Andrew ASHWORTH a Natasha TAHTA. *Human rights and criminal justice*. 1st ed. London: Sweet & Maxwell, 2001. ISBN 0421639105.

FROWEIN, Jochen. PEUKERT, Wolfgang. *Europäische MenschenRechtsKonvention: EMRK-Kommentar*. 3., vollst. neu bearb. Aufl. Kehl am Rhein: Engel, 2009. ISBN 9783883571454.

GOSS, Ryan. *Criminal fair trial rights: Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014. Criminal law library (Oxford, England), volume 11. ISBN 1849465509.

HRSG. VON WILHELM KREKEKLER. *StPO, Strafprozessordnung*. 2. Aufl. Bonn: Dt. AnwaltVerl, 2010. ISBN 9783824010318.

CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6

CHOO, Andrew L. *Abuse of process and judicial stays of criminal proceedings*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 9780199280834.

JELÍNEK, Jiří a MELICHAROVÁ, Dita. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou : (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů) : podle právního stavu k 1. 9. 2004*. 1. vyd. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5.

JELÍNEK, Jiří a UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-58-0.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. 1. vyd. podle stavu k 1. 1. 2010. Praha: Leges, 2009. Glosátor. ISBN 978-80-87212-22-6.

KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-7380-000-4.

LORTIE, Serge. *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice*. Praha: Institut ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. ISBN 80-902656-1-8.

LÖWE-ROSENBERG. *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz*. 26., neu bearb. Aufl. Berlin [u.a.]: De Gruyter, 2011. ISBN 9783899494907.

MANDÁK, Václav. *Zajištění osoby obviněného v československém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1975. ISBN 26.00.

MINÁRIK, Štefan. *Trestný poriadok: stručný komentár*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2006. ISBN 80-8078-085-4.

MUNCIE, John. *Youth and crime: a critical introduction*. Thousand Oaks, Calif.: Sage, 1999. ISBN 076195564X.

MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. Právnícké učebnice (C. H. Beck). ISBN 978-80-7179-572-8.

MUSIL, Jan. Princip nemo tenetur. In FENYK, Jaroslav. *Poceta Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ, 2007. s. 76. ISBN 9788086920252.

NESNÍDAL, Jiří. *Občanský zákoník s komentářem*, Český Těšín: Nakladatelství PORADCE s.r.o, 2007. ISSN 1211-2437.

NOVOTNÁ, Jaroslava. *Manuál státního zástupce a soudce pro postup v právním styku s cizinou ve věcech trestních*. 1. vyd. Praha: Vydal LexisNexis CZ ve spolupráci s Justiční akademií v Kroměříži, 2007. ISBN 978-80-86920-16-0.

NOVOTNÝ, Oto, GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel a VOKOUN, Rudolf. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0.

NOVOTNÝ, Oto. *Trestní právo hmotné*. 4. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2003. ISBN 80-86395-73-1.

PFEIFFER, Gerd. *Strafprozessordnung: Kommentar*. 5., neu bearbeitete Aufl. München: Beck, 2005. ISBN 3406528694.

PISZCZ, Anna (ed.). *Court culture: contemporary problems*. Białystok: Temida 2, 2014. Białystok volumes on law & culture, vol. 1. ISBN 978-83-62813-54-4.

REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002. 263 s. ISBN 8086199576.

RŮŽIČKA, Miroslav a ZEZULOVÁ, Jana. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-817-7.

SMITH, Dirk van Zyl. SNACKEN, Sonja. *Principles of European prison law and policy: penology and human rights*, Oxford: Oxford University Press, 2009, ISBN 978-0-19-922843-0.

SPRACK, John. *Emmins on criminal procedure*. 9th ed. New York: Oxford University Press, 2002. ISBN 0199253501.

ŠÁMAL, Pavel. KRÁL, Vladimír. BAXA, Josef. PÚRY, František. *Trestní řád. Komentář*. I. díl. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 176. ISBN 80-7179-634-4.

ŠÁMAL, Pavel. VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. HRUŠÁKOVÁ, Milana. ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-350-9.

ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-741-3.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád*. 5., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckova edice komentované zákony. ISBN 80-7179-405-8.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-043-0.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠČERBA, Filip. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2012. Praktik (Leges). ISBN 978-80-87576-30-4.

TITTLE, Charles. LOGAN, Charles. Punishment and deterrence of deviance. In: *The Economics of Crime and Punishment*, Washington, D. C., 1973, ISBN 0-8447-2041-0.

VÁLKOVÁ, Helena a STOČESOVÁ, Simona. (eds.). *Detence - nový způsob ochrany společnosti před nebezpečnými pachateli?: trestněprávní, trestněpolitická a kriminologická perspektiva : sborník příspěvků z odborného semináře konaného 27. května 2005 v Plzni*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2005. ISBN 80-7043-423-6.

VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 978-80-7400-321-9.

VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2014. Praktická knihovna (C. H. Beck). ISBN 978-80-7400-457-5.

WAGNEROVÁ, Eliška. ŠIMÍČEK, Vojtěch. LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 931 Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6.

WEBER, Max, HAVELKA, Miloš (ed.). *Metodologie, sociologie a politika*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-389-6.

ŽATECKÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478 848-2.

2. Články v periodických publikacích

ANDERSON, James M., HEATON, P. How Much Difference Does the Lawyer Make? The Effect of Defense Counsel on Murder Case Outcomes. *Law Journal*, 2012. ISSN: 0008-1973.

BAŇACKÝ, Miroslav. Niekoľko poznámok k právnej úprave náhradného obhajcu, *Bulletin slovenskej advokácie*, Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2002, č. 1. ISSN 1335-1079.

DRESSLEROVÁ, Soňa. Obhajoba ex offio – zlatý důl?, *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2000, č. 9. ISSN 1210-6348.

HASNAIN, Nazirul. NAZ, Iram. BANO, Samina. Stress and Well-Being of Lawyers, *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*. 2010, Vol.36, No.1. ISSN: 0019-4247.

JEŽEK, Vladimír. Právní povaha určení advokáta podle § 18 odst. 2 zákona o advokacii, *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora v Praze, 1999, č. 8. ISSN 1210-6348.

MANDÁK, Václav, ŠTĚPÁN, Jan. K obhajobě v přípravném řízení. *Zprávy advokacie*. 1965, č. 9.

- MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2003, č. 10. ISSN 1210-6348.
- MAYER, Peter. VENIER, Andreas. Wer darf strafverteidigen? *Österreichische Juristen-Zeitung*, Reihe: Österr, 2009, č. 6, ISSN: 0029-9251.
- NETT, Alexander. Obstrukce v trestním řízení. *Acta Iuridica Olomouciensis*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2013, Vol. 8, No. 2. ISSN 1801-0288.
- ONDRUŠ, Radek. Úřady veřejné obhajoby ve Spojených státech amerických. *Bulletin Advokacie*, Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2001, č. 8. ISSN 1210-6348.
- PAPEŽ, Vladimír. Předpisy o odměňování advokátů: komentář, *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2006, č. 9. ISSN 1210-6348.
- REPÍK, Bohumil. Advokát ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dokončení), *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2012, č. 11-12. ISSN 1210-6348.
- STUNTZ, William J. The uneasy relationship between criminal procedure and criminal justice. *Yale Law Journal*, 1997, 1-76. ISSN: 0044-0094.
- ŠÁMAL, Pavel. Ke vztahu přípravného řízení a hlavního líčení po novele trestního řádu. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2001, roč. 9, č. 10. ISSN: 1210-6410.
- ŠÁMAL, Pavel. Zázraky se nedějí a v justici už vůbec ne. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2000, č. 3. ISSN 1210-6348.
- ŠAMALOVÁ, Milada. Dítě mladší patnácti let a zajištění jeho práv. *Státní zastupitelství*. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2013, roč. 11, č. 3. ISSN 1214-3758.
- VÁŇA, Jiří. TOMAN, Petr. Právní pomoc advokáta při podání vysvětlení. *Epravo.cz magazine*. Praha: Epravo, a.s., 2016, č. 1. ISSN 1213-189X.
- VANTUCH, Pavel. K obhajobě podezřelého zadrženého policejním orgánem. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2013, č. 2. ISSN 1211-2860.
- VANTUCH, Pavel. Mlčenlivost obhájce, zproštění mlčenlivosti a jeho oznamovací povinnost, *Bulletin Advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2013, č. 4. ISSN 1210-6348.

VANTUCH, Pavel. Ochranná opatření v trestním zákoníku. *Právní rádce*, Economia, a.s., 2010, ISSN 1213-7693.

VÁVRA, Libor. O obhájci z pořadníku. *Právní prostor*, ATLAS consulting, spol s r.o., 2015, ISSN 2336-4114.

VENIER, Andreas. Das neue Ermittlungsverfahren: Neue Reform und Ihre Mängel. *Österreichische Juristen-Zeitung*, Reihe: Österr., 2009, č. 13. ISSN: 0029-9251.

ZOULÍK, František. Příkazní smlouva se zvláštním zřetelem na poskytování právní pomoci advokátem, *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 1992, č. 3. ISSN 1210-6348.

3. Judikatura českých a zahraničních soudů

Nález Ústavního soudu ze dne 10. června 2014, sp. zn. II. ÚS 369/14.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94 Sb.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. ledna 2009, sp. zn. IV. ÚS 1855/08.

Nález Ústavního soudu ze dne 14. února 2005, sp. zn. IV. ÚS 188/04.

Nález Ústavního soudu ze dne 3. prosince 2001, sp. zn. IV. ÚS 561/2001.

Nález Ústavního soudu ze dne 31. března 2004, sp. zn. I. ÚS 669/03.

Nález Ústavního soudu ze dne 9. září 1999, sp. zn. III. ÚS 510/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. října 2014, sp. zn. 6 t z 58/2013.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. října 2011, sp. zn. 11 Tz 49/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. října 2008, sp. zn. 28 Cdo 1548/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. října 2014, sp. zn. 8 Tdo 1007/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. května 1998, sp. zn. 3 Tz 46/98.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. června 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. ledna 2003, sp. zn. 6 Tdo 1062/2002.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. prosince 2004, sp. zn. 7 Tdo 1410/2004.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. října 2009, sp. zn. 3 Tdo 839/2009.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. 7 To 99/2004.

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 7. února 2013, sp. zn. 3 To 60/2013.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 8. července 1978, ve věci ve věci Ensslin, Baader a Raspe proti Německu, stížnost č. 7572/76.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. listopadu 2001, ve věci Correia de Matos proti Portugalsku, stížnost č. 48188/99.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. listopadu 1991, ve věci S. v. Švýcarsko, stížnost č. A-220.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. května 1980, ve věci Artico proti Itálii, stížnost A č. 37.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. listopadu 1993, ve věci Imbroscia proti Švýcarsku, stížnost A č. 275.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. dubna 1983, ve věci Pakelli v. Germany, stížnost č. 8398/78.

4. Internetové zdroje a elektronické databáze

Informační server českého soudnictví, dostupné z: <http://portal.justice.cz/>

Internetové stránky České advokátní komory, dostupné z: <http://www.cak.cz/>

Internetové stránky Evropského soudu pro lidská práva, dostupné z: <http://www.echr.coe.int>

Internetové stránky informačního portálu Epravo.cz, dostupné z: <http://www.epravo.cz/>

Internetové stránky Legal Aid Agency, dostupné z: <https://www.gov.uk/government/organisations/legal-aid-agency#what>

Internetové stránky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, dostupné z: <https://lt.justice.gov.sk/>

Internetové stránky Ministry of Justice, dostupné z: <http://www.justice.gov.uk/>

Internetové stránky National Databases of Indian Medical Journals, dostupné z: <http://medind.nic.in/>

Internetové stránky odborného právnického portálu Právní prostor, dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/>

Internetové stránky odborného právnického portálu Právní rádce, dostupné z: <http://pravniradce.ihned.cz/>

Internetové stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, dostupné z: <http://www.psp.cz/>

Internetové stránky pro vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu České republiky, dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/>

Internetové stránky průvodce českou justicí, dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/>

Internetové stránky Rady vlády pro koordinaci boje s korupcí, dostupní z: <http://www.korupce.cz/>

Internetové stránky Vězeňské služby České republiky, dostupné z: www.vscr.cz

Internetové stránky vlády ČR dostupné z: <http://www.vlada.cz/>

Právnická databáze Beck-online dostupná z: <https://www.beck-online.cz/>

System ASPI

Resumé

The right to a defence is one of the fundamental elements of the criminal proceedings. The accused has the right to defend himself or retain a professional counsel. Counsel plays a key role in the criminal proceedings. His legal services guarantees equal status between the accused and bodies active in criminal proceedings. In some cases it is impossible to guarantee this equal status without a counsel. His absence in criminal proceeding threatens rights of the accused and justice itself. This is the reason why Czech Code of Criminal Procedure contains a list of cases in which the accused has to have a counsel. Those cases are called a “cases of mandatory defence”. Mandatory defence therefore represents one of the most important component of right to a defence.

Main goal of this thesis is an analysis an institute of mandatory defence in Czech legislation, evaluate its importance in criminal proceeding and primarily the width of cases for mandatory defence in Czech Code of Criminal Procedure. Main hypothesis that the thesis confirmed is that the width of cases for mandatory defence in Czech Republic corresponds to a values of modern criminal proceedings.

To achieve its goal the thesis is divided into six parts. The introductory part explains the elementary terms of the mandatory defence. This part is followed by excursion to Czech legal order and analysis all acts that regulates the obligation to have a counsel in criminal proceeding. The core of the thesis is contained in chapter three and four. In those chapters are analysed in detail all cases for mandatory defence in Czech Code of Criminal Procedure. Those cases are for example proceedings on crime for which the law stipulates a sentence of imprisonment of more than five years, proceedings involving a juvenile or a fugitive, cases when the accused is in custody or serving a prison sentence. Those reasons are discussed and some are briefly compared with legal orders of Germany, Austria, Poland and Slovakia. Next part evaluated the amendments of the Czech Code of Criminal Procedure that Czech legislator have made in past years. It focuses mainly on the section 36b that was implanted into Czech Code of Criminal Procedure in 2012 and enabled the accused to renounce the counsel. The conclusion of this evaluation is that this amendment was unsystematic addition that denied the

principle and even the meaning of mandatory defence. The next chapter is chapter five which focuses on the rights and obligations of the counsel in criminal proceeding. The most important part of this chapter is about practical implementation of the obligation to have a counsel in criminal proceeding. Even in the case of mandatory defence the accused has the right to select a counsel of his own will. In that case this selected counsel is called “the chosen counsel”. This right belongs even to some persons closely related to him listed in law. But if the accused and even the other authorized persons fails to select a counsel by their own choice and the accused has the obligation to have a counsel, the counsel will be assigned to him by the court of law. For that reason is this council called “the appointed counsel”. The appointed counsel is assigned to accused by the court of law which selects the counsel from the list of attorneys that are willing to defend the accused in cases of mandatory defence.

The last chapter of this thesis deals with costs of the mandatory defence and with the conditions the free defence if the accused submits the evidence of his inability to pay the costs of his defence. This topic is sensitively perceived by the legislator because he considers the cost of the mandatory defence unbearable for state budget. Mainly for that reason the legislator plans to reduce the cases of mandatory defence in the future. This thesis propose the solution based on gathered information to focus on employment of the prisoners and persons released from custody, instead of mechanical reduction the cases of mandatory defence.

The thesis confirmed all the hypotheses that has been set in the beginning. The mandatory defence is solid and insurmountable component of the right to a defence in criminal proceeding of all democratic legal states. Without it existence the right of the accused would be greatly threatened. Lacking the legal obligation to have a counsel in criminal proceeding the accused would be unacceptably affected by other circumstances in making decision if he chooses the counsel or not. If he would chose to defend himself for example in proceedings on crime for which the law stipulates a sentence of imprisonment of more than five years, his position in the criminal proceeding would be in uneven position as compared to the police or to the counsel for the prosecution. This

inequality of the parties would endanger all the basics principals of the criminal proceeding. Like for example the principle of justice.

It would be one of the main political challenges for the next few months to defend the current legal regulation of the mandatory defence. But according to this thesis it is necessary to succeed at this challenge.